



ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
Εθνικόν και Καποδιστριακόν
Πανεπιστήμιον Αθηνών
— ΙΔΡΥΘΕΝ ΤΟ 1837 —

ΝΟΜΙΚΗ ΣΧΟΛΗ

Π.Μ.Σ.: ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΑΣΤΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΝΑΛΛΑΓΕΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΑΚΟ ΕΤΟΣ: 2018-2019

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Του Ιωάννη-Σπυρίδωνος Φιφλή του Κωνσταντίνου

A.M.: 7340010318025

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΧΡΗΜΑΤΟΣ

ΚΑΙ ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΕΚΠΛΗΡΩΣΗΣ ΕΠΙ ΧΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΕΝΟΧΩΝ

Επιβλέποντες:

Ονοματεπώνυμα επιβλεπόντων

- α) Παρασκευή Παπαρσενίου (Αναπληρώτρια Καθηγήτρια)
- β) Ευγενία Δακορόνια (Καθηγήτρια)
- γ) Βάγιας Παναγιωτόπουλος (Επίκουρος Καθηγητής)

Αθήνα, Σεπτέμβριος 2019

Copyright © [*Φιφλής Ιωάννης Σπυρίδων, Σεπτέμβριος 2019*]

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα.

Οι απόψεις και θέσεις που περιέχονται σε αυτήν την εργασία εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών.

Συντομογραφίες

Αιτ. Σκ.	Αιτιολογική Σκέψη
ΑΚ	Αστικός Κώδικας
ΑΠ	Άρειος Πάγος
αρ.	άρθρο
αριθμ	αριθμός
βλ.	βλέπε
ΔΕΕ	Δίκαιο Επιχειρήσεων και Εταιρειών
εδ.	εδάφιο
έκδ.	έκδοση
ΕλλΔνη	Ελληνική Δικαιοσύνη
επ.	επόμενα
ΕπισκΕΔ	Επισκόπηση Εμπορικού Δικαίου
ΕφΑΔ	Εφημερίδα Αστικού Δικαίου
ΕφΑΔΠολΔ	Εφαρμογές Αστικού Δικαίου Πολιτικής Δικονομίας
ΕφΑθ	Εφετείο Αθηνών
ΕφΩδ	Εφετείο Δωδεκανήσου
ΕφΘεσ	Εφετείο Θεσσαλονίκης
ΕφΠειρ	Εφετείο Πειραιά
ΚΠολΔ	Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας
ΚΥΑ	Κοινή Υπουργική Απόφαση
ΜΠρΑθ	Μονομελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΜΠρΛαρ	Μονομελές Πρωτοδικείο Λάρισας
Ν.	Νόμος
ν.δ.	νομοθετικό διάταγμα
ό.π.	όπου και προηγουμένως
παρ.	παράγραφος
περ.	περίπτωση

ΠΠρΑθ	Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών
ΣΕΑΚ	Σύντομη Ερμηνεία Αστικού Κώδικα
ΣΛΕΕ	Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης
στοιχ.	στοιχείο
τομ.	τόμος
ΧρΙΔ	Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες	3
A) Πρόλογος	6
B) 1. Η ιστορία του χρήματος	8
2. Έννοια χρήματος	11
2.1. Λειτουργίες χρήματος	12
2.2. Ορισμός χρήματος	15
3. Σύγχρονες μορφές χρήματος	16
3.1. Το λογιστικό χρήμα	18
3.1.1. Τα είδη των υπηρεσιών πληρωμών	23
3.1.2. Έννομες σχέσεις	30
3.1.3. Η σχέση αξίας – Εκπλήρωση παροχής	31
3.1.4. Χρόνος εκπλήρωσης της παροχής	41
3.2. Το πλαστικό χρήμα	46
3.3. Το ηλεκτρονικό χρήμα	50
3.4. Τα κρυπτονομίσματα	55
Γ) Συμπεράσματα	63
Παράρτημα	65
Βιβλιογραφία	68
Νομολογία	69
Άλλες πηγές	70

A) Πρόλογος

Η παρούσα διπλωματική εργασία εκπονείται στο πλαίσιο του Ενιαίου Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών της Νομικής Σχολής του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών στην ειδίκευση «Αστικό Δίκαιο και Σύγχρονες Οικονομικές Συναλλαγές». Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η στοιχειοθέτηση της έννοιας του χρήματος, η μελέτη των νέων άυλων μορφών χρήματος και η αναζήτηση της δυνατότητας εξομοίωσης ή μη των νέων άυλων μορφών με τις παραδοσιακές μορφές του, ιδιαίτερα ως προς ζητήματα που αφορούν τις χρηματικές ενοχές, την εκπλήρωση και το χρόνο εξόφλησης.

Αρχικά, επιχειρείται μία σύντομη αναδρομή στην ιστορία του χρήματος, αποτυπώνεται η σημερινή τάση ως προς το χρήμα, σκιαγραφείται μέσα από τις λειτουργίες του και επιχειρείται να δοθεί ένας πρώτος ορισμός.

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται το λογιστικό χρήμα, το οποίο αποτελεί την πιο διαδεδομένη άυλη μορφή χρήματος και γι' αυτό αφιερώνεται σε αυτό το μεγαλύτερο μέρος της παρούσας εργασίας. Αναλύεται εκτεταμένα τι είναι το λογιστικό χρήμα, οι τρόποι που αυτό μεταφέρεται, αν η δόση του οδηγεί σε εκπλήρωση στις χρηματικές ενοχές, καθώς και το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται η απόσβεση της ενοχής. Όλη αυτή η προσπάθεια γίνεται με παράλληλη ανάλυση των νομοθετημάτων που διέπουν το λογιστικό χρήμα, με κυριότερα τις Οδηγίες 2007/64/EK και 2015/2366/EE για τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά (Payment Services Directives I και II). Απαριθμούνται οι υπηρεσίες πληρωμών, το ρυθμιστικό πλαίσιο που προβλέπει την παροχή τους, σκιαγραφείται η κίνηση του χρήματος μέσα στους λογαριασμούς μέχρι αυτό να καταστεί διαθέσιμο στο δικαιούχο, καθώς και ζητήματα που διαμορφώνουν την απάντησή μας στον χρόνο εκπλήρωσης της παροχής, όπως η ευθύνη και η κατανομή κινδύνων. Σημαντικές τομές, όμως, εισάγουν και ελληνικά νομοθετήματα, όπως ο Ν. 3842/2010, τα οποία μας επιβάλλουν να αντιμετωπίσουμε το λογιστικό (και το ηλεκτρονικό χρήμα) με διαφορετικό τρόπο απ' ότι παλιότερα, κάτι το οποίο αποτυπώνεται στην παρούσα εργασία.

Ακόμη, μελετάται το πιο διαδεδομένο μέσο πληρωμής οι κάρτες, οι οποίες συναντώνται με τον όρο πλαστικό χρήμα και αποτελούν ειδικότερη μορφή του λογιστικού και ηλεκτρονικού χρήματος. Γίνεται διάκριση μεταξύ των διαφορετικών ειδών καρτών, παρουσιάζεται η διαδικασία πληρωμής με κάρτες, τα εμπλεκόμενα μέρη καθώς και το νομικό πλαίσιο που τις διέπει.

Ξεχωριστό χώρο στην παρούσα εργασία καταλαμβάνει και το ηλεκτρονικό χρήμα, για το οποίο καταβάλλονται προσπάθειες εντός της ΕΕ για τη διάδοση και αύξηση της χρήσης του. Δίνεται ο ορισμός του ηλεκτρονικού χρήματος, εξετάζονται επιγραμματικά οι διαφορετικές μορφές του, ο τρόπος απόκτησής του καθώς και το ρυθμιστικό πλαίσιο που το διέπει.

Τέλος παρουσιάζονται τα κρυπτονομίσματα (κατηγορία στην οποία εμπίπτει και το Bitcoin), τα οποία αποτελούν τη νεότερη μορφή «χρήματος» και δεν ρυθμίζονται νομοθετικά σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Συγκεκριμένα, αναλύεται η διαδικασία δημιουργίας των κρυπτονομισμάτων, ο τρόπος διάθεσης, χρήσης και ρευστοποίησής τους, ενώ το κυριότερο μέρος της ενότητας αφορά το αν τα κρυπτονομίσματα λειτουργούν ως χρήμα και συνεπώς εντάσσονται στην έννοια του· ζητήματα που παρουσιάζουν όχι μόνο θεωρητικό, αλλά και πρακτικό ενδιαφέρον.

B) 1. Η ιστορία του χρήματος

Σήμερα είναι αδιανόητο για κάθε άνθρωπο στον ανεπτυγμένο κόσμο να διανοηθεί τη οικονομική ζωή του χωρίς χρήμα, παρά το γεγονός ότι οι συναλλαγές δεν πραγματοποιούνταν πάντα με τη μεσολάβηση του χρήματος. Ήδη από αρχαιοτάτων χρόνων, πριν την διαμόρφωση του χρήματος, ο άνθρωπος υιοθέτησε το σύστημα της ανταλλαγής αγαθών, τον αντιπραγματισμό. Ο αντιπραγματισμός, ο οποίος εμφανίστηκε πριν από τουλάχιστον 100.000 χρόνια, επέτρεπε στον άνθρωπο να εξειδικεύεται στην παραγωγή κάποιου συγκεκριμένου αγαθού, να αυξάνει την παραγωγή του και να ανταλλάσσει εκείνα τα αγαθά που δεν χρειαζόταν, με άλλα αγαθά που είχε ανάγκη. Η αφθονία, η χρησιμότητα και ο ρόλος του αγαθού σε κάθε κοινωνία διαμόρφωνε και την τελική αξία του, ενώ το σύστημα αυτό επέτρεπε στον άνθρωπο να καλύπτει ένα μεγάλο μέρος των βασικών βιοτικών αναγκών του¹. Ο αντιπραγματισμός πάντως δεν είναι ξένος προς την έννομη τάξη μας, συνεχίζει να εμφανίζεται στη συναλλακτική ζωή και ρυθμίζεται στον Αστικό Κώδικα μέσα από τη σύμβαση ανταλλαγής (ΑΚ 573)².

Ο αντιπραγματισμός μπορεί να έδινε τη δυνατότητα κάλυψης των βασικών αναγκών, ωστόσο όσο οι ανάγκες αυτές εξειδικεύονταν, καθίστατο όλο και δυσκολότερη η ικανοποίηση τους. Τις νέες ανάγκες ήρθαν να καλύψουν τα πολύτιμα μέταλλα, τα οποία αποτέλεσαν τον πρόδρομο της εγχρήματης οικονομίας, όπως ο χαλκός, ο σίδηρος και ο χρυσός, των οποίων η αξία κατά την ανταλλαγή υπολογιζόταν με βάση το βάρος τους, ενώ ήταν αγαθά διαιρετά, ανθεκτικά, με πολύ μικρότερο όγκο και δεν φθείρονταν. Το τέλος της προχρηματικής περιόδου ήρθε όταν τα πολύτιμα μέταλλα απέκτησαν ονομαστική αξία, η οποία προέκυπτε από την αξία του μετάλλου από το

¹ Παπαδάκης Ι./ Αλεξάκης Π. - Εισαγωγή στη νομισματική θεωρία, 2015, σελ. 5 επ.

² Ως σύμβαση ανταλλαγής ορίζεται, όπως και στην πώληση, η ενοχική, υποσχετική, επαχθής, αμφοτεροβαρής και κατ' αρχήν άτυπη σύμβαση, στο πλαίσιο της οποίας τα μέρη υποχρεούνται να προβούν σε αμοιβαία ανταλλαγή πραγμάτων, περιουσιακών αξιών (όπως απαιτήσεις) ή δικαιωμάτων. Δεν αποκλείεται πάντως συμπληρωματικά, προς εξισορρόπηση της αξίας των ανταλλασσόμενων παροχών να καταβληθεί και χρήμα. Καραμπατζός Α. σε Απ. Γεωργιάδη, ΣΕΑΚ, 573 αριθμ. 1, 2016. Βλ. επίσης Κορνηλάκης Π., Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τόμ. 1, 2^η έκδ., 2012, σελ. 374.

οποίο ήταν φτιαγμένα³, καλούνταν νομίσματα και αποτελούσαν μορφή του λεγόμενου περιεκτικού χρήματος⁴.

Τον 17^ο αιώνα διαμορφώθηκε το αντιπροσωπευτικό-παραστατικό⁵ χρήμα με την κυκλοφορία τραπεζογραμματίων και κερμάτων, τα οποία ήταν φτιαγμένα από υλικό που δεν είχε αγοραία αξία, αλλά μπορούσαν να μετατραπούν σε προκαθορισμένες σταθερές ποσότητες χρυσού⁶ αποτελώντας στην ουσία πιστοποιητικά χρυσού⁷. Η μορφή χρήματος που κυκλοφορεί σήμερα, το υποχρεωτικό-παραστατικό χρήμα⁸, διαμορφώθηκε μόλις πριν μερικές δεκαετίες. Συγκεκριμένα, οι ΗΠΑ διέκοψαν το 1971 τη δυνατότητα μετατροπής του δολαρίου σε χρυσό, η οποία υπήρχε όσο το χρήμα ήταν αντιπροσωπευτικό. Η πρακτική αυτή υιοθετήθηκε γρήγορα από τις χώρες του Ευρωπαϊκού χώρου και έπαψε να είναι δυνατή η μετατροπή του χρήματος σε χρυσό. Σήμερα, λοιπόν, οι χώρες της ζώνης του ευρώ, στηρίζονται στο υποχρεωτικό-παραστατικό χρήμα, στο χρήμα δηλαδή που ορίζεται ως νόμιμο και εκδίδεται από μια κεντρική τράπεζα, αλλά, σε αντίθεση με το αντιπροσωπευτικό χρήμα, δεν μπορεί να μετατραπεί σε καθορισμένη ποσότητα χρυσού, ενώ το υλικό από το οποίο είναι φτιαγμένο έχει μηδαμινή υλική αξία⁹. Στην Ελλάδα πάντως ο κανόνας του χρυσού είχε εγκαταλειφθεί -προσωρινά- ήδη από τον Απρίλιο του 1932, όταν με τον Ν. 5422/1932 ανεστάλη η υποχρέωση της Τράπεζας της Ελλάδος για εξαργύρωση των τραπεζογραμματίων σε χρυσό, λόγω της δεινής οικονομικής κατάστασης στην οποία είχε περιέλθει η χώρα και της επικείμενης παύσης πληρωμών, η οποία σηματοδότησε ένα μήνα μετά την πτώχευση της χώρας.

Η αλματώδης ανάπτυξη της τεχνολογίας, η παγίωση του καπιταλιστικού συστήματος, η υιοθέτηση του καταναλωτικού προτύπου, η ανάγκη για ταχύτητα και διεκπεραίωση συναλλαγών από απόσταση, καθώς, και σε ενωσιακό επίπεδο, ο προσανατολισμός για

³ Η τιμή του χρήματος σε αυτή την περίπτωση προκύπτει από το σύνολο των συναλlassομένων βάσει προσφοράς και ζήτησης και όχι από κάποια τράπεζα ή κεντρική αρχή. Χριστοδούλου Κ., Χρηματική ενοχή, 1999, σελ. 70.

⁴ Σταθόπουλος Μ. – Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 5^η έκδ., 2018, σελ. 756 επ.

⁵ Η αξία του δηλαδή δεν ενυπήρχε σε αυτό καθαυτό το υλικό, όπως στο περιεκτικό χρήμα, αλλά «παριστανόταν» από αυτό με τη μορφή αξιώσεων κατά κάποιας εκδοτικής αρχής ή πιστωτικού ιδρύματος.

⁶ Η άλλων πολύτιμων μετάλλων, όπως ο άργυρος

⁷ <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%AE%CE%BC%CE%B1>

⁸ Συναντάται και με τον όρο de facto ή fiat παραστατικό χρήμα.

⁹ Σήμερα, μάλιστα, ένα κέρμα, παρά την σχεδόν μηδενική υλική και πολύ μικρή πραγματική του αξία, έχει μεγαλύτερη υλική αξία από ένα χαρτονόμισμα (δηλαδή ένα νόμισμα του 1 ευρώ έχει μεγαλύτερη υλική αξία από ένα τραπεζογραμμάτιο των 500 ευρώ).

Βλ. επίσης https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.el.html

τη διαμόρφωση μιας ενιαίας αγοράς, οδήγησαν στην ανάπτυξη και διάδοση νέων άυλων μορφών χρήματος, όπως το λογιστικό και το ηλεκτρονικό, τα οποία θα αποτελέσουν και την κύρια ενασχόλησή μας στην παρούσα εργασία.

Οι μεταβαλλόμενες ανάγκες των ανθρώπινων κοινωνιών διαμόρφωσαν νέες μορφές χρήματος και θα συνεχίσουν να διαμορφώνουν ανταποκρινόμενες σε αυτές τις ανάγκες. Η δυσπιστία προς τις κεντρικές κυβερνήσεις και το τραπεζικό σύστημα, καθώς και οι συνεπακόλουθες δυσμενείς -πολλές φορές- συνέπειες των πολιτικών τους στην οικονομία, στο χρήμα και στις ζωές των ανθρώπων μπορούν να συμβάλλουν προς αυτή την κατεύθυνση. Κλασικά παραδείγματα τέτοιων πολιτικών αποτέλεσαν η χρεοκοπία των ελληνικών τραπεζών, με την επιβολή των capital controls, όπου το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της χώρας έσπευσε να μετατρέψει το λογιστικό του χρήμα, που βρισκόταν σε λογαριασμούς όψεως, σε φυσικό και κατόπιν σε υλικά αγαθά, η οικονομική και πολιτική κρίση στη Βενεζουέλα όπου το νόμισμα υποτιμήθηκε, ο πληθωρισμός της χώρας άγγιξε το 2018 το 130.060%¹⁰, ενώ το 90% του πληθυσμού της χώρας κατέληξε να ζει κάτω από το όριο της φτώχειας¹¹. Τέλος δεν πρέπει να ξεχνάμε το πρόσφατο παράδειγμα της Κύπρου και τις οδυνηρές πολιτικές που οδήγησαν το 2013 σε κούρεμα των καταθέσεων και σε «γκρέμισμα» του τραπεζικού συστήματος.

Την ανάγκη αποσύνδεσης του χρήματος από τις πολιτικές των κρατών προς την κατεύθυνση της δημιουργίας μιας εναλλακτικής λύσης, έσπευσε να καλύψει κατά τη διάρκεια της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και μόλις ένα μήνα μετά την κατάρρευση της Lehman Brothers στις ΗΠΑ, η ιδέα του Bitcoin, ενός νέου ψηφιακού νομίσματος αποσυνδεδεμένου από τραπεζικά συστήματα¹². Το Bitcoin, το οποίο θα αναλυθεί εκτενώς σε επόμενο κεφάλαιο, δεν αποκλείεται μαζί με άλλα κρυπτονομίσματα¹³, να αποτελέσει σε βάθος χρόνου ακόμη και το κύριο μέσο πληρωμών ξεπερνώντας ακόμη και τα εθνικά νομίσματα, μια μετάβαση βέβαια που, όπως φάνηκε και για τις προηγούμενες μεταβάσεις (από τη μια μορφή χρήματος στην άλλη) απαιτεί χρόνο και αντοχή στο πέραςμα αυτού.

¹⁰ <https://www.kathimerini.gr/1026355/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/plh8wrismo-130000-anakoinwse-h-venezoyela>

¹¹ <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/13/venezuela-hyperinflation-bolivar-banknotes-dollars>

¹² Banking of Bitcoin, Director Cristopher Cannucciari, 2016.

¹³ Σήμερα υπάρχουν χιλιάδες διαφορετικά κρυπτονομίσματα, ενώ μέσα στο 2020 αναμένεται να θέσει και το Facebook σε κυκλοφορία δικό του κρυπτονόμισμα (Βλ. <https://en.wikipedia.org/wiki/Libra>)

Το χρήμα, όπως και ο άνθρωπος, αλλάζει, ενώ δεν αποκλείεται στο μέλλον οι αλλαγές αυτές να οδηγήσουν στην παύση κυκλοφορίας των παραδοσιακών μορφών του και στην ολοκληρωτική αντικατάσταση του από άυλες μορφές χρήματος. Προς αυτή την κατεύθυνση κινούνται -ήδη- χώρες, όπως η Σουηδία, όπου μόλις το 13% του πληθυσμού χρησιμοποίησε μετρητά το 2018¹⁴, πολλές επιχειρήσεις έχουν σταματήσει να τα δέχονται, ενώ οι πολίτες εγκαθιστούν ακόμη και *microchip* στο σώμα τους για να αποφεύγουν ακόμη και την μεταφορά και χρήση καρτών¹⁵. Έχει ειπωθεί, άλλωστε, ότι «η ιστορία του χρήματος είναι αυτή της χειραφέτησης του από την υλική αξία χρήσης στην ιδεατή αξία ανταλλαγής»¹⁶. Δεν είναι λίγοι εκείνοι πάντως που διατηρούν επιφυλάξεις για τις νέες άυλες μορφές χρήματος, θεωρώντας ότι η τεχνολογική καινοτομία θα περιορίσει την ανθρώπινη ελευθερία δημιουργώντας μία παγκόσμια κοινωνία, όπου όλες οι συναλλαγές θα ελέγχονται και θα προσομοιάζουν σε έναν οργανικό εφιάλτη. Χωρίς αμφιβολία, τα νερά στα οποία πλεύουμε είναι αχαρτογράφητα, οι επιφυλάξεις καθώς και από την άλλη πλευρά ο ενθουσιασμός για τις προοπτικές που δημιουργούνται θα πρέπει να εκφράζονται με μέτρο και σύνεση. Άλλωστε, μόνο ο χρόνος θα δείξει αν η κατεύθυνση στην οποία κινούμαστε είναι η σωστή.

2. Έννοια χρήματος

Συνήθως το αντικείμενο της οφειλόμενης παροχής είναι χρήματα, είτε επειδή οι συμβαλλόμενοι το έχουν προβλέψει, είτε επειδή έτσι επιβάλλει ο νόμος (όπως π.χ. το άρθρο 297 εδ. 1 ΑΚ για την αποζημίωση¹⁷), ενώ δεν αποκλείεται ακόμη και να μετατραπεί μία μη χρηματική ενοχή σε χρηματική (ΑΚ 339, 494§2)¹⁸. Σε κάθε περίπτωση, η ενοχή τότε ονομάζεται χρηματική. Για τη φύση της χρηματικής ενοχής, η οποία πρέπει να διακρίνεται από την αποτιμητή σε χρήμα ενοχή¹⁹, έχουν υποστηριχθεί διαφορετικές απόψεις· ορισμένοι συγγραφείς την τοποθετούν στις ενοχές

¹⁴ <https://www.reader.gr/news/diethni/291884/i-soyidia-xemenei-apo-metrta>

¹⁵ <https://www.nytimes.com/2018/11/21/business/sweden-cashless-society.html>

¹⁶ «Die Geschichte des Geldes ist die seiner Emanzipation vom Sachgut und seines Weges vom materiellen Gebrauchswert zum ideellen Tauschwert». Simitis, AcP 1960. 414, Ρίζος Ε., Το χρήμα-απαίτηση και η απαγόρευση εξόφλησης με μετρητά, ΕλλΔνη, τεύχος 5, 2015, σελ. 1300-1322.

¹⁷ Περάκης Β., σε Απ. Γεωργιάδη, ΣΕΑΚ, αρ. 297, 2010. Σύμφωνα με την οποία οι ενοχές προς αποζημίωση αποτελούν το συνηθέστερο είδος ενοχών.

¹⁸ Μπαλής Γ., Ενοχικών δίκαιον, 1961, σελ. 201, ΕφΔωδ 34/1997 με σχόλιο Α. Κρητικού, ΕλλΔνη, 1998, σελ. 881-884.

¹⁹ Της οποίας η αξία μπορεί πάντα να αποτιμηθεί σε χρήμα.

αξίας ή ποσότητας αξίας²⁰, ενώ άλλοι θεωρούν ότι αποτελεί ιδιόρρυθμη (*suí generis*) ενοχή γένους^{21,22}. Η διάκριση αυτή δεν έχει μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον, καθώς μέσω της ένταξης των χρηματικών ενοχών στις ιδιόρρυθμες ενοχές γένους ή στις ενοχές αξίας θα εφαρμοστούν ευθέως ή αναλογικά κάποιες από τις διατάξεις για τις ενοχές γένους²³. Σε κάθε περίπτωση δεν θα πρόκειται για χρηματική ενοχή, αλλά ενοχή είδους όταν θα οφείλονται ατομικά προσδιορισμένα νομίσματα ή τραπεζογραμμάτια²⁴, τα οποία είτε κυκλοφορούν νόμιμα είτε έχουν πάντως να κυκλοφορούν.

Είναι αυτονόητο ότι ο χαρακτηρισμός μίας ενοχής ως χρηματικής, ανεξάρτητα από την υποκατηγορία στην οποία θα την εντάξουμε, δεν στερείται πρακτικής σημασίας, καθώς οι χρηματικές ενοχές υπάγονται σε διαφορετική νομοθετική ρύθμιση ως προς πολλά θέματα· δεν συμβιβάζεται με την φύση της χρηματικής ενοχής η επιγενόμενη αδυναμία παροχής (ΑΚ 335)²⁵, ενώ η ευθεία εφαρμογή των διατάξεων των άρθρων 289-290 ΑΚ για τις ενοχές γένους θα πρέπει να αποκλειστεί²⁶. Από την άλλη πλευρά, τα χρηματικά χρέη είναι, εν αμφιβολία, κομίσματα (ΑΚ 321), γι' αυτά οφείλονται κατά περίπτωση τόκοι υπερημερίας (ΑΚ 345) και τόκοι επιδικίας (ΑΚ 346), για χρηματικές οφειλές είναι μόνο δυνατή η έκδοση επιταγής, συναλλαγματικής και γραμματίου εις διαταγήν²⁷, ενώ για την ικανοποίηση χρηματικών οφειλών υπόκειται σε αναγκαστική εκτέλεση²⁸ όλη η περιουσία του οφειλέτη (ΚΠολΔ 951§3)²⁹κ.α.

2.1. Λειτουργίες χρήματος

Κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε τις βασικές λειτουργίες του χρήματος και κατόπιν να δώσουμε έναν ορισμό σε αυτό, πριν αναλύσουμε δηλαδή εκτενώς το είδος αυτής της

²⁰ Φύλιος Π., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 6^η έκδ., 2011, σελ. 89-90.

²¹ Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 2^η έκδ., 2015, σελ. 117.

²² Η τοποθέτηση των χρηματικών ενοχών στις καθαρές ενοχές γένους και η κατ' επέκταση εφαρμογή σε αυτή όλων των διατάξεων για τις ενοχές γένους κρίνεται αδύνατη λόγω των ιδιαίτερων λειτουργιών του χρήματος που οδηγούν στη διαμόρφωση ιδιαίτερων κανόνων γι' αυτές. Βλ. Σταθόπουλος Μ. ό.π., σελ. 779-780.

²³ Σπυριδάκης Ι., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 2^η έκδ., 2018, σελ. 186.

²⁴ Δηλαδή το χρήμα ως πράγμα και όχι ως φορέας αξίας.

²⁵ Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, Τόμος 2^{ος}, 5^η έκδ., 2007, σελ. 55.

²⁶ Χωρίς να αποκλείεται η εφαρμογή κάποιων επιμέρους ρυθμίσεων των αρ. 289-290.

²⁷ Αρ. 1, αριθμ. 2 Ν. 5960/1933, Αρ. 1, αριθμ. 2 Ν. 5325/1932 και αρ. 75 αρ. 2 Ν. 5325/1932 αντίστοιχα.

²⁸ Μπορεί να ζητηθεί και η αναγκαστική διαχείριση της περιουσίας εκείνου κατά του οποίου στρέφεται η εκτέλεση, καθώς και η προσωπική κράτησή του.

²⁹ Στην περίπτωση που οφείλεται ορισμένο πράγμα, όχι χρήμα, η εκτέλεση μπορεί να στρέφεται μόνο κατά του οφειλόμενου πράγματος (ΚΠολΔ 941 επ.).

ενοχής, όταν πρόκειται η παροχή να εκπληρωθεί με σύγχρονες-άυλες μορφές χρήματος (λογιστικό, ηλεκτρονικό, ψηφιακό χρήμα), όπου εμφανίζονται περαιτέρω ιδιομορφίες.

Το χρήμα επιτελεί με επιτυχία τον ρόλο του όταν λειτουργεί ως:

- α. Μέσο πληρωμών
- β. Μέτρο αξίας
- γ. Μέσο και μέτρο μελλοντικών παροχών
- δ. Μέσο αποταμίευσης

Κυριότερες πάντως λειτουργίες του χρήματος, στις οποίες δίνεται και το μεγαλύτερο βάρος, είναι αυτές της χρήσης του ως μέσου πληρωμών και ως μέτρου αξίας³⁰.

α. Το χρήμα ως μέσο πληρωμών

Το χρήμα ως μέσο πληρωμής, ως μέσο δηλαδή για την εξόφληση υποχρεώσεων³¹, αποτελεί τη συνηθέστερη αντιπαροχή στις αμοτεροβαρείς συμβάσεις. Το χρήμα λειτουργεί ως μέσο με το οποίο γίνονται πληρωμές, γι' αυτό και αποκαλείται μέσο πληρωμών. Ως μέσο πληρωμών, λοιπόν, αποτελεί και ανταλλακτικό μέσο³² (αγοράζω ένα στυλό καταβάλλοντας ένα ευρώ, ανταλλάσσω δηλαδή ένα ευρώ με ένα στυλό) και έτσι, αντί να ανταλλάσσονται απευθείας αγαθά ή υπηρεσίες με άλλα αγαθά ή υπηρεσίες, η ανταλλαγή τους γίνεται με ενδιάμεσο το χρήμα. Όπως προαναφέρθηκε άλλωστε, το χρήμα είναι αυτό που λόγω της τεράστιας ποικιλίας αγαθών και της εξειδίκευσης των μελών της κοινωνίας στην παραγωγή, διευκολύνει την κυκλοφορία των αγαθών και υπηρεσιών, καθώς σήμερα η ανταλλαγή αγαθού με αγαθό καθίσταται σχεδόν αδύνατη³³. Σε κάθε περίπτωση πάντως η αποτελεσματική λειτουργία του χρήματος ως μέσου πληρωμών εξαρτάται από την έκταση της αποδοχής του³⁴.

β. Το χρήμα ως μέτρο αξίας

Μία από τις βασικές λειτουργίες του χρήματος είναι η λειτουργία του ως κοινό μέτρο αξίας των αγαθών³⁵. Η αγοραία αξία οποιουδήποτε αγαθού εκφράζεται σε κάποια

³⁰ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ 755. Σύμφωνα με τον οποίο το χρήμα αρκεί να χρησιμοποιείται ως γενικό μέσο πληρωμής, χωρίς να είναι απαραίτητη η χρήση του ως γενικού μέτρου αξίας.

³¹ Καλλιμόπουλος Γ., Το Δίκαιο του Χρήματος, 1993, σελ. 24 επ.

³² Γι' αυτό πολλές φορές γίνεται λόγος για ανταλλακτική λειτουργία του χρήματος.

³³ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 754.

³⁴ Παπαδάκης Ι., ό.π. σελ. 16.

³⁵ Καλλιμόπουλος Γ., ό.π., σελ. 15. Σύμφωνα με τον οποίο το χρήμα επιτελεί την λειτουργία του ως μέτρο αξίας των αγαθών, ως συνέπεια της ιδιότητάς του ως γενικού μέσου πληρωμών.

λογιστική μονάδα χρήματος (ευρώ, δολάριο, λίρα κ.α.), η οποία για την χώρα μας είναι το ευρώ. Έτσι, ο αριθμός νομισματικών μονάδων που αντιστοιχεί σε ένα αγαθό εκφράζει και την αξία του, την τιμή του³⁶. Η ύπαρξη ενός κοινού μέτρου αξίας πάντως καθιστά ευχερέστερο και τον υπολογισμό της σχέσης ανταλλαγής ανάμεσα σε δύο οποιαδήποτε αγαθά.

γ. Το χρήμα ως μέσο μελλοντικών παροχών

Ιδιαίτερα διαδεδομένη είναι σήμερα η δυνατότητα συμφωνίας σε μία σύμβαση ότι η χρηματική παροχή του ενός συμβαλλόμενου μέρους θα καταβληθεί στο μέλλον (πωλήσεις με πίστωση του τιμήματος, δάνεια, καταβολή μισθών κ.α.). Αποτελεί δηλαδή μέσο αναβολής πληρωμών, μέσο δανεισμού³⁷. Η σύναψη μίας τέτοιας συμφωνίας καθίσταται ευχερέστερη όταν υπάρχει ένα ισχυρό και συνάμα σταθερό μέσο πληρωμών, του οποίου η αγοραστική αξία δεν παρουσιάζει μεγάλες διακυμάνσεις και μπορεί να προβλεφθεί με ικανοποιητική βεβαιότητα στο μέλλον^{38,39}.

δ. Το χρήμα ως μέσο αποταμίευσης

Σήμερα, μόνο ένα μέρος των μετρητών σε ευρώ βρίσκεται σε κυκλοφορία ως μέσο πληρωμών, ενώ ένα μεγάλο μέρος τους χρησιμοποιείται για αποθησαυρισμό. Η αποθεματοποίηση του χρήματος, σε αντίθεση με άλλα υλικά αγαθά, δεν συνεπάγεται κάποια φθορά, ούτε ιδιαίτερα έξοδα. Η διατήρηση χρηματικών αποθεμάτων επιτρέπει στον κάτοχο τους να αυξάνει την περιουσία του, να ρυθμίζει κατά τον τρόπο που επιθυμεί τις συναλλαγές του, να προνοεί για μελλοντικές, έκτακτες ή μη, ανάγκες

ε. Λοιπές λειτουργίες χρήματος

Το χρήμα μπορεί να αποτελέσει και μέσο άσκησης οικονομικής πολιτικής. Συγκεκριμένα, η ποσότητα χρήματος που κυκλοφορεί στην οικονομία πρέπει να είναι ακριβώς αυτή που χρειάζεται, καθώς η μικρή κυκλοφορία χρήματος μπορεί να

³⁶ Σπυριδάκης Ι., ό.π., σελ. 188.

³⁷ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 755.

³⁸ Μεγάλες διακυμάνσεις στην αγοραστική τους αξία παρουσιάζουν τα κρυπτονομίσματα καθώς και εθνικά νομίσματα, συνήθως αδύναμων χωρών, σε περιόδους υπερπληθωρισμού, όπως το δολάριο της Ζιμπάμπουε.

³⁹ Σύμφωνα με την νομιναλιστική αρχή, την οποία υιοθετεί ο Ν. 2842/2000 στο άρθρο 1§2, «το ευρώ ως μέσο εξοφλήσεως υποχρεώσεων λαμβάνεται πάντοτε στην ονομαστική του αξία». Συνεπώς ακόμη και σε περίπτωση μεγάλης διακύμανσης στην τιμή του νομίσματος, αυτό θα λαμβάνεται στην ονομαστική του αξία (δηλαδή αν έχει συμφωνηθεί ως τίμημα το ποσό των 1.000 ευρώ, αυτό θα καταβάλλεται, χωρίς δηλαδή κάποια αναπροσαρμογή λόγω της μεταβολής στην αγοραστική του αξία). Μετριασμός της νομιναλιστικής αρχής είναι δυνατός δυνάμει των γενικών ρητρών των άρθρων 200, 288, 388 ΑΚ.

οδηγήσει σε αύξηση της ανεργίας και υποαπασχόληση, ενώ η μεγαλύτερη κυκλοφορία σε πληθωρισμό τιμών.

2.2. Ορισμός χρήματος

Ακόμη και σήμερα δεν έχει δοθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός στο χρήμα, ενώ ο όρος χρήμα δεν συναντάται πάντα με την ίδια έννοια στον Αστικό Κώδικα⁴⁰. Αν έπρεπε να δοθεί ένας ορισμός σε αυτό⁴¹, αναπόσπαστο κομμάτι αυτού θα έπρεπε να αποτελούν οι λειτουργίες του⁴², έστω οι κυριότερες. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά που αποδίδονται από τους περισσότερους συγγραφείς στο χρήμα, είναι η χρήση του ως μέσου πληρωμής και ως μέτρου αξίας των αγαθών. Ως χρήμα, λοιπόν, θα μπορούσαμε να ορίσουμε ό,τι χρησιμοποιείται ως γενικό μέσο πληρωμών σε μια κοινωνία και θεωρείται κατάλληλο για να αποτελέσει κοινό μέτρο αξίας των αγαθών⁴³.

Διάκριση του χρήματος σε χρήμα υπό στενή και ευρεία έννοια δεν θα επιχειρηθεί στην παρούσα εργασία, καθώς παρά το όποιο θεωρητικό ενδιαφέρον η διάκριση αυτή αποτελεί μια καθαρά νομική κατασκευή, που δεν μπορεί να παράξει πειστικές απαντήσεις ως προς τα ζητήματα καταβολής που γεννούν οι σύγχρονες μορφές χρήματος. Προτιμότερη κρίνεται σε κάθε περίπτωση η αναζήτηση του εάν οι μορφές αυτές μπορούν να θεωρηθούν ισότιμες του «φυσικού» χρήματος βάσει των λειτουργιών που προαναφέραμε, του νομοθετικού πλαισίου που τις ρυθμίζει, καθώς και βάσει των γενικών αρχών του δικαίου. Σε κάθε περίπτωση θα ήταν περισσότερο δόκιμη και κατανοητή η διάκριση μεταξύ νόμιμου χρήματος και χρήματος σε ευρεία έννοια, δηλαδή ανάμεσα σε χρήμα που δυνάμει νομοθετικής επιταγής γίνεται υποχρεωτικά δεκτό στις συναλλαγές και σε μια ευρύτερη κατηγορία, το χρήμα υπό ευρεία έννοια, που περιλαμβάνει και το χρήμα που αν και δεν γίνεται υποχρεωτικά δεκτό, εκπληρώνει τη λειτουργία του ως μέσου πληρωμής επειδή το επέλεξαν οι συμβαλλόμενοι⁴⁴.

⁴⁰ Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 1, 5^η έκδ., 2007, σελ. 193. Ο Αστικός Κώδικας άλλοτε δέχεται ως χρήμα το κοινώς στις συναλλαγές χρησιμοποιούμενο μέτρο αξίας και μέσο ανταλλαγής αγαθών (π.χ. ΑΚ 321, 345, 346, 356, 808 κ.α.) και άλλοτε τα αντικαταστατά και αναλωτά πράγματα, τα οποία κατά νομοθετική επιταγή, γίνονται υποχρεωτικώς δεκτά ως μέσο εξόφλησης υποχρεώσεων (ΑΚ 297, 932, 1394, 1487 κ.α.).

⁴¹ Η λέξη «χρήμα» αποδίδει «αυτό που χρειάζεται ο άνθρωπος για την εξυπηρέτηση των αναγκών του».

⁴² Έτσι, Χριστοδούλου Κ., Χρηματική ενοχή, 1999, σελ. 28, ο οποίος αναφέρει ότι ο ορισμός του χρήματος πρέπει να είναι αναγκαστικά λειτουργικός.

⁴³ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 755, Σπυριδάκης Ι., ό.π., σελ. 187.

⁴⁴ Χωρίς να επιβάλλεται από το Νόμο.

3. Σύγχρονες μορφές χρήματος

Όπως προαναφέρθηκε, το φυσικό χρήμα, υπό τη μορφή κερμάτων και τραπεζογραμματίων, έχει πάντοι εδώ και αρκετές δεκαετίες να αποτελεί το αποκλειστικό μέσο πληρωμής και εξόφλησης υποχρεώσεων. Σε σημαντικό βαθμό το φυσικό χρήμα έχει υποκατασταθεί από το λογιστικό, το πλαστικό και το ηλεκτρονικό χρήμα. Η ραγδαία τεχνολογική ανάπτυξη, η ανάγκη ταχύτητας και ασφάλειας στη διεκπεραίωση των συναλλαγών, καθώς και οι περιορισμοί στις κινήσεις κεφαλαίων που εφαρμόστηκαν με βίαιο τρόπο στην χώρα μας συνέβαλαν στην ταχύτερη διάδοση των άυλων μορφών χρήματος. Η όλο και αυξανόμενη χρήση τους πάντως δικαιολογείται και από τη θέσπιση σειράς νομικών ρυθμίσεων⁴⁵ με τις οποίες καθίσταται οιονεί υποχρεωτική η καταβολή σε άυλο χρήμα, προκειμένου να επιτευχθεί η πληρέστερη φορολογική εποπτεία.

Στο άρθρο 128§1 ΣΛΕΕ αναφέρεται ότι *«Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμματίων σε ευρώ μέσα στην Ένωση. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες μπορούν να εκδίδουν τέτοια τραπεζογραμμάτια. Τα τραπεζογραμμάτια που εκδίδονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές κεντρικές τράπεζες είναι τα μόνα τραπεζογραμμάτια που αποτελούν νόμιμο χρήμα»*. Η διατύπωση αυτή δεν πρέπει να μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι άλλες μορφές χρήματος δεν είναι νόμιμες, λόγω του ότι δεν εκδίδονται από την ΕΚΤ. Η εμφάνιση και κυκλοφορία των σύγχρονων μορφών χρήματος (λογιστικό, πλαστικό, ηλεκτρονικό) δεν προσβάλλει το εκδοτικό προνόμιο της ΕΚΤ από τη στιγμή που αυτά δεν αποτελούν τραπεζογραμμάτια⁴⁶. Οι άυλες μορφές χρήματος εκφράζονται στη νομισματική μονάδα του ευρώ, ενώ σε κάθε περίπτωση είναι δυνατή η μετατροπή τους σε φυσικό χρήμα, με αποτέλεσμα να καθίστανται ισοδύναμες του φυσικού χρήματος.

Σύμφωνα με τα στοιχεία που δημοσίευσε η ΕΚΤ η αξία των συναλλαγών με άυλο χρήμα ανήλθε για το 2018 σε 763,6 δις. Ευρώ, ενώ ο συνολικός αριθμός των συναλλαγών χωρίς χρήση μετρητών αυξήθηκε κατά 133 εκατ. ευρώ σε σχέση με το

⁴⁵ Οι ρυθμίσεις που εισήχθησαν στην ελληνική έννομη τάξη με σκοπό την πληρέστερη φορολογική εποπτεία και τον περιορισμό της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες θα αναλυθούν εκτενώς στη συνέχεια.

⁴⁶ Καλλιμόπουλος Ι., ό.π., σελ 48.

2017⁴⁷. Ο μέσος όρος των συναλλαγών χωρίς φυσικό χρήμα ανήλθε σε 265 συναλλαγές ανά άτομο στο χώρο της ζώνης του ευρώ, ενώ στην Ελλάδα, αν και κινήθηκε ανοδικά, έφτασε τις 112 συναλλαγές. Σε κάθε περίπτωση πάντως τα μετρητά παραμένουν σε ποσοστό 75% το βασικό μέσο πληρωμών στις συναλλαγές στις χώρες της ζώνης του ευρώ.

Η ευρεία διάδοση των άυλων μέσων πληρωμής πάντως αποτυπώνεται και στα στοιχεία της Τράπεζας τη Ελλάδος⁴⁸. Σύμφωνα με αυτά ο όγκος των συναλλαγών παρουσιάζει ανοδική πορεία τόσο για το λογιστικό και πλαστικό χρήμα, όσο και για νεότερες μορφές χρήματος, όπως το ηλεκτρονικό. Καθοδικά πάντως κινούνται παραδοσιακά μέσα πληρωμής, όπως οι επιταγές⁴⁹.

⁴⁷ <https://www.capital.gr/oikonomia/3375379/sta-763-6-dis-euro-oi-sunallages-xoris-metrita-to-2018>

⁴⁸ <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/paymentsystems/general.aspx>

⁴⁹ Βλ. σχετ. Παράρτημα 1.

3.1. Το λογιστικό χρήμα

Στη σύγχρονη εποχή, οι πράξεις διενέργειας πληρωμών και μεταφοράς κεφαλαίων πραγματοποιούνται σε μεγάλη έκταση χωρίς τη χρήση φυσικού χρήματος, αλλά με το λεγόμενο λογιστικό χρήμα (scriptural money, Giralgeld/Buchgeld)⁵⁰. Το λογιστικό χρήμα, λοιπόν, υποκαθιστά το φυσικό, οι οικονομικές συναλλαγές διενεργούνται χωρίς την χρήση και πραγματική μεταφορά μετρητών, αλλά με χρεωπιστωτικές εγγραφές σε λογαριασμούς, όπου το εκάστοτε πιστωτικό ίδρυμα αναλαμβάνει μετά από εντολή του πελάτη του να χρεώσει τον λογαριασμό του και να πιστώσει αντίστοιχα το λογαριασμό του προσώπου που του υποδεικνύει ή και αντίστροφα.

Οι συναλλαγές με φυσικό χρήμα εξακολουθούν ακόμη και σήμερα να είναι περισσότερες σε αριθμό, καθώς το φυσικό χρήμα προτιμάται για καθημερινές συναλλαγές μικρής αξίας, οι οποίες είναι και συχνότερες. Ωστόσο, η εξόφληση σημαντικότερων υποχρεώσεων, οι οποίες απαιτούν την καταβολή μεγάλων χρηματικών ποσών, από την αγορά ενός υπολογιστή και την πληρωμή λογαριασμών κοινής ωφέλειας μέχρι την αγορά οχημάτων και ακινήτων, πραγματοποιείται με τη χρήση λογιστικού χρήματος και έτσι οι συναλλαγές αυτές ξεπερνούν σε αξία τις αντίστοιχες που εκπληρώνονται με χρήση φυσικού χρήματος. Η ευρεία χρήση του λογιστικού χρήματος εξηγείται από διάφορους λειτουργικούς και οικονομικούς λόγους. Κατ' αρχάς το λογιστικό χρήμα διευκολύνει τις οικονομικές συναλλαγές ανταποκρινόμενο στις ανάγκες των σύγχρονων κοινωνιών· αποφεύγεται η μεταφορά και κυκλοφορία χαρτονομισμάτων με αποτέλεσμα να μειώνονται στο ελάχιστο οι κίνδυνοι απώλειας και κλοπής χρήματος, ειδικά αν λάβουμε υπόψη ότι το λογιστικό χρήμα δεν είναι ανώνυμο, όπως τα μετρητά, αλλά ονομαστικό⁵². Ακόμη, εκπληρώνονται ταχύτερα οι χρηματικές ενοχές, ενώ διευκολύνονται οι διασυννοριακές συναλλαγές και οι συναλλαγές από απόσταση, καθώς δεν απαιτείται φυσική παρουσία για τη διενέργεια της πράξης πληρωμής. Η χρήση του λογιστικού χρήματος είναι τόσο διαδεδομένη στο δυτικό κόσμο, ώστε οι συναλλαγές με φυσικό χρήμα να αποτελούν την εξαίρεση, ακόμη και για μικρές συναλλαγές, όπως είναι η αγορά ενός ροφήματος ή περιοδικού.

⁵⁰ Ρόκας Ν./ Γκόρτσος Χ./ Μικρούλεα Α./ Λιβαδά Χ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, 3^η έκδοση, 2016, σελ 591.

⁵² Καλλιμόπουλος Γ., ό.π., σελ 45. Το λογιστικό χρήμα χαρακτηρίζεται ως ονομαστικό ή υπογεγραμμένο καθώς περιέχει πληροφορίες για τους κατόχους του και είναι δυνατή η παρακολούθηση της πορείας του από λογαριασμό σε λογαριασμό. Αντιθέτως, κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό στο ρευστό χρήμα, όπου είναι αδύνατη η εξακρίβωση της προέλευσής του και γι' αυτό χαρακτηρίζεται ανώνυμο.

Τη θέση της μεταβίβασης κυριότητας φυσικού χρήματος, όπως προαναφέρθηκε, καταλαμβάνει η μεταβίβαση λογιστικού χρήματος που νομικά εξωτερικεύεται με τη δημιουργία απαιτήσεων⁵³, οι οποίες είναι ενοχικές και δεν ενσωματώνονται σε αξιόγραφο⁵⁴. Δημιουργείται τελικά, μετά τη μεταφορά λογιστικού χρήματος από τον τηρούμενο σε πιστωτικό ίδρυμα λογαριασμό του πληρωτή στο πιστωτικό ίδρυμα του δικαιούχου, χρηματική απαίτηση του τελευταίου κατά του ιδρύματος, στο οποίο έγινε η λογιστική εγγραφή⁵⁵.

Σήμερα κυριαρχεί η άποψη⁵⁶ ότι λογιστικό χρήμα αποτελούν οι επιταγές, οι συναλλαγματικές όψεως, η εντολή μεταφοράς χρηματικού ποσού από τραπεζικό λογαριασμό σε άλλο, η κατάθεση χρηματικού ποσού στο λογαριασμό του δανειστή κ.α. Ωστόσο, ορθότερο φαίνεται να χαρακτηρίσουμε ως λογιστικό χρήμα όχι αυτή καθ' αυτή την επιταγή ή την εντολή μεταφοράς κ.ο.κ., αλλά τις καταθέσεις όψεως ή άλλως τις ενοχικές απαιτήσεις κατά του πιστωτικού ιδρύματος για ορισμένη αξία από τραπεζικό λογαριασμό⁵⁸.

3.1.1. Οι υπηρεσίες πληρωμών

Η μεταφορά λογιστικού χρήματος πραγματοποιείται μέσω τραπεζικών εργασιών· οι υπηρεσίες πληρωμών (payment services, Zahlungsdienste) είναι οι τραπεζικές εργασίες με τις οποίες πραγματοποιείται η λογιστική μεταφορά κεφαλαίων από λογαριασμό σε λογαριασμό, χωρίς χρήση μετρητών, μετά από εντολή των δικαιούχων των λογαριασμών προς τον πάροχο υπηρεσιών⁵⁹.

Τέτοιοι πάροχοι⁶⁰ είναι τα πιστωτικά ιδρύματα (συμπεριλαμβανομένου του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων), τα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος, τα γραφεία ταχυδρομικών επιταγών (όπως τα ΕΛΤΑ), τα ιδρύματα πληρωμών⁶¹, η Ευρωπαϊκή

⁵³ Ψυχομάνης Σ., ό.π., σελ. 186.

⁵⁴ Φύλιος Π., ό.π., σελ. 87.

⁵⁵ Η αλυσίδα αυτή πληρωμών, με τη μεταφορά χρηματικών ποσών από ένα λογαριασμό σε άλλο, θα αναλυθεί εναργέστερα στη συνέχεια, ενώ αποτυπώνεται σχηματικά στα Παραρτήματα 2 και 3.

⁵⁶ Δούβλης Β., Μπώλος Α., Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών, τομ. 2, 2008, σελ. 1199 επ.

⁵⁸ Φύλιος Π., ό.π.

⁵⁹ Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ. 3, 2015, σελ. 99.

⁶⁰ Αρ. 1§2 Ν. 4537/2018.

⁶¹ Τα ζητήματα σχετικά με την ίδρυση, λειτουργία και εποπτεία των ιδρυμάτων πληρωμών ρυθμίζονται στα άρθρα 5-34 Ν. 4537/2018.

Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) καθώς και οι εθνικές κεντρικές τράπεζες⁶², το Ελληνικό Δημόσιο και τα άλλα κράτη-μέλη ή οι περιφερειακές ή τοπικές αρχές τους⁶³.

Οι πάροχοι υπηρεσιών πληρωμών παρέχουν τις υπηρεσίες που απαριθμούνται εξαντλητικά στο άρθρο 4 αριθ. 3 του Ν. 4537/2018 (εφεξής Νόμος)⁶⁴ και μεταφέρονται αυτούσιες από την Οδηγία 2015/2366/ΕΕ (εφεξής PSD II) και το «Παράρτημα Ι» αυτής. Το πεδίο εφαρμογής του νόμου περιορίζεται πάντως από τον κατάλογο των εξαιρέσεων του άρθρου 3 του ως άνω νόμου. Προκειμένου, λοιπόν, να προσδιορίσουμε τις υπηρεσίες πληρωμών θα πρέπει να προβούμε σε συστηματική ερμηνεία των δύο αυτών άρθρων.

Ως υπηρεσίες πληρωμών θα μπορούσαμε να ορίσουμε τις υπηρεσίες του ιδιωτικού δικαίου που παρέχει ένας πάροχος υπηρεσιών πληρωμών (πιστωτικά ιδρύματα, ιδρύματα πληρωμών κ.α.) και οι οποίες υποστηρίζουν την εκτέλεση μίας πράξης πληρωμής μεταξύ δύο μερών, του πληρωτή και του δικαιούχου⁶⁵. Σε κάθε περίπτωση στόχος της Οδηγίας ήταν οι ρυθμίσεις που ορίζουν τις υπηρεσίες πληρωμών να επιτρέπουν και να μην εισάγουν φραγμούς στην ανάπτυξη νέων μορφών υπηρεσιών πληρωμών⁶⁶. Η PSD II ακολουθώντας το πρότυπο της Οδηγίας 2007/64/ΕΚ (PSD I) υιοθετεί την πλήρη εναρμόνιση, με ελάχιστες εξαιρέσεις διατάξεων, οι οποίες δίνουν τη διακριτική ευχέρεια στα κράτη να υιοθετήσουν ή να διατηρήσουν πιο απαιτητικούς κανόνες από αυτούς της Οδηγίας⁶⁷.

Συγκεκριμένα, υπηρεσίες πληρωμών είναι: α) οι υπηρεσίες που επιτρέπουν τις τοποθετήσεις μετρητών σε λογαριασμό πληρωμών⁶⁸, καθώς και όλες οι δραστηριότητες που απαιτούνται για την τήρηση λογαριασμού πληρωμών, β) οι υπηρεσίες που επιτρέπουν τις αναλήψεις μετρητών από λογαριασμό πληρωμών, καθώς και όλες οι δραστηριότητες που απαιτούνται για την τήρηση λογαριασμού πληρωμών, γ) η εκτέλεση πράξεων πληρωμής, συμπεριλαμβανομένων των μεταφορών κεφαλαίων,

⁶² Όταν δεν λειτουργούν με την ιδιότητά τους ως νομισματικές ή άλλες δημόσιες αρχές.

⁶³ Όταν δεν λειτουργούν υπό την ιδιότητά τους ως δημόσιες αρχές.

⁶⁴ Ο Ν. 4537/2018 ενσωμάτωσε στην ελληνική νομοθεσία την Οδηγία 2015/2366/ΕΕ για τις υπηρεσίες πληρωμών (Payment Services Directive II, PSD II), η οποία αντικατέστησε την Οδηγία 2007/64/ΕΚ (Payment Services Directive, PSD I)

⁶⁵ Κινινή Ε., Υπηρεσίες πληρωμών – Οι ιδιωτικού δικαίου πτυχές του Ν. 3862/2010, 2016, σελ. 12.

⁶⁶ Αιτ. Σκ. 21 PSD II.

⁶⁷ Ως προς τις τεχνικές εναρμόνισης βλ. Αργυρός Γ./Δεδούλη-Λαζαράκη Α., Ευρωπαϊκή Ένωση και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Οικονομίας, 2018, σελ. 138-139.

⁶⁸ Ως «λογαριασμός πληρωμών» ορίζεται «ο λογαριασμός που τηρείται στο όνομα ενός ή περισσότερων χρηστών υπηρεσιών πληρωμών και χρησιμοποιείται για την εκτέλεση πράξεων πληρωμής».

σε λογαριασμό πληρωμών στον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του χρήστη ή σε άλλο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών (εκτέλεση άμεσων χρεώσεων, συμπεριλαμβανομένης της εφάπαξ άμεσης χρέωσης, εκτέλεση πράξεων πληρωμής με κάρτα πληρωμής ή ανάλογο μέσο, εκτέλεση μεταφορών πίστωσης συμπεριλαμβανομένων των πάγιων εντολών), δ) η εκτέλεση πράξεων πληρωμών στο πλαίσιο των οποίων τα χρηματικά ποσά καλύπτονται από πιστωτικό άνοιγμα για τον χρήστη υπηρεσιών πληρωμών (εκτέλεση εντολών άμεσης χρέωσης, συμπεριλαμβανομένης της εφάπαξ άμεσης χρέωσης, εκτέλεση πράξεων πληρωμής με κάρτα πληρωμής ή ανάλογο μέσο, εκτέλεση μεταφορών πίστωσης, συμπεριλαμβανομένων των πάγιων εντολών), ε) έκδοση μέσων πληρωμής⁶⁹ και/ή αποδοχή πράξεων πληρωμής, στ) υπηρεσίες εμβασμάτων, ζ) υπηρεσίες εκκίνησης πληρωμής και η) υπηρεσίες πληροφοριών λογαριασμού⁷⁰.

Από την άλλη πλευρά, αναφέρονται, στο άρθρο 3 της Οδηγίας οι περιπτώσεις που δεν λογίζονται ως υπηρεσίες πληρωμών και συνεπώς δεν εφαρμόζονται σε αυτές οι διατάξεις που εισάγει η Οδηγία, όπως: α) οι πράξεις πληρωμής που διενεργούνται αποκλειστικά σε μετρητά απευθείας από τον πληρωτή στον δικαιούχο, χωρίς ενδιάμεση παρέμβαση, β) οι πράξεις πληρωμής από τον πληρωτή στον δικαιούχο μέσω εμπορικού αντιπροσώπου εξουσιοδοτημένου μέσω συμφωνίας να διαπραγματεύεται ή να συνάπτει την πώληση ή αγορά αγαθών ή υπηρεσιών εκ μέρους μόνο του πληρωτή ή μόνο των δικαιούχων⁷¹, γ) η κατ' επάγγελμα υλική μεταφορά χαρτονομισμάτων και κερμάτων, δ) οι υπηρεσίες ανάληψης μετρητών που προσφέρονται μέσω ΑΤΜ από παρόχους που δεν ενεργούν εξ ονόματος ενός ή περισσότερων εκδοτών καρτών, οι οποίοι δεν είναι συμβαλλόμενα μέρη της σύμβασης-πλαίσιο με τον πελάτη που αναλαμβάνει μετρητά, ε) οι πράξεις πληρωμής που συνίστανται σε μη επαγγελματική συγκέντρωση και παράδοση μετρητών στο πλαίσιο μη κερδοσκοπικής ή φιλανθρωπικής δραστηριότητας, στ) οι πράξεις πληρωμής με τις οποίες καταβάλλονται

⁶⁹ Ως προς τον όρο «μέσα πληρωμής, βλ. σελ. 29 επ. της παρούσας.

⁷⁰ Με την PSD II διευρύνονται οι υπηρεσίες στις οποίες εφαρμόζεται η Οδηγία και προστίθενται οι υπηρεσίες εκκίνησης πληρωμής και οι υπηρεσίες πληροφοριών λογαριασμού.

⁷¹ Προκύπτει, από το αρ. 3 περ. β' της PSD II και την Αιτ. Σκ. 11 του Προοιμίου της Οδηγίας, ότι εφαρμόζονται οι διατάξεις της Οδηγίας και δεν εμπίπτει στις εξαιρέσεις, η περίπτωση που ο εμπορικός αντιπρόσωπος ενεργεί για λογαριασμό τόσο του πληρωτή όσο και του δικαιούχου, χωρίς να υπάρχει δυνατότητα διαπραγμάτευσης ή σύναψης συμφωνίας πώλησης ή αγοράς αγαθών ή υπηρεσιών (κάτι το οποίο συμβαίνει συχνά σε πράξεις πληρωμής που διεκπεραιώνονται μέσα από πλατφόρμες ηλεκτρονικού εμπορίου). Υπό το προηγούμενο καθεστώς, της PSD I, η περίπτωση που ο αντιπρόσωπος ενεργούσε για λογαριασμό τόσο του πληρωτή όσο και του δικαιούχου ενέπιπτε στο πεδίο των εξαιρέσεων, ενώ τώρα εμπίπτει στις εξαιρέσεις μόνο η περίπτωση που ο αντιπρόσωπος λειτουργεί ως εκπρόσωπος αποκλειστικά ενός από τους δύο.

μετρητά μετά από μια πληρωμή σε λογιστικό χρήμα⁷², ζ) οι πράξεις μετατροπής συναλλάγματος όπου τα μετρητά δεν τηρούνται σε λογαριασμό πληρωμής⁷³, η) οι πράξεις πληρωμής που βασίζονται σε αξιόγραφα, όπως οι επιταγές, θ) οι πράξεις πληρωμής που πραγματοποιούνται στο πλαίσιο συστήματος πληρωμών ή διακανονισμού τίτλων μεταξύ παρόχων υπηρεσιών πληρωμών, ι) οι υπηρεσίες παρόχων τεχνικών υπηρεσιών, ια) οι υπηρεσίες που βασίζονται σε συγκεκριμένα μέσα πληρωμών που μπορούν να χρησιμοποιηθούν μόνο με περιορισμένο τρόπο και που πληρούν κάποια από τις προβλεπόμενες προϋποθέσεις, ιβ) οι πράξεις πληρωμής από πάροχο δικτύων ή υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών και οι οποίες παρέχονται επιπλέον των υπηρεσιών ηλεκτρονικών επικοινωνιών για συνδρομητή του δικτύου ή της υπηρεσίας⁷⁴, ιγ) οι πράξεις πληρωμής που πραγματοποιούνται για ίδιο λογαριασμό μεταξύ παρόχων υπηρεσιών, ιδ) οι πράξεις πληρωμής μεταξύ μητρικής και θυγατρικής επιχείρησης, χωρίς παρέμβαση παρόχου και ιε) οι πράξεις πληρωμής που αφορούν την εξυπηρέτηση περιουσιακών στοιχείων και οι οποίες διενεργούνται από παρόχους υπηρεσιών πληρωμών.

Όπως, προαναφέρθηκε, αντικείμενο των υπηρεσιών πληρωμών είναι η διενέργεια πράξεων πληρωμής. Στο άρθρο 4 αριθμ. 13 ορίζεται ως «εντολή πληρωμής» (payment order) κάθε *«οδηγία εκ μέρους του πληρωτή ή του δικαιούχου προς τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών με την οποία του ζητείται να εκτελέσει μια πράξη πληρωμής»*. Στον Νόμο ρυθμίζονται τόσο οι πιστωτικές εντολές (push payments), τις οποίες υποβάλλει ο οφειλέτης στην τράπεζα και η εντολή που δίνει ο πελάτης στον πάροχο του είναι να πιστωθεί ένα ποσό στο δανειστή του⁷⁵ (εδώ εμπίπτουν το έμβασμα και η πράξη γύρου), όσο και οι χρεωστικές εντολές (pull payments), οι οποίες υποβάλλονται από τον δανειστή στην τράπεζα του πελάτη και κινούνται στην χρέωση του λογαριασμού του πελάτη (εδώ εμπίπτουν οι εντολές της άμεσης χρέωσης, οι πληρωμές με χρεωστική ή πιστωτική κάρτα και η εντολή πληρωμής με τραπεζική επιταγή)⁷⁶.

⁷² Κινινή Ε., ό.π., σελ. 23. Η πράξη αυτή είναι γνωστή με τον όρο ανάστροφη πληρωμή (reverse payment, umgekehrte Bargeldzahlung).

⁷³ Γνωστές και ως πράξεις «μετρητά αντί μετρητά» (cash to cash, Geldwechselgeschäfte).

⁷⁴ Υπό την προϋπόθεση ότι η αξία κάθε μεμονωμένης πράξης πληρωμής δεν υπερβαίνει τα 50 ευρώ και η συνολική αξία των πράξεων πληρωμής για ένα μεμονωμένο συνδρομητή δεν υπερβαίνει τα 300 ευρώ ανά μήνα.

⁷⁵ Ρόκας Ν., ό.π., σελ. 612.

⁷⁶ Βαλτούδης Α., Αδικαιολόγητος πλουτισμός στις τριμερείς σχέσεις, ιδίως του τραπεζικού δικαίου, 2018, σελ. 120.

Η εντολή πληρωμής, λοιπόν, είναι αυτή που ενεργοποιεί την πράξη πληρωμής. Στο άρθρο 4 αριθμ. 5 του Νόμου ορίζεται ως «πράξη πληρωμής» *«η πράξη, η εκκίνηση της οποίας διενεργείται από τον πληρωτή ή για λογαριασμό του ή από τον δικαιούχο και συνίσταται στη διάθεση, μεταβίβαση ή ανάληψη χρηματικών ποσών, ανεξάρτητα από οποιαδήποτε υποκείμενη υποχρέωση μεταξύ πληρωτή και δικαιούχου»*. Έτσι, ο πάροχος αφού λάβει την εντολή πληρωμής διενεργεί την πράξη πληρωμής και προβαίνει στη μεταφορά χρηματικού ποσού⁷⁷, σύμφωνα με τις οδηγίες του εντολέα. Αντίστοιχα ο πάροχος εκτελώντας την εντολή αυτή παρέχει υπηρεσία πληρωμής. Αντικείμενο, συνεπώς τόσο της πράξης πληρωμής, όσο και της υπηρεσίας είναι η λογιστική μεταφορά χρήματος. Σε κάθε περίπτωση πάντως η νομική αιτία της σχέσης μεταξύ πληρωτή και δικαιούχου, η σχέση αξίας, είναι αδιάφορη για τη διενέργεια της πράξης πληρωμής και δεν αποτελεί αντικείμενο ρύθμισης της Οδηγίας και κατ' επέκταση του Νόμου.

3.1.1. Τα είδη των υπηρεσιών πληρωμών

Παρά το γεγονός ότι απαριθμήθηκαν προηγουμένως οι υπηρεσίες πληρωμών που ρυθμίζει ο Νόμος, κρίνεται σκόπιμο να παρουσιάσουμε έστω επιγραμματικά κάθε μία από αυτές, καθώς η παρουσίαση τους θα μας βοηθήσει και στην κατανόηση των υπόλοιπων μορφών χρήματος. Υπηρεσίες πληρωμών αποτελούν:

Α. Η τοποθέτηση και η ανάληψη μετρητών σε και από λογαριασμό πληρωμών⁷⁸. Η διενέργεια τους απαιτεί την ύπαρξη λογαριασμού πληρωμών⁸⁰, ο οποίος έχει τη λειτουργία τρέχοντος λογαριασμού⁸¹. «Λογαριασμός πληρωμών», σύμφωνα με το άρθρο 4 αριθμ. 12, είναι *«ο λογαριασμός που τηρείται στο όνομα ενός ή περισσότερων χρηστών υπηρεσιών πληρωμών και χρησιμοποιείται για την εκτέλεση πράξεων πληρωμής»*. Ακόμη, υπηρεσία πληρωμών αποτελεί και το σύνολο των ενεργειών που απαιτείται για την τήρηση λογαριασμού πληρωμών.

⁷⁷ Ως χρηματικά ποσά θεωρούνται, σύμφωνα με το άρθρο 4 αριθμ. 25 του Ν. 4537/2019, «τραπεζογραμμάτια και κέρματα, λογιστικό ή ηλεκτρονικό χρήμα κατά την έννοια της παρ. 1 του άρθρου 10 του Ν. 4021/2011».

⁷⁸ Αρ. 4 αριθμ. 3 περ. α, β Ν. 4537/2018.

⁸⁰ Συναντάται και με τον όρο «λογαριασμός γύρου» ή «λογαριασμός διεξαγωγής δοσοληψιών».

⁸¹ Ψυχομάνης Σ., Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2^η έκδ., 2016, σελ. 190.

Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτό που διακρίνει το λογαριασμό πληρωμών από τους άλλους λογαριασμούς είναι ότι χρησιμοποιείται για την εκτέλεση πράξεων πληρωμής⁸².

Β. Η εκτέλεση πράξεων πληρωμής και μεταφοράς κεφαλαίων με ή χωρίς παροχή πίστωσης⁸³. Πράξεις πληρωμής με τις οποίες διενεργείται η παρούσα υπηρεσία είναι η εντολή άμεσης χρέωσης, οι πράξεις πληρωμής με κάρτα ή άλλο ανάλογο μέσο και οι μεταφορές πίστωσης.

Ως **άμεση χρέωση⁸⁴ (direct debit, Lastschrift)** ορίζεται η υπηρεσία με την οποία χρεώνεται ο λογαριασμός πληρωμών του πληρωτή (payer), όταν η εκκίνηση πράξης πληρωμής διενεργείται από τον δικαιούχο (payee) βάσει της συγκατάθεσης του πληρωτή προς τον δικαιούχο, τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του δικαιούχου ή τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του ίδιου του πληρωτή. Η υπηρεσία αυτή, η οποία είναι γνωστή και ως ανάστροφο έμβασμα ή διαδικασία χρεώσεως, πραγματοποιείται με πρωτοβουλία του δικαιούχου. Απαραίτητη προϋπόθεση πάντως για τη διενέργεια των απαραίτητων πράξεων είναι η από κάθε μέρος ύπαρξη λογαριασμού που να μπορεί να δέχεται πιστωτικές και χρεωστικές εγγραφές⁸⁵.

Η άμεση χρέωση ρυθμίζεται από τον Νόμο 4537/2018, τον Κανονισμό 260/2012, γνωστό και ως «κανονισμό SEPA»⁸⁶, καθώς και από τις διατραπεζικές συμφωνίες του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου Πληρωμών (European Payments Council - EPC)⁸⁷.

Στην υπηρεσία της άμεσης χρέωσης, λοιπόν, ο οφειλέτης εξουσιοδοτεί τον δανειστή να χρεώσει τον τραπεζικό λογαριασμό του για την είσπραξη απαίτησης από τη σχέση αξίας (πώληση, σύμβαση έργου κτλ.). Η εξουσιοδότηση αυτή, η οποία μπορεί να δοθεί για οποιοδήποτε ποσό, ορισμένο

⁸² Κινινή Ε., ό.π. σελ. 13. Ενώ ως τέτοιος λογαριασμός μπορεί να λειτουργήσει ο καταθετικός λογαριασμός, ο προθεσμιακός λογαριασμός και ο λογαριασμός ανοίγματος πίστωσης.

⁸³ Αρ. 4 αριθμ. 3 περ. γ, δ Ν. 4537/2018.

⁸⁴ Αρ. 4 αριθμ. 23 Ν. 4537/2018.

⁸⁵ Ψυχομάνης Σ., ό.π., σελ. 170.

⁸⁶ «Σχετικά με την καθιέρωση τεχνικών απαιτήσεων και επιχειρηματικών κανόνων για τις μεταφορές πίστωσης και τις άμεσες χρεώσεις σε ευρώ...»

⁸⁷ Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο Πληρωμών δημιουργήθηκε το 2002 και ως έργο έχει τον σχεδιασμό των κανόνων και των διαδικασιών για τις πληρωμές σε ευρώ. Στο Συμβούλιο συμμετέχουν εκπρόσωποι των κρατών μελών της Ευρωζώνης αλλά και άλλων χωρών της ΕΕ. Στο Συμβούλιο μετέχουν, ακόμη, Ευρωπαϊκές Τράπεζες και η Τραπεζική Ένωση για το Ευρώ (Euro Banking Association). Δούβλης Β./Μπάλος Α., Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτών, 2^{ος} τόμ., 2008, σελ. 1161. Βλ. σχετ. www.europeanpaymentscouncil.eu

ή μη⁸⁸, παρέχεται στον δανειστή προκειμένου να εισπράξει ο ίδιος, με δική του δηλαδή πρωτοβουλία, την απαίτηση κατά του οφειλέτη.

Ο δανειστής, λοιπόν, προσκομίζοντας την απαραίτητη εξουσιοδότηση δίνει εντολή στον πάροχό του για χρέωση του λογαριασμού του οφειλέτη με ορισμένο ποσό. Ο πάροχος του δανειστή ελέγχει την εξουσιοδότηση και εγγράφει πίστωση στον λογαριασμό του δανειστή, η οποία όμως είναι προσωρινή και εγγράφεται με επιφύλαξη καθώς εξαρτάται από το αν θα λάβει κάλυψη ο πάροχος από τον πάροχο του οφειλέτη. Στη συνέχεια ο πάροχος του δανειστή διαβιβάζει την εντολή στον πάροχο του οφειλέτη μαζί με τις απαραίτητες πληροφορίες⁸⁹. Ο πάροχος του οφειλέτη, αφού ενημερώσει εκείνον⁹⁰, ελέγχει αν υπάρχουν τα απαραίτητα για την εκτέλεση της εντολής κεφάλαια στο λογαριασμό του οφειλέτη και εφόσον η απάντηση είναι θετική χρεώνεται ο λογαριασμός του οφειλέτη, χωρίς να απαιτείται η έγκριση του ίδιου, αφού αυτός θεωρείται ότι έχει ήδη συναινέσει μέσω της εξουσιοδότησης⁹¹, και μεταφέρεται το ποσό στο λογαριασμό του παρόχου (του δανειστή). Μόλις, λοιπόν, ο πάροχος του δανειστή λάβει το χρηματικό ποσό, οριστικοποιεί την εγγραφή στον λογαριασμό του δανειστή και θέτει το ποσό στη διάθεση του.

Κατά κανόνα οι χρηματικές παροχές είναι κομίσιμες (ΑΚ 321), καταβάλλονται δηλαδή από τον οφειλέτη στον τόπο όπου ο δανειστής έχει την κατοικία του ή αν πρόκειται για απαίτηση που προέρχεται από την άσκηση του επαγγέλματος του δανειστή, στην επαγγελματική του εγκατάσταση. Ωστόσο στην υπηρεσία της άμεσης χρέωσης βαρύνεται ο δανειστής με τη διενέργεια των απαραίτητων πράξεων για την είσπραξη της οφειλής. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι το χρέος στην περίπτωση αυτή είναι άρσιμο, με αποτέλεσμα να γίνεται ο δανειστής

⁸⁸ Σε περίπτωση που το ποσό της πράξης πληρωμής δεν προσδιορίστηκε κατά την έγκριση ή το ποσό της πράξης πληρωμής υπερβαίνει αυτό που θα ανέμενε εύλογα ο πληρωτής, αναγνωρίζεται το δικαίωμα στον πληρωτή να αιτηθεί την επιστροφή του χρηματικού ποσού με το οποίο χρεώθηκε ο λογαριασμός του (αρ. 76 Ν. 4537/2018). Ο νόμος μάλιστα θέτει προθεσμία 8 εβδομάδων για την υποβολή του αιτήματος (αρ. 77 Ν.).

⁸⁹ Αρ. 5§3 περ. β' Κανονισμού 260/2012/ΕΕ. Οι πληροφορίες που διαβιβάζονται αναφέρονται στο σημείο 3 στοιχείο β' του Παραρτήματος του Κανονισμού.

⁹⁰ Αρ. 5§3 περ. γ' Κανονισμού 260/2012/ΕΕ. Οι πληροφορίες που διαβιβάζονται αναφέρονται στο σημείο 3 στοιχείο γ' του Κανονισμού.

⁹¹ Ως προς τη δυνατότητα και τον χρόνο ανάκλησης της εξουσιοδότησης προβλέπεται στο άρθρο 80§3 Ν. 4537/2018 ότι «στην περίπτωση άμεσης χρέωσης και με την επιφύλαξη των δικαιωμάτων επιστροφής χρηματικών ποσών, ο πληρωτής μπορεί να ανακαλέσει την εντολή πληρωμής το αργότερο έως το τέλος της εργάσιμης ημέρας που προηγείται της ημέρας που συμφωνήθηκε για τη χρέωση των χρηματικών ποσών».

υπερήμερος⁹² όταν δεν προβαίνει στις απαραίτητες ενέργειες για την είσπραξη, να δώσει δηλαδή την εντολή χρέωσης, ενώ έχουν συντρέξει οι προϋποθέσεις από τη σχέση αξίας⁹³.

Το θέμα της καταβολής και του χρόνου απόσβεσης της ενοχής θα μας απασχολήσει στη συνέχεια. Ωστόσο, αξίζει στο σημείο αυτό να αναφέρουμε ότι η προσωρινή εγγραφή δεν αρκεί για να υπάρξει εκπλήρωση, καθώς αυτή δεν αποτελεί απαίτηση κατά του δανειστή, αλλά προσδοκία κτήσης απαίτησης, η οποία εξαρτάται από την αναβλητική αίρεση της λήψης κάλυψης από το λογαριασμό του δανειστή και τη μεταφορά του ποσού στον πάροχο του δικαιούχου⁹⁴.

Ως μεταφορά πίστωσης (credit transfer, Überweisung)⁹⁶ ορίζεται «η υπηρεσία για την πίστωση λογαριασμού πληρωμών του δικαιούχου με πράξη πληρωμής ή σειρά πράξεων πληρωμής από λογαριασμό πληρωμών του πληρωτή, μέσω του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών που τηρεί το λογαριασμό πληρωμών του πληρωτή, βάσει εντολής του πληρωτή». Με άλλα λόγια, αποτελεί την υπηρεσία με την οποία αφαιρείται «λογιστικά»⁹⁸ μετά από εντολή του πληρωτή ένα ποσό από το λογαριασμό του και μεταφέρεται αυτό στο λογαριασμό του δανειστή, χρεώνεται δηλαδή ο λογαριασμός του πληρωτή και πιστώνεται ο λογαριασμός του δανειστή. Δημιουργείται με αυτόν τον τρόπο απαίτηση του δανειστή κατά του πιστωτικού ιδρύματος για εγγραφή της πίστωσης στο λογαριασμό του, προκειμένου να καταστεί δυνατή η περαιτέρω διάθεση του ποσού ή μετατροπή του σε μετρητά.

Οι πράξεις πληρωμής με κάρτα ή ανάλογο μέσο περιλαμβάνουν τις πράξεις πληρωμής που πραγματοποιούνται με χρεωστικές και πιστωτικές κάρτες, με κάρτες αναλήψεων και έξυπνες κάρτες. Ανάλογο μέσο αποτελεί κάθε ηλεκτρονικό μέσο το οποίο μπορεί να υποκαταστήσει τις κάρτες (τέτοια μέσα αποτελούν μεταξύ άλλων το payband και το κινητό)⁹⁹. Σε κάθε περίπτωση δεν

⁹² ΑΚ 351

⁹³ Οι συνέπειες της υπερημερίας του δανειστή προβλέπονται στα άρθρα 355-358 ΑΚ, με κυριότερες ρυθμίσεις αυτή του άρθρου 355, σύμφωνα με την οποία «ο οφειλέτης κατά τη διάρκεια της υπερημερίας του δανειστή ευθύνεται μόνο για δόλο και βαριά αμέλεια», καθώς και αυτή του άρθρου 356, σύμφωνα με την οποία «ο οφειλέτης χρηματικής οφειλής κατά τη διάρκεια της υπερημερίας του δανειστή δεν οφείλει τόκους...».

⁹⁴ Βαλτούδης Α., ό.π., σελ 164.

⁹⁶ Αρ. 4 αρ. 24 Ν. 4537/2018.

⁹⁸ Χωρίς να γίνεται σε οποιαδήποτε στιγμή χρήση μετρητών.

⁹⁹ Ψυχομάνης Σ., Εμπορικό Δίκαιο, 3^η έκδ., 2018, σελ. 390.

εντάσσονται εδώ τα αξιόγραφα, τα οποία εξαιρούνται ρητά κατά το άρθρο 3¹⁰⁰ και στα οποία δεν εφαρμόζεται ο νόμος, χωρίς όμως αυτά να παύουν να αποτελούν μέσα πληρωμής.

Γ. Η έκδοση μέσων πληρωμής ή/και απόκτηση μέσων πληρωμής¹⁰¹. Έκδοση μέσων πληρωμής είναι η υπηρεσία πληρωμών με την οποία ο πάροχος αναλαμβάνει την υποχρέωση να παρέχει στον πελάτη του μέσο πληρωμών για τη διενέργεια από αυτόν πράξεων πληρωμής. Ως μέσο πληρωμής ορίζεται *«κάθε εξατομικευμένη συσκευή ή/και σειρά διαδικασιών που έχει συμφωνηθεί μεταξύ του χρήστη υπηρεσιών πληρωμών και του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών που χρησιμοποιείται για την εκκίνηση εντολής πληρωμής»*¹⁰² Σε αδρές γραμμές τα μέσα πληρωμών εκδίδονται από τον πάροχο-εκδότη τους για να χρησιμοποιηθούν από τον κάτοχό τους στη διαβίβαση εντολών από αυτόν στον εκδότη τους μέσα από τεχνικές διαδικασίες, τις οποίες μόλις τις λάβει ο εκδότης, τις εκτελεί.

Μέσα πληρωμών αποτελούν, μεταξύ άλλων, οι επιταγές, οι πιστωτικές, χρεωστικές και προπληρωμένες κάρτες, τα ηλεκτρονικά πορτοφόλια και οι έξυπνες κάρτες, το e-banking και το phone-banking¹⁰³. Σε κάθε περίπτωση, όμως, όπως προαναφέρθηκε, ο νόμος δεν εφαρμόζεται σε αξιόγραφα, όπως οι επιταγές, οι συναλλαγματικές, τα παραστατικά αξίας, οι ταξιδιωτικές επιταγές και οι τραπεζικές επιταγές¹⁰⁴. Η εξαίρεση αυτή δικαιολογείται από την ιδιομορφία των μέσων αυτών, την ύπαρξη ειδικής νομοθεσίας που τα διέπει και τη συχνότητα χρήσης τους, που θα επιβάρυνε υπέρμετρα τις τράπεζες με τις προβλεπόμενες από το νόμο υποχρεώσεις¹⁰⁵. Το σημαντικότερο μέσο πληρωμών αποτελούν οι κάρτες, οι οποίες είναι γνωστές και ως πλαστικό χρήμα και θα αναλυθούν εκτενώς στη συνέχεια.

Δ. Η υπηρεσία εμβασμάτων (money remittance, Finanztransfer)¹⁰⁶. Είναι η υπηρεσία πληρωμών *«κατά την οποία λαμβάνεται χρηματικό ποσό από πληρωτή, χωρίς να δημιουργείται λογαριασμός πληρωμών στο όνομα του πληρωτή ή του*

¹⁰⁰ Αρ. 3 περ. ζ Ν. 4537/2018

¹⁰¹ Αρ. 4 αριθμ. 3 περ. ε.

¹⁰² Αρ. 4 αριθμ. 14

¹⁰³ Ψυχομάνης Σ., ό.π., σελ. 391

¹⁰⁴ Αρ 3 περ. ζ.

¹⁰⁵ Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ. 3, 2015, σελ. 182.

¹⁰⁶ Αρ. 4 αριθμ. 3 περ. στ.

δικαιούχου με μοναδικό σκοπό τη μεταφορά αντίστοιχου ποσού σε δικαιούχο ή σε άλλο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών που ενεργεί για λογαριασμό του δικαιούχου, ή/και κατά την οποία αυτά τα χρηματικά ποσά λαμβάνονται για λογαριασμό του δικαιούχου και τίθενται στη διάθεση του»¹⁰⁷. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, λοιπόν, πρόκειται για υπηρεσία η οποία στηρίζεται **σε μετρητά** που ο πληρωτής δίδει στον πάροχο υπηρεσιών και τα οποία εμβάζονται στον δικαιούχο ή σε άλλο πάροχο υπηρεσιών που ενεργεί για λογαριασμό του¹⁰⁸. Υπηρεσία πληρωμών, αποτελεί, κατά τα ανωτέρω, τόσο η λήψη του χρηματικού ποσού από τον πληρωτή, όσο και η καταβολή αυτού στο δικαιούχο. Σε κάθε περίπτωση, για την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας δεν δημιουργείται λογαριασμός στο όνομα του εντολέα και του δικαιούχου.

Η υπηρεσία εμβάσματος διαφοροποιείται από την υλική μεταφορά χρημάτων, η οποία εξαιρείται μάλιστα από την εφαρμογή του νόμου¹⁰⁹, καθώς τα μετρητά που καταβάλλονται μετατρέπονται από τον πάροχο σε λογιστικό χρήμα για να μετατραπουν εκ νέου σε μετρητά και να καταβληθούν στον δικαιούχο¹¹⁰. Αντίστοιχα στην περίπτωση της υλικής μεταφοράς χρημάτων συλλέγονται τα τραπεζογραμμάτια από τον πληρωτή και παραδίδονται αυτούσια στον δικαιούχο χωρίς οποιαδήποτε μετατροπή σε άλλη μορφή χρήματος¹¹¹. Διάκριση πρέπει να γίνει και με την υπηρεσία μεταφοράς πίστωσης καθώς σε αυτή δεν γεννιέται αξίωση του δικαιούχου για καταβολή μετρητών εναντίον του παρόχου, αλλά αξίωση κατά αυτού για εγγραφή πίστωσης στο λογαριασμό του.

Ακόμη, στην τραπεζική πρακτική είχε επικρατήσει να χαρακτηρίζονται ως εμβάσματα η μετά από χρέωση λογαριασμού του εντολέα καταβολή μετρητών στον δικαιούχο, όπως και η καταβολή μετρητών από τον εντολέα και πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του δικαιούχου. Οι νόμοι 3862/2010 και 4537/2018 απομακρύνονται από αυτή τη θεώρηση και τοποθετούν τις πράξεις αυτές στην εντολή χρέωσης, η οποία ρυθμίζεται στα άρθρα 84 και 85 του Ν.

¹⁰⁷ Αρ. 4 αριθμ. 22.

¹⁰⁸ Κινινή Ε., ό.π., σελ. σελ. 18.

¹⁰⁹ Αρ. 3 περ. γ.

¹¹⁰ Ρόκας Ν., ό.π., σελ. 598 επ.

¹¹¹ Τα τραπεζογραμμάτια στην περίπτωση αυτή θα είναι ατομικώς καθορισμένα και θα πρόκειται για ενοχή είδους.

4537/2018. Συνεπώς, υιοθετείται πλέον ένας στενότερος ορισμός του εμβάσματος¹¹².

Ε. Υπηρεσίες εκκίνησης πληρωμής¹¹³ (Payment initiation services - PIS). Ως υπηρεσία εκκίνησης πληρωμών ορίζεται *«η υπηρεσία για την εκκίνηση εντολής πληρωμής ύστερα από αίτημα του χρήστη υπηρεσιών πληρωμών σε σχέση με λογαριασμό πληρωμών που τηρείται σε άλλο πάροχο πληρωμών»*. Για την παροχή της συγκεκριμένης υπηρεσίας πρέπει να έχουν τηρηθεί ειδικές προϋποθέσεις ασφάλειας και παρέχεται πάντα κατόπιν εντολής του χρήστη, ενώ ως αντικείμενο έχει τη διαβίβαση από τον μεσάζοντα-πάροχο στον πάροχο εξυπηρέτησης λογαριασμού¹¹⁴, ο οποίος τηρεί τον λογαριασμό του χρήστη, εντολών προς εκτέλεση¹¹⁵. Με την υπηρεσία αυτή, λοιπόν, ο χρήστης της υπηρεσίας εκκίνησης πληρωμών, πληρωτής ή δικαιούχος, έχει τη δυνατότητα να εκκινήσει μία εντολή πληρωμής μέσω τρίτων παρόχων, οι οποίοι λειτουργούν ως μεσάζοντες και διαβιβάζουν αυτοί, αντί για τον χρήστη, τις εντολές στον πάροχο στον οποίο τηρείται ο λογαριασμός.

Απαραίτητη προϋπόθεση πάντως για την παροχή της υπηρεσίας είναι πέρα από την ηλεκτρονική προσβασιμότητα του λογαριασμού, η διαβίβαση στον μεσάζοντα-πάροχο των εξατομικευμένων διαπιστευτηρίων ασφαλείας του αιτούντος, που έχουν εκδοθεί από τον πάροχο εξυπηρέτησης του λογαριασμού του. Σε κάθε περίπτωση τα ίδια ισχύουν και όταν ο πάροχος, ο οποίος ενεργεί ως πάροχος εξυπηρέτησης λογαριασμού, καλείται να εκτελέσει εντολή πληρωμής η οποία προέρχεται από πάροχο υπηρεσίας εκκίνησης πληρωμών.

ΣΤ. Υπηρεσίες πληροφοριών λογαριασμού¹¹⁶ (account information services).

Είναι *«η σε απευθείας ηλεκτρονική σύνδεση (online) υπηρεσία για την παροχή συγκεντρωτικών πληροφοριών σχετικά με έναν ή περισσότερους λογαριασμούς που τηρεί ο χρήστης υπηρεσιών πληρωμών είτε σε άλλο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών είτε σε περισσότερους του ενός παρόχους υπηρεσιών πληρωμών»*. Αυτή η υπηρεσία απευθύνεται κυρίως σε πελάτες που διατηρούν λογαριασμούς πληρωμών σε πολλούς παρόχους, τράπεζες ή ιδρύματα πληρωμών, και τους

¹¹² Βαλτούδης Α., ό.π., σελ. 124.

¹¹³ Αρ. 4 αριθμ. 15.

¹¹⁴ Αρ. 4 αριθμ. 17, όπου ως πάροχος υπηρεσιών πληρωμών εξυπηρέτησης λογαριασμού ορίζεται εκείνος ο πάροχος που παρέχει και τηρεί λογαριασμό πληρωμών για τον πληρωτή.

¹¹⁵ Ψυχομάνης Σ., Εμπορικό Δίκαιο, 3^η έκδ., 2018, σελ. 391-392.

¹¹⁶ Αρ. 4, αριθμ. 16.

προσφέρει τη δυνατότητα σφαιρικής εποπτείας των λογαριασμών τους και της συνολικής οικονομικής τους κατάστασης¹¹⁷.

3.1.2. Έννομες σχέσεις

Ο δικαιολογητικός λόγος ύπαρξης των υπηρεσιών πληρωμών συνίσταται στην εξόφληση χρηματικών ενοχών και στην απόσβεση απαιτήσεων με καταβολή λογιστικού χρήματος. Όταν διενεργούνται πράξεις πληρωμής με λογιστικό χρήμα οι σχέσεις που δημιουργούνται είναι περισσότερες απ' ό,τι όταν καταβάλλονται μετρητά. Συγκεκριμένα, πέρα από τη βασική σχέση μεταξύ οφειλέτη-πελάτη και δανειστή-δικαιούχου (σχέση αξίας), η οποία είναι και αυτή που θα μας απασχολήσει, δημιουργούνται σχέσεις μεταξύ του οφειλέτη-πελάτη και του παρόχου του (σχέση κάλυψης) και μεταξύ του δανειστή-δικαιούχου και του παρόχου του (σχέση είσπραξης). Ακόμη, συχνά οι πάροχοι οφειλέτη-πελάτη και δανειστή-δικαιούχου δεν ταυτίζονται και δημιουργούνται σχέσεις μεταξύ διαφορετικών παρόχων, ενώ δεν αποκλείεται οι πάροχοι που μεσολαβούν να είναι περισσότεροι από δύο.

Όταν τα μέρη που συμμετέχουν είναι τρία, κάτι το οποίο συμβαίνει σε πράξεις πληρωμής που εκτελούνται εντός του ίδιου παρόχου, μιλάμε για ενδοτραπεζική πράξη πληρωμής και κατ' επέκταση για ενδοτραπεζικές υπηρεσίες πληρωμών. Στην περίπτωση αυτή ο πάροχος, αφού λάβει την εντολή από τον πληρωτή, προεισπράττει τη δαπάνη εκτέλεσης της εντολής (ΑΚ 721) χρεώνοντας το λογαριασμό του πληρωτή¹¹⁸ και στη συνέχεια πιστώνει το ποσό στο λογαριασμό του δανειστή¹¹⁹. Έτσι, η απαίτηση κατά του παρόχου (χρήμα-απαίτηση) περιέρχεται από τον πληρωτή στο δικαιούχο¹²⁰.

Όπως προαναφέραμε, είναι πιθανό οι πάροχοι να είναι περισσότεροι από έναν, κάτι το οποίο συμβαίνει συνήθως όταν πληρωτής και δικαιούχος διαθέτουν λογαριασμούς σε διαφορετικά πιστωτικά ιδρύματα και τότε θα μιλάμε για διατραπεζική πράξη πληρωμής (π.χ. όταν ο πληρωτής τηρεί λογαριασμό στην Εθνική Τράπεζα ενώ ο δικαιούχος στην Eurobank ή στην Deutsche Bank). Η διαδικασία που ακολουθείται για την μεταφορά κάποιου ποσού σε αυτή την περίπτωση είναι περισσότερο σύνθετη. Για

¹¹⁷ Ψυχομάνης Σ., ό.π.

¹¹⁸ Η χρέωση του λογαριασμού του πληρωτή είναι προσωρινή. Οριστική καθίσταται μετά την εγγραφή της πίστωσης στο λογαριασμό του δανειστή.

¹¹⁹ Βλ. Παράρτημα 2 της παρούσας όπου παρουσιάζεται σχηματικά η διαδικασία αυτή.

¹²⁰ Βαλτούδης Α., ό.π. σελ. 129-130.

τη μεταφορά χρηματικών ποσών απαιτείται τα δύο πιστωτικά ιδρύματα να τηρούν λογαριασμό του άλλου, στον οποίο θα γίνονται οι αρχικές χρεωστικές και πιστωτικές εντολές, πριν αυτές εγγραφούν στους λογαριασμούς των πελατών τους, στα πλαίσια μίας σύμβασης γύρου¹²¹. Σε περίπτωση που τέτοιες συμβάσεις δεν υπάρχουν μεταξύ των τραπεζών, ζητείται η παρέμβαση τρίτης τράπεζας, η οποία θα ενεργεί κατ' εντολή της πληρώτριας ως βοηθός εκπλήρωσης¹²², ή και τέταρτης τράπεζας, η οποία θα ενεργεί κατ' εντολή της τρίτης και θα είναι βοηθός εκπλήρωσης των δύο προηγούμενων. Πολύ συχνή είναι η χρήση ενδιάμεσων λογαριασμών διαμεσολαβητών και εκκαθαριστών συναλλαγών. Σημαντικός ενδιάμεσος για τις ελληνικές τράπεζες είναι η Τράπεζα της Ελλάδος, στην οποία τηρούνται λογαριασμοί των ελληνικών τραπεζών, μέσω των συστημάτων ΔΙΑΣ (για πληρωμές λιανικής μικρής αξίας) και Target2-GR (για πληρωμές μεγάλων ποσών)¹²³. Φυσικό είναι πάντως να μην εισφέρονται αυτούσια τα ποσά πληρωμής για κάθε εντολή, αλλά να συνυπολογίζονται όλα μέσω ενός συστήματος διακανονισμού στο τέλος κάθε εργάσιμης ημέρας και να αποσβήνονται στο μέτρο που αλληλοκαλύπτονται, με αποτέλεσμα να οφείλεται στο τέλος από την μία τράπεζα στην άλλη ένα τελικό κατάλοιπο¹²⁴. Παρατηρούμε, λοιπόν, ότι οι σχέσεις που αναπτύσσονται στις διατραπεζικές πράξεις πληρωμής είναι περισσότερες, καθώς περιλαμβάνουν και αυτές που δημιουργούνται με τους διάφορους μεσάζοντες προκειμένου να καταστεί δυνατή η μεταφορά χρήματος¹²⁵.

3.1.3. Η σχέση αξίας – Εκπλήρωση παροχής

Ο νόμος 4537/2018 ρυθμίζει τη σχέση κάλυψης και τη σχέση είσπραξης, ενώ στη σχέση αξίας αναφέρεται μόνο εμμέσως¹²⁷, με αποτέλεσμα αυτή να μένει αρρυθμιστη. Η σχέση αξίας, η υποκείμενη σχέση, αποτελεί την αιτία της οικονομικής μετακίνησης

¹²¹ Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τόμ. 3, 2015, σελ. 112.

¹²² Ο χαρακτηρισμός των ενδιάμεσων ως βοηθών εκπλήρωσης (ΑΚ 334) προκύπτει έμμεσα από το άρθρο 91 Ν. 4537/2018. Σύμφωνα με αυτό «όταν η ευθύνη ενός παρόχου υπηρεσιών πληρωμών, σύμφωνα με τα άρθρα 73, 88 και 89, αποδίδεται σε άλλο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών ή μεσάζοντα, ο άλλος πάροχος υπηρεσιών πληρωμών ή ο μεσάζων αποζημιώνει τον πρώτο πάροχο υπηρεσιών πληρωμών για κάθε ζημία που έχει υποστεί ή για κάθε χρηματικό ποσό που έχει καταβάλει σύμφωνα με τα άρθρα 73, 88 και 89».

¹²³ Βλ. σχετικά <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/PaymentsSystems/default.aspx>

¹²⁴ Η διεκπεραίωση κάθε πράξης πληρωμής ξεχωριστά θα αύξανε το λειτουργικό κόστος των τραπεζών και θα έθετε σε κίνδυνο την κεφαλαιακή τους ρευστότητα, καθώς διενεργούνται καθημερινά χιλιάδες μεταφορές χρηματικών ποσών. Πολύ συχνά μάλιστα ο συμψηφισμός είναι πολυμερής, όχι απλά διμερής, και πραγματοποιείται μεταξύ περισσότερων τραπεζών ταυτόχρονα.

¹²⁵ Βλ. παράρτημα 3 της παρούσας.

¹²⁷ Κινινή Ε. ό.π., σελ.30.

που πραγματοποιείται με την πράξη πληρωμής. Η δημιουργούμενη σχέση μεταξύ πληρωτή-οφειλέτη και δανειστή-δικαιούχο παρουσιάζει -λόγω και της έλλειψης ρυθμίσεως- το μεγαλύτερο ενδιαφέρον και έχει απασχολήσει τόσο τη νομολογία των ανωτάτων δικαστηρίων σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, όσο και τη νομική θεωρία με τη διατύπωση αντικρουόμενων απόψεων. Τα ζητήματα που δημιουργούνται αφορούν κυρίως το αν η καταβολή¹²⁸ λογιστικού χρήματος οδηγεί σε απόσβεση της ενοχής, καθώς και το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται η απόσβεση της χρηματικής οφειλής. Οι περισσότεροι συγγραφείς προσεγγίζουν το ζήτημα μέσα από τις έννοιες χρήμα με στενή και ευρεία έννοια, έννοιες, που ως νομική κατασκευή δεν εντοπίζονται σε κάποιο νομοθέτημα, και βάσει αυτών καταλήγουν με σχετική ευκολία στο συμπέρασμα ότι η πληρωμή με λογιστικό χρήμα δεν αποτελεί καταβολή, κάθε φορά που δεν υπάρχει αντίστοιχη συμφωνία μεταξύ οφειλέτη και δανειστή.

Η απάντηση στα δημιουργούμενα ερωτήματα σχετικά με το εάν ο οφειλέτης δικαιούται να καταβάλει λογιστικό χρήμα έχει ιδιαίτερη σημασία. Σε περίπτωση που δεχτούμε ότι ο οφειλέτης μπορεί να εκπληρώσει με αυτόν τον τρόπο, τότε στην περίπτωση καταβολής λογιστικού χρήματος η προσφορά είναι προσήκουσα και επέρχεται απόσβεση της ενοχής, ενώ αν δανειστής αρνηθεί τη δόση λογιστικού χρήματος περιέρχεται σε υπερήμερία δανειστή¹²⁹. Από την άλλη πλευρά, αν δεχτούμε ότι ο πληρωτής δεν είναι αυτός που δικαιούται να επιλέξει τον τρόπο απόσβεσης¹³⁰ της ενοχής, αλλά ο δανειστής, τότε σε περίπτωση που αρνηθεί την απόσβεση της ενοχής με καταβολή λογιστικού χρήματος δεν περιέρχεται σε υπερήμερία, καθώς η προσφορά δεν είναι προσήκουσα, ενώ περιέρχεται σε υπερήμερία ο οφειλέτης, ο οποίος θα πρέπει να καταβάλει μετρητά¹³¹. Τα ερωτήματα που δημιουργούνται δεν περιορίζονται πάντως μόνο στο αν η δόση λογιστικού χρήματος αποτελεί καταβολή, αλλά και αναφορικά με το χρονικό σημείο κατά το οποίο επέρχεται απόσβεση της ενοχής.

Ακόμη και σήμερα κρατούσα είναι η γνώμη που υποστηρίζει ότι με την πληρωμή με λογιστικό χρήμα επέρχεται απόσβεση της ενοχής με δόση αντί καταβολής (ΑΚ 419)

¹²⁸ Ο όρος «καταβολή» ταυτίζεται με τον όρο εκπλήρωση, αλλά και με τον όρο «πληρωμή» στις χρηματικές ενοχές.

¹²⁹ Σε περίπτωση υπερήμερίας του δανειστή ως προς την αποδοχή της χρηματικής παροχής (ΑΚ 349-352), η οποία καταβάλλεται προσηκόντως με λογιστικό χρήμα, ο οφειλέτης μπορεί προβεί σε δημόσια κατάθεση του ποσού (ΑΚ 427) στην αρμόδια αρχή του τόπου εκπλήρωσης (ΑΚ 430 εδ. α.). Με τη δημόσια κατάθεση του ποσού επέρχεται απόσβεση της ενοχής (ΑΚ 431).

¹³⁰ Ζητήματα που αφορούν τον τρόπο απόσβεσης της ενοχής και αν μπορεί να θεωρηθεί ότι υπάρχει διαζευκτική ενοχή ως προς αυτόν θα αναλυθούν εκτενώς ακολούθως.

¹³¹ ΑΠ 328/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ., σελ 1211.

και πάντα εφόσον υπάρχει σχετική συμφωνία των μερών¹³². Δικαιολογητικοί λόγοι της επιφυλακτικής αυτής στάσης της θεωρίας απέναντι στο λογιστικό χρήμα ήταν ότι ο δανειστής επωμιζόταν με τη δόση λογιστικού χρήματος τον κίνδυνο αφερεγγυότητας της τράπεζας του, ενώ το λογιστικό χρήμα με τη δημιουργία απαίτησης (χρήμα-απαίτηση) κατά του πιστωτικού ιδρύματος του δανειστή δεν μπορούσε να εξομοιωθεί με τα μετρητά και συνεπώς δεν υπήρχε ταύτιση μεταξύ οφειλόμενης και καταβληθείσας παροχής¹³³.

Η άποψη αυτή της θεωρίας φαίνεται σιγά σιγά να μεταστρέφεται και αυτό δικαιολογείται τόσο από την ευρεία χρήση του λογιστικού χρήματος στις σύγχρονες συναλλαγές, όσο και από τη θέσπιση νομοθετικών διατάξεων στην ελληνική έννομη τάξη, οι οποίες επέβαλλαν την υποχρεωτική χρήση άυλων μορφών χρήματος αντί μετρητών. Σκοπός αυτών των ρυθμίσεων ήταν η καταπολέμηση του μείζονος προβλήματος της φοροδιαφυγής, η επίτευξη πληρέστερης φορολογικής εποπτείας και η καταπολέμηση της νομιμοποίησης εσόδων από παράνομες δραστηριότητες¹³⁴.

Προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα αν η καταβολή λογιστικού χρήματος στις χρηματικές ενοχές οδηγεί σε απόσβεση της ενοχής, κρίνεται σκόπιμο να εξετάσουμε επιγραμματικά τις ρυθμίσεις που εισήχθησαν στην έννομη τάξη της χώρας μας κατά τα τελευταία χρόνια. Συγκεκριμένα, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις που εισάγει ο Ν. 3842/2010. Σύμφωνα, λοιπόν, με την παρ. 3 του άρθρου 20 του ν. 3842/2010¹³⁵ «τα φορολογικά στοιχεία συνολικής αξίας πεντακοσίων (500) ευρώ και άνω, που εκδίδονται για πώληση αγαθών ή παροχή υπηρεσιών σε ιδιώτες, εξοφλούνται από τους λήπτες τους, αγοραστές των αγαθών ή των υπηρεσιών αποκλειστικά με τη χρήση μέσων πληρωμής με κάρτα ή άλλου ηλεκτρονικού τρόπου πληρωμής, όπως ενδεικτικά, αλλά όχι περιοριστικά τραπεζικό έμβασμα, πληρωμή μέσω λογαριασμού πληρωμών, χρήση ηλεκτρονικού πορτοφολιού. Δεν επιτρέπεται εξόφληση των στοιχείων αυτών με μετρητά». Ακόμη, η παρ. 2 του ίδιου άρθρου προβλέπει ότι «Φορολογικά στοιχεία αξίας ή λοιπά έγγραφα που εκδίδονται ή συντάσσονται αντί φορολογικών στοιχείων, συνολικής

¹³² Γεωργιάδης Α., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 1999, σελ. 463, Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο – Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ. 3, 2015, σελ. 149. Υπέρ της άποψης ότι υπάρχει καταβολή εφόσον υπάρχει σχετική συμφωνία κατά τη σύναψη της σχέσης αξίας ο Βαλτούδης, ό.π. σελ. 142, σύμφωνη με την άποψη αυτή είναι και η νομολογία, βλ. ΠολΠρΚω 91/1988, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, 287, ΕφΛαρ 287/2002 με σχόλιο Θεοχαρόπουλου Γ., ΕπισκεΔ, 2003, σελ. 458-469.

¹³³ ΑΠ 44/2004, ΕλλΔνη, 3/2004, σελ. 745-746.

¹³⁴ Ρίζος Ε., Το χρήμα-απαίτηση και η απαγόρευση εξόφλησης με μετρητά, ΕλλΔνη, τεύχος 5, 2015, σελ. 1300-1322.

¹³⁵ Όπως αντικαταστάθηκε και ισχύει σύμφωνα με το άρθρο 69 παρ.2 του Ν. 4446/2016.

αξίας άνω των τριών χιλιάδων (3.000) ευρώ, τα οποία εκδίδονται για συναλλαγές μεταξύ επιτηδευματιών εξοφλούνται μέσω επαγγελματικών τραπεζικών λογαριασμών του εκδότη - πωλητή αγαθών ή υπηρεσιών και του λήπτη των αντίστοιχων στοιχείων ή επιταγών που εξοφλούνται μέσω των ίδιων λογαριασμών, οι κινήσεις των οποίων διαβιβάζονται σε ηλεκτρονική βάση δεδομένων της Γενικής Γραμματείας Πληροφοριακών Συστημάτων του Υπουργείου Οικονομικών, χωρίς να ισχύει ως προς τούτο το τραπεζικό απόρρητο. Οι Τράπεζες δεν επιτρέπεται να χρεώνουν αμοιβές για τη λειτουργία των επαγγελματικών λογαριασμών.». Συνεπώς, οι συναλλαγές που υπάγονται στα άρθρα αυτά μπορούν να εκπληρωθούν μόνο με τους τρόπους που προβλέπουν οι ανωτέρω διατάξεις και όχι με υλική παράδοση και μεταβίβαση κυριότητας φυσικού χρήματος (ΑΚ 1034), ενώ η παραβίαση των παραπάνω διατάξεων συνεπάγεται την επιβολή διοικητικών προστίμων. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι ρυθμίσεις του Νόμου που απαγορεύουν την χρέωση αμοιβών τόσο για τη λειτουργία επαγγελματικών τραπεζικών λογαριασμών (αρ. 20§2 εδ. β'), όσο και για την πίστωση του τραπεζικού λογαριασμού του πωλητή (20§3 εδ. γ')· οι ρυθμίσεις αυτές επιτρέπουν την ευκολότερη εξομοίωση του λογιστικού χρήματος με το φυσικό χρήμα, καθώς η χρήση του ενός δεν πρέπει να συνεπάγεται μεγαλύτερα κόστη από το άλλο και συνεπώς μικρότερη ρευστότητα.

Για την προώθηση των συναλλαγών με άυλες μορφές χρήματος εκδόθηκε ο Ν. 4446/2016, ο οποίος επέβαλε την υποχρέωση αποδοχής μέσω πληρωμής με κάρτα για συναλλαγές με ιδιώτες¹³⁶, ενώ με τη νομοθετική εξουσιοδότηση που παραχωρήθηκε με το άρθρο 65§3 δημοσιεύθηκαν οι ΚΥΑ 45231/20.4.2017 και 86437/03.8.2017, οι οποίες προέβλεψαν για ποιους δικαιούχους πληρωμής είναι υποχρεωτική η απόκτηση τερματικού αποδοχής καρτών πληρωμών και μέσω πληρωμής με κάρτα (POS) και κατ' επέκταση η αποδοχή πληρωμών μέσω καρτών¹³⁷.

Αξίζει να αναφερθεί και η θέσπιση ρυθμίσεων στον Κώδικα Φορολογίας Εισοδήματος (Ν. 4172/2013), οι οποίες εν μέρει «επιβάλλουν» την χρήση τραπεζικών μέσω πληρωμής προκειμένου ορισμένες δαπάνες να αναγνωριστούν ως εκπεστέες από τα φορολογητέα έσοδα¹³⁸. Σε αυτές τις περιπτώσεις δεν προβλέπονται κυρώσεις για όσους εξοφλούν τις επιχειρηματικές τους δαπάνες με μετρητά, αλλά προσφέρεται ένα ισχυρό

¹³⁶ Αρ. 65 Ν.

¹³⁷ Η ρύθμιση αυτή αφορά το πλαστικό χρήμα, αναφέρεται όμως στο σημείο αυτό καθώς το πλαστικό χρήμα αποτελεί μορφή λογιστικού χρήματος.

¹³⁸ Ν. Μπάμπας, Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν. 4172/2013), 2η έκδ., 2018, σελ. 195-196, 198-199.

κίνητρο για χρήση τραπεζικών μέσων πληρωμής. Σύμφωνα, λοιπόν, με την περ. β' του άρθρου 23 του ν. 4172/2013, οι δαπάνες που αφορούν σε αγορά αγαθών ή λήψη υπηρεσιών αξίας άνω των 500 ευρώ, εφόσον η τμηματική ή ολική εξόφλησή τους δεν έγινε με τη χρήση τραπεζικού μέσου πληρωμής, δεν εκπίπτουν από τα φορολογητέα έσοδα.

Άλλη μια ρύθμιση που επιβάλλει τη χρήση λογιστικού χρήματος προβλέπεται στο άρθρο 1 της Κ.Υ.Α. αριθμ. οικ. 22528/430/2017 (Καθιέρωση της υποχρεωτικής καταβολής από τους εργοδότες των αποδοχών των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα, μέσω τραπεζικού λογαριασμού)¹³⁹. Σύμφωνα με αυτή «καθιερώνεται εφεξής η υποχρεωτική καταβολή από τους εργοδότες των αποδοχών των εργαζομένων στον ιδιωτικό τομέα αποκλειστικά στους τραπεζικούς λογαριασμούς των δικαιούχων μισθωτών. Η καταβολή των αποδοχών στους λογαριασμούς των δικαιούχων μισθωτών γίνεται με οποιονδήποτε τρόπο, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης ηλεκτρονικών μέσων πληρωμής ή παρόχων υπηρεσιών πληρωμών», ενώ στο άρθρο 2 προβλέπονται κυρώσεις για τον εργοδότη που παραβιάζει την προηγούμενη διάταξη, οι οποίες επιβάλλονται από το Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας, σύμφωνα με τα άρθρα 23 και 24 του Ν. 3996/2011. Συνεπώς, μοναδικός τρόπος νόμιμης καταβολής του μισθού αποτελεί η κατάθεση του ποσού σε λογαριασμό καθιστώντας την καταβολή με οποιοδήποτε άλλο τρόπο μη προσήκουσα¹⁴⁰.

Παρατηρούμε, λοιπόν, βάσει των ανωτέρω, ότι γίνεται υποχρεωτική η εξόφληση απαιτήσεων με λογιστικό χρήμα για τις περισσότερες συναλλαγές. Έτσι, από τη στιγμή που επιβάλλεται δυνάμει νόμου η υποχρέωση αποδοχής λογιστικού χρήματος στις συναλλαγές, ενώ σε κάποιες¹⁴¹ επιβάλλεται ακόμη και η απαγόρευση αποδοχής μετρητών με συνέπεια να αποτελεί το λογιστικό χρήμα το μοναδικό επιτρεπτό μέσο εκπλήρωσης της ενοχής, δεν μπορούμε παρά να δεχτούμε ότι η εκπλήρωση της χρηματικής ενοχής με λογιστικό χρήμα αποσβήνει αυτές λόγω καταβολής (416 ΑΚ) καθώς η ενοχή εκπληρώνεται κατά τον προβλεπόμενο στο νόμο τρόπο¹⁴².

¹³⁹ Βλ. σχετ. και αρ. 40 Ν. 3863/2010, 38§10 Ν. 4387/2016.

¹⁴⁰ Κουκιάδης Ι., Εργατικό Δίκαιο – Ατομικές εργασιακές σχέσεις και το δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας, 8^η έκδ., 2017, σελ. 775.

¹⁴¹ Αρ 20§3 Ν. 3842/2010

¹⁴² ΑΠ 20/2018, 1523/2011, 44/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Σύμφωνα με τις οποίες για να είναι προσήκουσα η καταβολή και να οδηγεί σε απόσβεση της ενοχής, πρέπει να λαμβάνει ο δανειστής, ό,τι δικαιούται σύμφωνα με το νόμο ή τη σύμβαση.

Για τις χρηματικές ενοχές που δεν προβλέπεται *ex lege* απαγόρευση εξόφλησης με μετρητά ή υποχρέωση αποδοχής λογιστικού χρήματος μέσω καρτών, δεν πρέπει να συμπεράνουμε αυθαίρετα και χωρίς περαιτέρω έρευνα ότι ο οφειλέτης δεν δικαιούται να καταβάλει λογιστικό χρήμα και κατά συνέπεια ότι ο δανειστής έχει δικαίωμα να αρνηθεί την καταβολή του, χωρίς να περιέρχεται σε υπερημερία. Αντιθέτως, το δικαίωμα του οφειλέτη να καταβάλει λογιστικό χρήμα μπορεί να προκύπτει τόσο από την βούληση των μερών και την ερμηνεία της σύμβασης (173, 200 ΑΚ), όσο και από γενικές ρήτρες της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών (281, 288 ΑΚ), οι οποίες ως δικαιοκρές αρχές επικρατούν ακόμη και απέναντι σε συμβατικές ρυθμίσεις¹⁴³.

Συγκεκριμένα, η χρήση του λογιστικού χρήματος συνάδει με τις ανάγκες της σύγχρονης οικονομίας, τις αντιλήψεις που επικρατούν και τα συναλλακτικά ήθη¹⁴⁴ και συνεπώς θα πρέπει αναγνωρίσουμε την υποχρέωση του δανειστή να δεχτεί τη δόση λογιστικού χρήματος¹⁴⁵. Σε κάθε περίπτωση η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη επιβάλλουν τη χρήση λογιστικού χρήματος για καταβολή μεγάλων χρηματικών ποσών, ενώ δεν αποκλείεται η αναγνώριση δικαιώματος και στον δανειστή να αρνηθεί την καταβολή φυσικού χρήματος, χωρίς να περιέρχεται σε υπερημερία λόγω των κινδύνων και των δυσχερειών που συνεπάγεται η κατοχή και μεταφορά μεγάλου αριθμού αυτούσιων τραπεζογραμματίων. Πάντως, θα πρέπει να κρίνουμε τις συνθήκες κάθε περίπτωσης *ad hoc* προκειμένου να εντοπίσουμε τι επιβάλλουν η καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη (όπως σε κάποια επείγουσα ανάγκη μετρητών εκ μέρους του δανειστή)¹⁴⁶.

Υποχρέωση του δανειστή να δεχτεί την καταβολή λογιστικού χρήματος μπορεί να αναγνωριστεί και μετά τη σύναψη της υποσχετικής σύμβασης, βάσει των άρθρων 173 και 200 ΑΚ. Τα άρθρα αυτά, τα οποία αλληλοσυμπληρώνονται, εισάγουν γενικούς ερμηνευτικούς κανόνες και εφαρμόζονται στις περιπτώσεις που υφίσταται κενό ή ασάφεια στις δηλώσεις βουλήσεως¹⁴⁷. Με το άρθρο 173 αναζητείται η αληθινή βούληση του δηλούντος κατά την ερμηνεία της δήλωσης (υποκειμενικό στοιχείο), ενώ με το άρθρο 200 προκρίνεται, κατ' απόκλιση του άρθρου 173, η ερμηνεία της σύμβασης βάσει της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών (αντικειμενικό

¹⁴³ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 1212.

¹⁴⁴ Παπαστερίου Δ./ Κλαβανίδου Δ., Δίκαιο της δικαιοπραξίας, 2008, σελ. 251.

¹⁴⁵ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 1217.

¹⁴⁶ Καράκωστας Κ. ό.π. σελ. 706.

¹⁴⁷ Κατράς Ι., Αγωγές, Αιτήσεις και Ενστάσεις Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου, 2015, σελ. 550.

στοιχείο). Ερμηνεύεται μάλιστα όχι μόνο η δήλωση που εκφράστηκε ρητά αλλά και η σιωπηρή δήλωση¹⁴⁸, ενώ λαμβάνονται υπόψη και εξωτερικά στοιχεία¹⁴⁹, όπως οι συνθήκες υπό τις οποίες έγινε η δήλωση, οι περιστάσεις (τόπος, χρόνος, ιδιότητες δικαιοπρακτούντων) κτλ. Έτσι, μπορεί να αναγνωριστεί υποχρέωση του δανειστή να δεχτεί λογιστικό χρήμα, μέσα από την ερμηνεία της σύμβασης, όταν η επιχείρηση διαθέτει POS ή όταν αναγράφεται ο λογαριασμός του στη σύμβαση, στα τιμολόγια ή την ιστοσελίδα του, ενώ είναι δυνατό η αποδοχή άυλου χρήματος χωρίς επιφυλάξεις να λειτουργήσει ως συμφωνία για τη διεκπεραίωση συναλλαγών με αυτό τον τρόπο και για το μέλλον¹⁵⁰. Βάσει των ίδιων άρθρων μπορεί ακόμη και να ερμηνευτεί μια ρήτρα εξόφλησης με μετρητά (τοις μετρητοίς) ως απλή υποχρέωση για άμεση εξόφληση ολόκληρης της απαίτησης, όχι δηλαδή τμηματικά, χωρίς να σημαίνει ότι πρέπει να καταβληθεί φυσικό χρήμα (μετρητά) και άρα να επιτρέπεται η καταβολή λογιστικού χρήματος. Υποστηρίζεται μάλιστα ότι η καλόπιστη ερμηνεία της σύμβασης λόγω της ευρύτατης διάδοσης του λογιστικού χρήματος στις οικονομικές συναλλαγές επιβάλλει να δεχτούμε ότι η καταβολή του είναι επιτρεπτή σε κάθε περίπτωση, εφόσον δεν συμφωνήθηκε κατά τη σύναψη κάτι διαφορετικό¹⁵¹, δηλαδή ότι ο κανόνας είναι ότι επιτρέπεται κατ' αρχήν η καταβολή λογιστικού χρήματος από τον οφειλέτη, ενώ το αντίθετο πρέπει να έχει προβλεφθεί στη σύμβαση. Αξίζει να αναφερθεί ότι κρατούσα είναι η άποψη στη γερμανική θεωρία που υποστηρίζει ότι και το άνοιγμα τραπεζικού λογαριασμού λειτουργεί ως επαρκής δήλωση αποδοχής εκ μέρους του δανειστή εξόφλησης με λογιστικό χρήμα¹⁵².

Ο δανειστής πάντως έχει την ευχέρεια να υποδείξει στον οφειλέτη συγκεκριμένο λογαριασμό στον οποίο θα πρέπει αυτός να πιστώσει το ποσό προκειμένου να επέλθει απόσβεση της ενοχής. Σε περίπτωση πίστωσης του ποσού σε λανθασμένο λογαριασμό δεν επέρχεται απόσβεση της ενοχής. Η πίστωση του ποσού σε λογαριασμό που θα επιλέξει ο οφειλέτης θέτει σε κίνδυνο τα συμφέροντα του δανειστή, καθώς ο λογαριασμός μπορεί να εμφανίζει χρεωστικό υπόλοιπο, όπως στην περίπτωση αλληλόχρεου λογαριασμού, να έχει κατασχεθεί ή να τηρείται σε αφερέγγυα τράπεζα¹⁵³.

¹⁴⁸ Βαθρακοκόιλης Β., Ερμηνεία Νομολογίας, Αστικού Κώδικα – Γενικές Αρχές (Άρθρα 1-286), τομ. 1, 2001, σελ. 716.

¹⁴⁹ Παντελίδου Κ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, 2016, σελ. 334

¹⁵⁰ Κινινή Ε., ό.π., σελ. 32.

¹⁵¹ Φίλιος Π. ό.π., σελ. 90-91, βλ. και στη συνέχεια επί διαζευκτικής ενοχής όπου το δικαίωμα επιλογής σε περίπτωση αμφιβολίας το έχει ο οφειλέτης (ΑΚ 305).

¹⁵² Κινινή Ε., ό.π.

¹⁵³ Βαλτούδης Α. ό.π., σελ. 142.

Έχει κριθεί μάλιστα ότι η κατάθεση σε κοινό λογαριασμό από συνδικαιούχο-οφειλέτη για εξόφληση οφειλής προς συνδικαιούχο-δανειστή δεν συνιστά καταβολή, καθώς ο δανειστής δεν έχει την εξουσία διαθέσεως του ποσού ανά πάσα στιγμή, καθώς τέτοια εξουσία έχει και ο οφειλέτης¹⁵⁴. Συνεπώς, ο δανειστής έχει το δικαίωμα επιλογής του λογαριασμού στον οποίο θα πιστωθεί το ποσό, ενώ τυχόν άρνηση του να υποδείξει κάποιον τον περιάγει σε υπερήμερο δανειστή.

Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι σήμερα στις περισσότερες χρηματικές ενοχές η καταβολή λογιστικού χρήματος θα οδηγεί σε εξόφληση της υποχρέωσης ενώ η αναγνώριση δικαιώματος άρνησης θα πρέπει να αποτελεί την εξαίρεση. Προς αυτή την κατεύθυνση φαίνεται να κινείται από παλιότερα και η νομολογία του Ανωτάτου Δικαστηρίου¹⁵⁵, η οποία θέτει προϋποθέσεις υπό τις οποίες μπορεί να είναι καταχρηστική η άρνηση του δανειστή να δεχθεί την καταβολή λογιστικού χρήματος.

Προκειμένου να εντοπίσουμε αν μπορεί να αναγνωριστεί δικαίωμα στον δανειστή να αρνηθεί την εξόφληση της χρηματικής ενοχής με λογιστικό χρήμα θα πρέπει να ακολουθήσουμε μεθοδολογικά κάποια στάδια με τη σειρά που προαναφέρθηκαν, οπότε και αν η συγκεκριμένη περίπτωση δεν εμπίπτει στο ένα θα περνάμε στο επόμενο· όταν και αν συμπεράνουμε ότι δεν καλύπτεται η συγκεκριμένη περίπτωση από κανένα θα μπορούμε να αναγνωρίσουμε και το δικαίωμα του δανειστή να αρνηθεί τη δόση λογιστικού χρήματος. Αρχικά, λοιπόν θα πρέπει να αναζητήσουμε αν υπαγορεύει ο νόμος την αποδοχή λογιστικού χρήματος, αν δηλαδή με κάποιο νόμο εξομοιώνεται το λογιστικό χρήμα με το νόμιμο χρήμα και πρέπει να γίνει υποχρεωτικά δεκτό. Σε περίπτωση που δεν προβλέπεται νομοθετικά η υποχρέωση αποδοχής λογιστικού χρήματος, θα πρέπει να αναζητούμε αν αυτό επιβάλλει η ερμηνεία της σύμβασης βάσει των άρθρων 173 και 200 ΑΚ. Παράλληλα, θα πρέπει να εξετάσουμε αν την υποχρέωση αποδοχής λογιστικού χρήματος επιβάλλουν οι αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών (281, 288 ΑΚ), οι οποίες μάλιστα ως διατάξεις αναγκαστικού

¹⁵⁴ ΑΠ 1122/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

¹⁵⁵ ΑΠ 363/1993, ΕλλΔνη, τεύχος 2, 1994, σελ. 411-412, Σύμφωνα με την απόφαση αυτή «Τέτοια υποχρέωση του εκμισθωτή θα ήταν δυνατό να θεμελιωθεί στην από τις διατάξεις των άρθρων 200, 281 και 288 ΑΚ καθιερούμενη αρχή, κατά την οποία ο οφειλέτης έχει υποχρέωση να εκπληρώσει και ο δανειστής να δεχθεί την παροχή όπως απαιτεί η καλή πίστη, αφού ληφθούν υπόψη και τα συναλλακτικά ήθη. Για να θεμελιωθεί όμως, με βάση την ανωτέρω γενική αρχή, υποχρέωση του εκμισθωτή να δεχθεί, αντί της καταβολής του οφειλομένου σε μετρητά μισθώματος, επιταγή του μισθωτή ή πελάτη που πρέπει να συντρέχουν ειδικές περιστάσεις, ένεκα της συνδρομής των οποίων η άρνηση του εκμισθωτή να δεχθεί την επιταγή να αντίκειται στην καλή πίστη και να συνιστά κατάχρηση -κατά την έννοια του άρθρου 281 ΑΚ- του δικαιώματός του να αρνηθεί την επιταγή και να αξιώσει την καταβολή του μισθώματος σε μετρητά.».

δικαίου υπερισχύουν έναντι οποιασδήποτε συμφωνίας των μερών¹⁵⁷, ενώ η εφαρμογή τους θα κρίνεται βάσει των συγκεκριμένων κάθε φορά περιστάσεων¹⁵⁸. Αν, λοιπόν, η υποχρέωση αποδοχής λογιστικού χρήματος δεν προκύπτει ούτε από αυτά, ο δανειστής έχει δικαίωμα να αρνηθεί την εξόφληση με τον συγκεκριμένο τρόπο, χωρίς να περιέρχεται σε υπερημερία, καθώς η προσφορά του οφειλέτη δεν θα είναι προσήκουσα. Σε περίπτωση πάντως που οι ανωτέρω προϋποθέσεις δεν συντρέχουν και ο δανειστής εν τέλει δεχτεί την καταβολή λογιστικού χρήματος, θα πρόκειται, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη, για δόση αντί καταβολής, καθώς ο οφειλέτης δεν καταβάλει την παροχή που οφείλει, χρήμα-πράγμα, αλλά κάτι διαφορετικό χρήμα-απαίτηση, απαίτηση δηλαδή κατά του πιστωτικού ιδρύματος¹⁵⁹.

Στο σημείο αυτό αξίζει να αναζητήσουμε αν το φυσικό χρήμα (τραπεζογραμμάτια και νομίσματα) αποτελούν διαφορετική παροχή από το λογιστικό χρήμα, οπότε και θα πρόκειται για δύο διακριτές μεταξύ τους παροχές και κατ' επέκταση για **διαζευκτική ενοχή (obligatio alternativa)**¹⁶⁰ ως προς την παροχή ή αν θα αποτελούν την ίδια παροχή όπου αυτό που θα αλλάζει θα είναι ο τρόπος εκπλήρωσης¹⁶¹ και στην περίπτωση αυτή θα πρόκειται για **διαζευκτική ενοχή ως προς τον τρόπο εκπλήρωσης**¹⁶² (της μίας και μοναδικής χρηματικής παροχής). Το λογιστικό χρήμα αποτελεί σήμερα στις περισσότερες περιπτώσεις νόμιμο χρήμα ή χρήμα σε νόμιμη κυκλοφορία, δηλαδή χρήμα που κατά νομοθετική επιλογή γίνεται υποχρεωτικά δεκτό ως μέσο πληρωμής¹⁶³. Αντικείμενο της χρηματικής ενοχής αποτελεί ο πορισμός της αξίας ορισμένης χρηματικής ποσότητας¹⁶⁴, κάτι το οποίο λαμβάνει χώρα και στις περιπτώσεις που καταβάλλεται λογιστικό χρήμα. Η παροχή, λοιπόν, παραμένει η ίδια, το νόμιμο χρήμα· αυτό που αλλάζει είναι ο τρόπος που θα καταβληθεί το χρήμα, όπου αντί να καταβληθεί με φυσική παράδοση (ΑΚ 1034), θα καταβληθεί μέσω τραπεζικής

¹⁵⁷ Καράκωστας Κ., Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία-Σχόλια-Νομολογία, τομ. 3, αρ. 416, 2006.

¹⁵⁸ Χρυσάνθης Χ., Η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των σύγχρονων τραπεζικών συναλλαγών, 1996, σελ. 27.

¹⁵⁹ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 1213.

¹⁶⁰ Σύμφωνα με την ΑΚ 305 διαζευκτική ενοχή υπάρχει όταν από δύο ή περισσότερες οφειλόμενες αυτοτελείς παροχές πρέπει να καταβληθεί μόνο η μία, ενώ σύμφωνα με το ίδιο άρθρο σε περίπτωση αμφιβολίας το δικαίωμα επιλογής το έχει ο οφειλέτης.

¹⁶¹ Για τον προβληματισμό αυτό βλ. και Χριστοδούλου Κ., Χρηματική ενοχή, σελ. 125, 1999.

¹⁶² Σύμφωνα με την κρατούσα άποψη διαζευκτική ενοχή υπάρχει και όταν οφείλεται μια παροχή και υπάρχει δυνατότητα επιλογής ως προς τον χρόνο, τόπο, τρόπο εκπλήρωσης της. Έτσι, Γεωργιάδης Α., ό.π. σελ. 100, Σπυριδάκης Ι., ό.π., σελ. 163, Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 739, Βαθρακοκύλης Β., Ερμηνεία Νομολογίας, Αστικού Κώδικα, τομ. 2, 2003, σελ. 140.

¹⁶³ Καλλιμόπουλος Γ., ό.π., σελ. 19, Φίλιος Π., ό.π., σελ. 88.

¹⁶⁴ Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 1, 5^η έκδ., 2007, σελ. 199.

μεταφοράς και λογιστικής εγγραφής στο λογαριασμό του δικαιούχου. Συνεπώς, ορθότερο είναι να κρίνουμε ότι στις χρηματικές ενοχές που δίνεται η δυνατότητα επιλογής του τρόπου καταβολής, δημιουργείται διαζευκτική ενοχή ως προς τον τρόπο εκπλήρωσης, όπου το δικαίωμα επιλογής το έχει σύμφωνα με το νόμο ο οφειλέτης.

Η χρηματική ενοχή πάντως χαρακτηρίζεται ως μια *suī generis* ενοχή γένους, καθώς παρά τις όποιες ομοιότητες με την ενοχή γένους^{165,166} δεν μπορεί να καταταχθεί ευθέως σε αυτή, τόσο λόγω των ιδιαίτερων οικονομικών λειτουργιών του χρήματος¹⁶⁷, όσο και λόγω των δυσκολιών που παρουσιάζει η ευθεία εφαρμογή των διατάξεων για τις ενοχές γένους (ΑΚ 289-290). Δεν μπορεί να αποκλειστεί πάντως η αναλογική εφαρμογή της ΑΚ 289§1 για τις ενοχές γένους¹⁶⁸ και να έχει ο οφειλέτης δικαίωμα επιλογής του τρόπου εξόφλησης στις περιπτώσεις που δεν επιβάλλεται συγκεκριμένος τρόπος από το νόμο, την αρχή της καλής πίστης ή κάποια συμφωνία των μερών. Σε κάθε περίπτωση φαίνεται ορθότερο λόγω των ιδιαιτεροτήτων των χρηματικών ενοχών, η δυνατότητα αναλογικής εφαρμογής της ΑΚ 289, να κρίνεται *ad hoc*, βάσει των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών της κάθε περίπτωσης¹⁶⁹.

Από την ανωτέρω εξέταση του ζητήματος μπορούμε να συμπεράνουμε ότι εκ πρώτης όψεως πρέπει να αναγνωρίζεται δικαίωμα του οφειλέτη για εξόφληση χρηματικών ενοχών με λογιστικό χρήμα, ενώ το δικαίωμα απόκρουσης της πληρωμής με λογιστικό χρήμα εκ μέρους του δανειστή θα πρέπει να αποτελεί την εξαίρεση. Σε περίπτωση που ο δανειστής αρνείται την εξόφληση με λογιστικό χρήμα θα πρέπει να μην εμπίπτει η συγκεκριμένη ενοχή σωρευτικά σε καμία από τις παραπάνω περιπτώσεις, άλλως θα περιέρχεται ο ίδιος σε κατάσταση υπερημερίας. Έτσι, υπάρχει κατ' αρχήν δικαίωμα του οφειλέτη να εξοφλήσει με λογιστικό χρήμα και όχι δικαίωμα του δανειστή να αρνηθεί αυτό. Η βούληση του νομοθέτη για διεκπεραίωση των συναλλαγών με λογιστικό χρήμα και οι συναλλακτικές συνήθειες που διαμορφώνονται στην χώρα μας και στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο δεν μπορούν παρά να μας κατευθύνουν προς αυτό το συμπέρασμα.

¹⁶⁵ Στις οποίες η ενοχή περιγράφεται και δεν προσδιορίζεται συγκεκριμένα.

¹⁶⁶ Ενώ από πολλούς κατατάσσεται στις ενοχές αξίας. Βλ. Χρυσάνθης Χ., ό.π., 1996, σελ. 73 επ.

¹⁶⁷ Γεωργιάδης Α. ό.π., σελ. 108. Από ορισμένους συγγραφείς η χρηματική ενοχή κατατάσσεται στις ενοχές αξίας καθώς σκοπός δεν είναι να αποκτήσει ο δανειστής την κατοχή του οφειλόμενου πράγματος, όπως στην ενοχή γένους, αλλά την εξουσία διάθεσης ορισμένου χρηματικού ποσού.

¹⁶⁸ Σύμφωνα με τη διάταξη αυτή «Αν το πράγμα που οφείλεται είναι ορισμένο μόνο κατά γένος, το δικαίωμα επιλογής, αν δεν προκύπτει κάτι άλλο από τη σχέση, ανήκει στον οφειλέτη.»

¹⁶⁹ Σπυριδάκης Ι., ό.π., σελ. 186.

3.1.4. Χρόνος εκπλήρωσης της παροχής.

Χρόνος της παροχής ή χρόνος εκπλήρωσης είναι το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο οφειλέτης υποχρεούται να παράσχει και ο δανειστής να δεχθεί την προσφερόμενη από τον οφειλέτη παροχή· ο χρόνος από την πλευρά του οφειλέτη συνδέεται με το εκπληρώσιμο της παροχής, το δικαίωμα-υποχρέωση του οφειλέτη να εκπληρώσει, ενώ από την πλευρά του δανειστή με το ληξιπρόθεσμο της απαίτησης και κατ' επέκταση με το δικαίωμα του τελευταίου να απαιτήσει την παροχή¹⁷⁰. Δεν αποκλείεται πάντως ο χρόνος να αποτελεί ουσιώδη ιδιότητα της παροχής, όπως συμβαίνει στις συμβάσεις ακριβόχρονης εκπλήρωσης, οπότε σε περίπτωση μη εκπλήρωσης κατά το συμφωνημένο χρόνο να καθίσταται η παροχή αδύνατη (συμβάσεις απόλυτα ακριβόχρονης εκπλήρωσης) ή να παρέχεται στο δανειστή το δικαίωμα υπαναχώρησης βάσει του άρθρου 401 ΑΚ (συμβάσεις σχετικά ακριβόχρονης εκπλήρωσης)¹⁷¹.

Στις περιπτώσεις που η παροχή συνίσταται στη μετάθεση κυριότητας κινητού πράγματος, όπως συμβαίνει με τα μετρητά, δεν αντιμετωπίζονται ιδιαίτερες δυσκολίες καθώς εκπλήρωση υπάρχει τη στιγμή που θα καταρτιστεί έγκυρη εμπράγματη σύμβαση με την παράδοση φυσικού χρήματος (ΑΚ 1034)¹⁷². Από το χρονικό σημείο εκείνο ο οφειλέτης ελευθερώνεται και η ενοχή αποσβήνεται (ΑΚ 416).

Ωστόσο, η απάντηση ως προς το χρονικό σημείο εκπλήρωσης δεν είναι το ίδιο εύκολη όταν ο οφειλέτης καταβάλει λογιστικό χρήμα και γι' αυτό έχουν διατυπωθεί διαφορετικές μεταξύ τους απόψεις, τόσο στη θεωρία όσο και στη νομολογία των ανωτάτων εθνικών και ευρωπαϊκών δικαστηρίων¹⁷³. Κάποιοι θεωρούν ότι η καταβολή επέρχεται από το χρονικό σημείο της εγγραφής της πίστωσης στο λογαριασμό του δικαιούχου, άλλοι από την εγγραφή στο λογαριασμό του πιστωτικού ιδρύματος κτλ.

Η εύρεση του χρονικού εκείνου σημείου που θα θεωρηθεί ότι έχει εκπληρωθεί η καταβολή με λογιστικό χρήμα έχει ιδιαίτερη νομική σημασία¹⁷⁴ και αφορά ζητήματα

¹⁷⁰ Ζέπος Π., Ενοχικόν Δίκαιον, 1^η έκδ., 1955, σελ. 164.

¹⁷¹ Ως απόλυτα ακριβόχρονοι χαρακτηρίζονται οι συμβάσεις που λόγω της φύσης της παροχής η μη τήρηση του χρόνου εκπλήρωσης καθιστά αδύνατη την εκπλήρωση. Από την άλλη πλευρά απλώς ή σχετικά ακριβόχρονοι χαρακτηρίζονται οι συμβάσεις, στις οποίες η παροχή είναι δυνατή και εκπληρώσιμη και μετά την πάροδο του συμφωνημένου χρόνου. Σπυριδάκης Ι., ό.π., σελ. 525-526, Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 1147-1148.

¹⁷² ΑΠ 301/2007, ΕλλΔνη, 2/2008, σελ 411.

¹⁷³ Βλ. Χρυσάνθης Χ., ό.π., σελ. 427, όπου παρουσιάζονται επτά διαφορετικά σημεία ως προς τον χρόνο εκπλήρωσης.

¹⁷⁴ Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 2., 5^η έκδ., 2007, σελ. 39.

που σχετίζονται με την υπερημερία του οφειλέτη (ΑΚ 340 επ.), την υπερημερία του δανειστή (ΑΚ 349 επ.), την άσκηση του δικαιώματος υπαναχώρησης (ΑΚ 389 επ.), την κατάπτωση ποινικής ρήτηρας (ΑΚ 404 επ.) κ.α.

Σύμφωνα με μία θέση, η οποία απηχεί απόψεις του παρελθόντος και είναι σαφώς επηρεασμένη από τις πληρωμές με επιταγές, για τις οποίες γίνεται δεκτό ότι η απλή παράδοση δεν λειτουργεί αποσβεστικά¹⁷⁵, υποστηρίζεται ότι η απόσβεση επέρχεται από το χρονικό σημείο κατά το οποίο ο δανειστής εισπράττει σε μετρητά το ποσό που πιστώθηκε στο λογαριασμό του, δηλαδή μετά από τη ρευστοποίηση του λογιστικού χρήματος (με ανάληψη κατάθεσης, είσπραξη επιταγής κτλ.)¹⁷⁶. Ωστόσο, οι απόψεις που επικρατούν και ανάμεσα σε αυτές υπάρχει η μεγαλύτερη διχογνωμία είναι αν για την εξόφληση απαιτείται και η πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του δικαιούχου ή αρκεί να πιστωθεί αυτό στο λογαριασμό του παρόχου του δικαιούχου.

Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την κρατούσα άποψη στη θεωρία, με την οποία συντάσσεται και η νομολογία του ΑΠ¹⁷⁷ και του ΔΕΕ¹⁷⁸, η εκπλήρωση επέρχεται με την πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του δικαιούχου, καθώς τότε αποκτά αυτός τη δυνατότητα να διαθέσει το εν λόγω ποσό¹⁷⁹. Κρίσιμος χρόνος για την εξόφληση, λοιπόν, είναι ο χρόνος της καταχώρισης του ποσού στο λογαριασμό του δικαιούχου και όχι ο χρόνος που πιστώνεται το ποσό στο λογαριασμό του παρόχου, πόσο μάλλον

¹⁷⁵ ΑΠ 867/2007, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, ΑΠ 1739/2002, ΕλλΔνη, 6/2003, σελ. 1616, σύμφωνα με τις οποίες η παράδοσή της επιταγής δεν μπορεί να θεωρηθεί καταβολή (ΑΚ 416), δόση αντί καταβολής (ΑΚ 419) ή υπόσχεση αντί καταβολής (ΑΚ 421) αλλά γίνεται χάριν καταβολής. Δημιουργείται μέσω αυτής ένας εναλλακτικός τρόπος πληρωμής, ενώ η απόσβεση της αρχικής υποχρέωσης θα γίνει με την είσπραξη της επιταγής. Έτσι και οι Κιάντου-Παμπούκη Α., Δίκαιο Αξιογράφων, 7^η έκδοση, 2013, σελ. 287, Παμπούκης Κ., Έκδοση επιταγής προς εξόφληση χρηματικής οφειλής – Ένσταση καταβολής και αντένσταση ότι η καταβολή δεν αφορά την επίδικη οφειλή, ΕπισκεΔ, 2003, σελ. 453-458.

¹⁷⁶ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 1214.

¹⁷⁷ ΑΠ 1122/2010 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, Σύμφωνα με την οποία «Είναι αληθές ότι ως εξόφληση νοείται, όχι μόνον η καταβολή, αλλά και η κατάθεση σε υφιστάμενο ή το πρώτον ανοιγόμενο με σύμφωνη γνώμη του δανειστή τραπεζικό λογαριασμόν αυτού (ΑΚ 416, 419), αρκεί να έχει (ο δανειστής) την εξουσία της καθ' οιανδήποτε στιγμή, διαθέσεως του αντιπροσωπεύοντος την εγγραφή χρηματικού ποσού».

¹⁷⁸ ΔΕΕ 3.4.2008, C-306/06, 01051 Telecom GmbH, ECLI:EU:C:2008:187. Σύμφωνα με την σκέψη 23 «Σε περίπτωση πληρωμής μέσω τραπεζικού εμβάσματος, **μόνη η πίστωση του οφειλόμενου ποσού στον λογαριασμό του δανειστή μπορεί να του παράσχει τη δυνατότητα να έχει στη διάθεση του το εν λόγω ποσό.**» ενώ στην σκέψη 28 σημειώνεται ότι «Επομένως, η κρίσιμη στιγμή για να καθοριστεί αν η πληρωμή μέσω τραπεζικού εμβάσματος, στο πλαίσιο εμπορικής συναλλαγής, δύναται να θεωρηθεί ότι πραγματοποιήθηκε εγκαίρως, οπότε να αποκλείεται η καταβολή τόκων υπερημερίας κατά την έννοια της εν λόγω διατάξεως, είναι **η ημερομηνία κατά την οποία το οφειλόμενο ποσό πιστώθηκε στον λογαριασμό του δανειστή.**»

¹⁷⁹ Σπυριδάκης Α., ό.π., σελ. 601, Φίλιος Π., ό.π., σελ 91, Ρίζος Α., ό.π., Βαλτούδης Α., ό.π., σελ. 141, Ψυχομάνης Σ, Τραπεζικό Δίκαιο - Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ. 3, 2015, σελ 168-169, Ρόκας Ν./Γκόρτσος Χρ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, 2^η εκδ., 2012, σελ. 252, Καρακώστας Κ, ό.π., σελ. 705, Βαθρακοκόιλης Β., ό.π., σελ. 4878.

ο χρόνος που δίνεται το ποσό προς αποστολή ή δίνεται η εντολή στον πάροχο¹⁸⁰. Αποκτά δηλαδή ο δανειστής κατ' αυτό το χρόνο ανέκκλητη χρηματική απαίτηση κατά του παρόχου και αυτό αρκεί για να υπάρξει εκπλήρωση (ΑΚ 416)¹⁸¹. Δημιουργείται, έτσι, ανάμεσα στον πάροχο και τον δικαιούχο σχέση αφηρημένης υπόσχεσης χρέους (ΑΚ 873), η οποία είναι ανεξάρτητη από τη σχέση αξίας μεταξύ πληρωτή και δικαιούχου. Δεν υπάρχει, συνεπώς εκπλήρωση ούτε κατά το χρονικό σημείο που ο δανειστής χάνει το δικαίωμα ανάκλησης της εντολής¹⁸², καθώς είναι ακόμη αβέβαιη η απαίτηση του δικαιούχου κατά της τράπεζας (λόγω ενδεχόμενων ενστάσεων, κινδύνου αφερεγγυότητας του παρόχου κτλ.), ούτε κατά το χρονικό σημείο που γεννιέται η αξίωση κατά του παρόχου του δικαιούχου για πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του¹⁸³.

Ωστόσο, μετά τη θέσπιση των Οδηγιών PSD I και PSD II, πιο πειστική φαίνεται η αντίθετη άποψη που υποστηρίζει ότι η εκπλήρωση επέρχεται από το χρονικό σημείο της πίστωσης του ποσού στο λογαριασμό του πιστωτικού ιδρύματος του δικαιούχου, πριν δηλαδή πιστωθεί αυτό στο λογαριασμό του δικαιούχου¹⁸⁴. Σύμφωνα με τους υποστηρικτές αυτής της άποψης, στις διατραπεζικές πράξεις πληρωμής, ο πληρωτής δεν συνδέεται συμβατικά με τον πάροχο του δικαιούχου, καθώς αυτός επιλέγεται από τον τελευταίο και λειτουργεί ως βοηθός εκπλήρωσης του (ΑΚ 334). Δεν δικαιολογείται, λοιπόν να επωμίζεται ο πληρωτής πέρα από τον κίνδυνο αφερεγγυότητας του δικού του πιστωτικού ιδρύματος και τον κίνδυνο του πιστωτικού ιδρύματος του δικαιούχου από τη στιγμή μάλιστα που δεν συνδέεται με οποιαδήποτε σχέση με αυτό (και δεν το έχει επιλέξει), βρίσκεται εκτός της δικής του σφαίρας ευθύνης¹⁸⁵ και δεν του αναγνωρίζεται δικαίωμα να στραφεί κατά αυτού. Η θέση αυτή αποτυπώνεται και στις Οδηγίες οι οποίες οριοθετούν διαφορετικά πλέον το πεδίο ευθύνης κάθε πιστωτικού ιδρύματος. Έτσι, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή ευθύνεται και διασφαλίζει ότι το ποσό της πράξης πληρωμής θα πιστωθεί στο

¹⁸⁰ ΕφΛαρ. 287/2002, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ, καθώς και με σχόλιο Γ. Θεοχαρόπουλου, ΕπισκεΔ, τεύχος 2º, 2003, σελ. 458-469.

¹⁸¹ Βαλτούδης Α. ό.π., σελ. 141.

¹⁸² Αρ. 64, 80 Ν. 4537/2018.

¹⁸³ Αρ. 83§2, 86 Ν.

¹⁸⁴ Χριστοδούλου Κ., Επιτομή Ηλεκτρονικού Αστικού Δικαίου, 2013, σελ. 112, Κινινή Ε., ό.π., σελ. 34-35.

¹⁸⁵ Κορνηλάκης Α., Η αθέτηση της αμφοτεροβαρούς σύμβασης, 2009, σελ. 366-369. Σύμφωνα με τη θεωρία των σφαιρών (Sphärentheorie), η οποία χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις ανώμαλης εξέλιξης της ενοχής, στη σφαίρα ευθύνης ενός προσώπου ανήκουν όλα τα γεγονότα τα οποία εκπορεύονται από το ίδιο πρόσωπο, είτε από οποιοδήποτε πρόσωπο εξυπηρετεί τους σκοπούς του προσώπου αυτού.

λογαριασμό του παρόχου υπηρεσιών πληρωμών του δικαιούχου έως το τέλος της επόμενης εργάσιμης μέρας από τη λήψη της εντολής, ενώ ο πάροχος υπηρεσιών του δικαιούχου υποχρεούται μετά τη λήψη του ποσού να το θέσει στη διάθεση του δικαιούχου την ίδια μέρα¹⁸⁶. Συμπεραίνουμε, λοιπόν, ότι, η κατανομή ευθύνης και κινδύνων πρέπει να είναι τα αποφασιστικά κριτήρια που θα μας οδηγήσουν στην εύρεση του χρονικού σημείου της καταβολής¹⁸⁷. από το χρονικό σημείο κατά το οποίο το ποσό της πράξης πληρωμής θα πιστωθεί στο λογαριασμό του παρόχου του δικαιούχου, ως τρίτου δεκτικού καταβολής (ΑΚ 417), ο δικαιούχος μπορεί να στραφεί μόνο κατά του παρόχου του για την πίστωση του ποσού στον προσωπικό του λογαριασμό, ενώ ουδεμία ευθύνη θα φέρει σύμφωνα με το Νόμο ο πληρωτής και ο πάροχος του¹⁸⁸. Συνεπώς, ο χρόνος πίστωσης του ποσού στο λογαριασμό του πιστωτικού ιδρύματος (χρονικό σημείο μάλιστα από το οποίο ο πληρωτής δεν φέρει ευθύνη αν αποδείξει ότι έχει καταβάλει) είναι και ο χρόνος κατά τον οποίο εκπληρώνεται η παροχή. Από τότε μετατίθεται ο κίνδυνος και γεννιέται απαίτηση του δικαιούχου κατά του παρόχου του για πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του. Το γεγονός ότι ο δικαιούχος δεν έχει λάβει ακόμη το χρηματικό ποσό της πράξης πληρωμής, ούτε σε μετρητά, ούτε με λογιστική εγγραφή, δεν επιδρά στην απάντησή μας, καθώς η θέση του είναι εξασφαλισμένη και μπορεί να μεταβληθεί μόνο για λόγους που εντοπίζονται στη δική του σφαίρα επιρροής και όχι του πληρωτή¹⁸⁹.

Ο πληρωτής, λοιπόν, από τη στιγμή που το ποσό πληρωμής έχει πιστωθεί στο λογαριασμό του παρόχου του δικαιούχου εκπληρώνει την παροχή του δεδομένου μάλιστα ότι δεν μπορεί σε αυτό το χρονικό σημείο να ανακαλέσει την εντολή του¹⁹⁰. Ωστόσο, απαραίτητη προϋπόθεση για να συμβεί αυτό είναι να έχει δοθεί εντολή πίστωσης του ποσού στο σωστό λογαριασμό· δεν αρκεί, λοιπόν, να πιστωθεί το ποσό στη σωστή τράπεζα, καθώς ο δικαιούχος δεν θα αποκτούσε ποτέ με αυτόν τον τρόπο απαίτηση κατά της τράπεζας και ο πληρωτής θα συνέχιζε να οφείλει την χρηματική παροχή.

¹⁸⁶ Αρ. 83§1,2, Αρ. 86 Ν. 4537/2018.

¹⁸⁷ Χριστοδούλου Κ., Χρηματική ενοχή, σελ. 120, 1999, όπου παρά την διαφορετική αντιμετώπιση του ζητήματος και του διαφορετικού αποτελέσματος από αυτό που αναζητάμε (λόγω και του νομοθετικού πλαισίου της εποχής), αποτυπώνεται ως αποφασιστικό κριτήριο για την καταβολή και τον χρόνο εκπλήρωσης η κατανομή του κινδύνου.

¹⁸⁸ Αρ. 88§1 περ. α, δ Ν. 4537/2018.

¹⁸⁹ Κινινή Ε., ό.π., σελ. 30.

¹⁹⁰ Αρ. 80 Ν., σύμφωνα με το οποίο «ο χρήστης υπηρεσιών πληρωμών δεν μπορεί να ανακαλέσει εντολή πληρωμής αν ληφθεί από τον πάροχο υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή».

Από την άλλη πλευρά, στις ενδοτραπεζικές πράξεις πληρωμής, η απάντηση ως προς τις προθεσμίες εκτέλεσης αλλάζει και είναι πιο απλή¹⁹¹. Συγκεκριμένα, προβλέπεται στο τελευταίο εδάφιο του άρθρου 86§2 ότι στις πράξεις πληρωμής όπου ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του δικαιούχου και του πληρωτή ταυτίζονται, ο πάροχος θα πρέπει να θέτει αμέσως το ποσό της πράξης πληρωμής στη διάθεση του δικαιούχου. Συνεπώς, το ποσό στην περίπτωση αυτή πιστώνεται στο λογαριασμό του δικαιούχου την ίδια μέρα, ο πληρωτής εκπληρώνει αμέσως και εφαρμόζεται κατευθείαν ημερομηνία αξίας¹⁹².

¹⁹¹ Αρ. 83 Ν. 4537/2018.

¹⁹² Ως ημερομηνία αξίας (value date) ορίζεται στο αρ. 4 αριθμ. 26 «το χρονικό σημείο αναφοράς που χρησιμοποιεί ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών για τον υπολογισμό των τόκων επί των χρηματικών ποσών που χρεώνεται ή πιστώνεται ένας λογαριασμός πληρωμών».

3.2. Το πλαστικό χρήμα

Στις συναλλαγές με πλαστικό χρήμα εμπίπτουν εκείνες οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται με τη χρήση καρτών πληρωμής. Ως κάρτα πληρωμής ορίζεται το δελτίο το οποίο εκδίδεται από πάροχο υπηρεσιών πληρωμών, είναι εφοδιασμένο με ηλεκτρονική μαγνητική ταινία (microchip) και χρησιμοποιείται από τον πελάτη του παρόχου για την πραγματοποίηση λογιστικών πληρωμών, με χρέωση του λογαριασμού του πελάτη και πίστωση του ποσού στο λογαριασμό του δικαιούχου πληρωμής¹⁹⁵. Το πλαστικό χρήμα αποτελεί ειδικότερη μορφή λογιστικού χρήματος¹⁹⁶ και εμπίπτει στις ρυθμίσεις του Ν. 4537/2018¹⁹⁷ για τις υπηρεσίες πληρωμών, με αποτέλεσμα να εφαρμόζονται σε αυτό οι ίδιες ρυθμίσεις που προαναφέρθηκαν για το λογιστικό χρήμα και την μεταφορά πίστωσης. Βάσει των λειτουργιών τους οι κάρτες διακρίνονται σε χρεωστικές (debit cards), πιστωτικές (credit cards) και προπληρωμένες (prepaid cards). Οι προπληρωμένες κάρτες, οι οποίες συναντώνται και με τον όρο έξυπνες κάρτες (smart cards) αποτελούν το λεγόμενο ηλεκτρονικό χρήμα¹⁹⁸, το οποίο θα αναλυθεί εκτενώς στο πλαίσιο της επόμενης ενότητας.

Το πλαστικό χρήμα χρησιμοποιείται ευρέως, ενώ σύμφωνα με τα στοιχεία της Ελληνικής Ένωσης Τραπεζών στο τέλος του 2015 ήταν ενεργές στην Ελλάδα περίπου 15.000.000 κάρτες πληρωμών¹⁹⁹. Συχνά οι κάρτες πληρωμών αναφέρονται και με τον όρο «μέσα ηλεκτρονικής πληρωμής»²⁰⁰ καθώς στηρίζουν τη λειτουργία τους στη διαβίβαση και επεξεργασία στοιχείων και δεδομένων με τη συνδρομή σύγχρονων τηλεπικοινωνιακών μέσων και της τεχνολογίας²⁰¹. Η χρήση πλαστικού χρήματος είναι

¹⁹⁵ Ψυχομάνης Σ., Τραπεζικό Δίκαιο - Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ. 3, 2015, σελ. 186. Σύμφωνα με το αρ. 2 ΚΥΑ Ζ1-178/2001, ως «κάρτα» ορίζεται το πλαστικό δελτίο που επιτρέπει στον κάτοχο του να πραγματοποιεί πληρωμή σε κάποιο σημείο πώλησης, ανάληψη ή κατάθεση χαρτονομισμάτων και συναφείς πράξεις σε μηχανές ανάληψης ή αυτόματες ταμειολογιστικές μηχανές. Ο ορισμός αυτός καλύπτει όλες τις κάρτες με εξαίρεση εκείνες που έχουν ως μοναδική λειτουργία την εγγύηση πληρωμών που γίνονται με επιταγές.

¹⁹⁶ Καλλιμόπουλος Γ., ό.π., σελ. 44.

¹⁹⁷ Αρ. 4 αριθμ. 3 περ. γ. υποπερ. ββ. Ν. 4537/2018.

¹⁹⁸ Δούβλης Β., ό.π., σελ. 1201., Ιγγλεζάκης Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 3^η έκδ., 2018, σελ. 253.

¹⁹⁹ <https://www.hba.gr/Media/Details/265>

²⁰⁰ Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2^η έκδ. 2008, σελ. 24. Η ηλεκτρονική πληρωμή περιλαμβάνει την καταβολή μέσω ηλεκτρονικής μεταφοράς κεφαλαίων, την χρήση κάρτας για τη μεταβίβαση εντολών προς το πιστωτικό ίδρυμα, καθώς και την έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος.

²⁰¹ Ρόκας Ν., ό.π., σελ. 617., Δούβλης Β., ό.π., σελ. 1201-1202.

ιδιαίτερα διαδεδομένη και στο ηλεκτρονικό εμπόριο²⁰², το οποίο συνδέεται με μέσα πληρωμής η χρήση των οποίων γίνεται εξ αποστάσεως²⁰³.

Ως προς τη διαδικασία που ακολουθείται για την πληρωμή με χρεωστική ή πιστωτική κάρτα, ο κάτοχος της κάρτας δίνει αυτή στον προμηθευτή (πωλητή αγαθών ή πάροχο υπηρεσιών) και αφού ο τελευταίος εισάγει το ποσό πληρωμής και την τοποθετήσει στο ειδικό τερματικό μηχανήμα (POS = Point Of Sale), το οποίο είναι συνδεδεμένο με το ηλεκτρονικό σύστημα του παρόχου, ο κάτοχος εισάγει τον μυστικό κωδικό της κάρτας (PIN)²⁰⁴. Εν συνεχεία ο κωδικός που εισήχθη και τα δεδομένα της κάρτας διαβιβάζονται στην εκδότρια τράπεζα και αφού ελεγχθούν και εγκριθεί η χρήση της κάρτας εκδίδεται το διπλότυπο παραστατικό της συναλλαγής και ο προμηθευτής είναι υποχρεωμένος πλέον να καταβάλει την παροχή²⁰⁵. Σε συναλλαγές που αφορούν μικρά ποσά (έως 25 ευρώ) υπάρχει συχνά η δυνατότητα ανέπαφης συναλλαγής με απλή τοποθέτηση της κάρτας στην οθόνη του τερματικού χωρίς να απαιτείται η πληκτρολόγηση του PIN.

Ως προς τις χρεωστικές κάρτες, με την έγκριση της συναλλαγής χρεώνεται άμεσα ο λογαριασμός του κατόχου και πιστώνεται αντίστοιχα ο λογαριασμός του προμηθευτή. Λόγω της ταυτόχρονης εξόφλησης η χρεωστική κάρτα αποτελεί μέσο ταυτόχρονης πληρωμής (pay-now card)²⁰⁶. Οι λειτουργίες της χρεωστικής κάρτας συνίστανται, λοιπόν, στην χρήση της ως μέσου πληρωμής της παροχής που οφείλει ο κάτοχος και ως μέσου προμήθειας χρημάτων, καθώς ο κάτοχος μπορεί να κάνει χρήση της σε μηχανήματα ανάληψης μετρητών (ATM = Automated Teller Machine) και να εισπράξει χαρτονομίσματα.

Από την άλλη πλευρά, τα πράγματα διαφέρουν στις πιστωτικές κάρτες, οι οποίες αποτελούν μάλιστα το συχνότερο μέσο πληρωμής μεταξύ καταναλωτών και επιχειρήσεων (B2C). Συγκεκριμένα, ο κάτοχος της κάρτας λαμβάνει πίστωση από τον πάροχο υπηρεσιών, τον οποίο θα αποπληρώσει στον χρόνο που έχει συμφωνηθεί, συνήθως στο τέλος του μήνα. Αντίστοιχα, το ποσό πληρωμής θα πιστωθεί στο

²⁰² Αλεξανδρίδου Ε., Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2^η έκδ., 2010, σελ. 92.

²⁰³ Δούβλης Β. ό.π., σελ 1202. Τα μέσα ηλεκτρονικής πληρωμής καθώς και το αξιογραφικό νόμισμα (συναλλαγματικές, επιταγές) χαρακτηρίζονται και ως «μέσα πληρωμής με πρόσβαση εξ αποστάσεως», καθώς επιτρέπουν στον κάτοχο να διαθέτει εξ αποστάσεως χρηματικά ποσά που βρίσκονται σε τραπεζικό λογαριασμό χωρίς την χρήση παραδοσιακών μεθόδων τραπεζικής πληρωμής.

²⁰⁴ Ο μυστικός κωδικός της κάρτας αποτελεί αποκλειστικό μέσο ταυτοποίησης κατά την έννοια του άρθρου 4 αρ. 33 Ν. 4537/2018.

²⁰⁵ Βαλτούδης Α., ό.π., σελ. 168.

²⁰⁶ Χριστοδούλου Κ., ό.π., σελ. 96.

λογαριασμό του προμηθευτή κατά τον χρόνο που έχει συμφωνηθεί μεταξύ εκδότη-προμηθευτή και πάντα αφού αυτός αποστείλει το παραστατικό της συναλλαγής στον εκδότη²⁰⁷. Οι πιστωτικές κάρτες, λοιπόν, αποτελούν μέσο ύστερης πληρωμής (pay-after cards), καθώς λειτουργούν σύμφωνα με τα ανωτέρω και ως μέσο παροχής πίστωσης τόσο στη σχέση κατόχου-προμηθευτή, όπου ο τελευταίος εισπράττει την αντιπαροχή αφού εκπληρώσει πρώτος, όσο και στη σχέση κατόχου-εκδότη καθώς ο εκδότης εκπληρώνει την παροχή που οφείλει ο κάτοχος και ικανοποιείται σε μεταγενέστερο χρόνο· αποτελούν δηλαδή μέσο παροχής καταναλωτικής πίστης²⁰⁸ καθώς μέχρι την ημερομηνία γνωστοποίησης του οφειλόμενου ποσού και της ημερομηνίας πληρωμής του, ο κάτοχος της κάρτας λαμβάνει πίστωση²⁰⁹.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η διαδικασία πληρωμής διαφέρει στις συναλλαγές που διενεργούνται από απόσταση, όπως είναι οι συναλλαγές που πραγματοποιούνται μέσω διαδικτύου, στις οποίες η διεκπεραίωση της πληρωμής γίνεται μέσω του παγκόσμιου ιστού. Τα δεδομένα της κάρτας δεν διαβιβάζονται αυτόματα στο τερματικό του προμηθευτή, αλλά ο κάτοχος της κάρτας διαβιβάζει στον προμηθευτή τα στοιχεία της κάρτας (ονοματεπώνυμο, αριθμό κάρτας, ημερομηνία λήξης) μέσω ειδικών εφαρμογών²¹⁰, ενώ συνήθως ακολουθείται και μια περαιτέρω διαδικασία²¹¹ με χρήση πρόσθετων μυστικών στοιχείων ασφαλείας (MasterCard Secure Code, Verified By Visa)²¹², ώστε τελικά να διαβιβαστούν στο δίκτυο εκκαθάρισης πληρωμών, να επαληθευθεί η ορθότητα τους και να εγκριθεί η συναλλαγή.

Εκ πρώτης όψεως, φαίνεται τα εμπλεκόμενα μέρη στη διαδικασία πληρωμής μέσω κάρτας να είναι τρία, ο κάτοχος της κάρτας (πληρωτής), ο εκδότης της κάρτας (πάροχος υπηρεσιών πληρωμών) και ο προμηθευτής (δικαιούχος πληρωμής). Ωστόσο, αυτό ισχύει μόνο στα τριμερή συστήματα όπου ο εκδότης της κάρτας δεν είναι πιστωτικό ίδρυμα, αλλά ο οργανισμός της κάρτας (American Express, Diners Club). Αντίθετα στα ανοικτά ή interchange συστήματα πληρωμών (VISA, MasterCard), τα οποία είναι περισσότερο διαδεδομένα, τα συμβαλλόμενα μέρη είναι περισσότερα και περιλαμβάνουν τον κάτοχο της κάρτας, τον οργανισμό της κάρτας, ο οποίος χορηγεί σε κάποιο πάροχο το δικαίωμα έκδοσης και εκμετάλλευσης της κάρτας, τον πάροχο

²⁰⁷ Βαλτούδης Α., ό.π., σελ. 168-169.

²⁰⁸ Αλεξανδρίδου Ε., ό.π. σελ. 96.

²⁰⁹ Ρόκας Ν., ό.π., σελ. 615.

²¹⁰ Ιγγλεζάκης Ι., ό.π., σελ. 249.

²¹¹ Ψυχομάνης Σ., Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2^η έκδ., 2016, σελ. 206.

²¹² Τα οποία αποτελούν αποκλειστικά μέσα ταυτοποίησης.

υπηρεσιών που αποκτά το δικαίωμα έκδοσης της κάρτας με το λογότυπο του οργανισμού και τον προμηθευτή, ο οποίος έχει ενταχθεί στο σύστημα των συμβεβλημένων επιχειρήσεων της κάρτας²¹³. Παρά το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που παρουσιάζουν τα συστήματα πληρωμής ως προς τις έννομες σχέσεις που δημιουργούνται και ως προς την αντιμετώπιση τους μετά και τις πρόσφατες αποφάσεις του ΔΕΕ²¹⁴, είναι αδύνατη η περαιτέρω ανάλυσή τους στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι το πλαστικό χρήμα ως μέσο πληρωμών συνδυάζει πολλά πλεονεκτήματα και διευκολύνει την πραγματοποίηση συναλλαγών, ιδίως αυτών που γίνονται εξ αποστάσεως. Ωστόσο, δεν πρέπει να παραβλέπουμε τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται. Πάντα εγκυμονεί ο κίνδυνος υποκλοπής των στοιχείων της κάρτας από τρίτους για την πραγματοποίηση άλλων συναλλαγών καθώς και ο κίνδυνος δόλιας χρησιμοποίησης των στοιχείων από τον προμηθευτή με σκοπό να επιτευχθεί πληρωμή για ποσό μεγαλύτερο από αυτό που συμφωνήθηκε²¹⁵. Ακόμη δεν πρέπει να παραβλεφθεί ότι ο κάτοχος της κάρτας καταβάλλει προτού λάβει την αντιπαροχή από τον προμηθευτή κινδυνεύοντας σε περίπτωση μη προσήκουσας εκπλήρωσης²¹⁶. Ωστόσο, οι κίνδυνοι αυτοί ελαχιστοποιούνται για τον πληρωτή τόσο λόγω της ενίσχυσης των αποκλειστικών μέσων ταυτοποίησης όσο και λόγω της ρύθμισης του άρθρου 73 του Ν. 4537/2018 για τις μη εγκεκριμένες πράξεις πληρωμής²¹⁷, ο οποίος μετακυλίνει τους κινδύνους στον πάροχο υπηρεσιών.

²¹³ Βαλτουδης Α., ό.π. σελ. 170.

²¹⁴ ΔΕΕ 7.2.2018, C-304/16, American Express, ECLI:EU:UC:2018:66, ΔΕΕ 7.2.2018, C-643/16, American Express, ECLI:EU:C:2018:67.

²¹⁵ Ιγγλεζάκης Ι., ό.π., σελ. 250-251.

²¹⁶ Αλεξανδρίδου Ε., ό.π., σελ. 97.

²¹⁷ Σύμφωνα με αυτό «σε περίπτωση μη εγκεκριμένης πράξης πληρωμής, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή, υστέρη από διαπίστωση ή ειδοποίηση, επιστρέφει αμέσως και σε κάθε περίπτωση το αργότερο έως το τέλος της επομένης εργάσιμης ημέρας στον πληρωτή το χρηματικό ποσό της μη εγκεκριμένης πράξης πληρωμής, εκτός αν ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή έχει βάσιμες υπόνοιες ότι έχει διαπραχθεί απάτη και κοινοποιεί γραπτώς τους λογούς αυτούς στη ΓΓΕΠΚ. Αν συντρέχει περίπτωση, ο πάροχος υπηρεσιών πληρωμών του πληρωτή επαναφέρει το χρεωθέντα λογαριασμό πληρωμών στην πρότερη κατάσταση και διασφαλίζει ότι η ημερομηνία αξίας για την πίστωση λογαριασμού πληρωμών του πληρωτή δεν είναι μεταγενέστερη του χρονικού σημείου χρέωσης αυτού του λογαριασμού πληρωμών με το χρηματικό ποσό της πράξης πληρωμής.» Βλ. και άρθρο 74, σύμφωνα με το οποίο ο πληρωτής ευθύνεται από τέτοια πράξη πληρωμής, εφόσον οι ζημιές οφείλονται είτε σε δόλο είτε σε μη τήρηση των υποχρεώσεών του, από πρόθεση ή βαριά αμέλεια.

3.3. Το ηλεκτρονικό χρήμα

Η Οδηγία 2009/110/EK, η οποία ενσωματώθηκε στο εθνικό δίκαιο με τον νόμο 4021/2011 και αντικατέστησε την Οδηγία 2000/46/EK²¹⁸, ρυθμίζει τα ζητήματα σχετικά με την άσκηση της δραστηριότητας έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος και την εποπτεία των εκδοτών²¹⁹. Στο προοίμιο της Οδηγίας αναφέρεται ότι ο ορισμός του ηλεκτρονικού χρήματος θα πρέπει να είναι σαφής²²⁰ και «επαρκώς ευρύς»²²¹ ώστε να μη παρεμποδίζεται η τεχνολογική εξέλιξη και να καλύπτονται όχι μόνο τα διαθέσιμα προϊόντα ηλεκτρονικού χρήματος, αλλά και αυτά που ενδέχεται να αναπτυχθούν στο μέλλον. Έτσι, ορίζεται ως ηλεκτρονικό χρήμα «οποιαδήποτε αποθηκευμένη σε ηλεκτρονικό, μεταξύ άλλων και μαγνητικό υπόθεμα νομισματική αξία αντιπροσωπευόμενη από απαίτηση έναντι του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος, έχει εκδοθεί κατόπιν παραλαβής χρηματικού ποσού για τον σκοπό της πραγματοποίησης πράξεων πληρωμών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 σημείο 5) της οδηγίας 2007/64/EK και η οποία γίνεται δεκτή από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα πέραν του εκδότη»²²².

Το ηλεκτρονικό χρήμα (electronic money, E-Geld), λοιπόν, είναι η χρηματική αξία, η οποία είναι αποθηκευμένη σε ηλεκτρονικό υπόθεμα (microchip, μνήμη ηλεκτρονικού υπολογιστή) προκειμένου να χρησιμοποιηθεί σε πράξεις πληρωμής χωρίς την χρήση μετρητών και αφού προηγουμένως έχει καταβληθεί στην εκδότρια του ηλεκτρονικού χρήματος το αντίστοιχο χρηματικό ποσό²²³. Ωστόσο, δεν εμπίπτουν στο πεδίο της Οδηγίας²²⁴ και στο Ν. 4021/2011²²⁵ τα «ειδικά προπληρωμένα μέσα», τα οποία έχουν εκδοθεί για να χρησιμοποιηθούν εντός περιορισμένου δικτύου, για αγορά αγαθών και υπηρεσιών από συγκεκριμένο κατάστημα ή αλυσίδα καταστημάτων ή για την αγορά συγκεκριμένου είδους αγαθών ή υπηρεσιών²²⁶.

²¹⁸ Η Οδηγία διαφοροποιείται από την προηγούμενη και υιοθετεί την πλήρη εναρμόνιση (Βλ. αρ. 16)

²¹⁹ Αρ. 1 Οδηγίας.

²²⁰ Αιτ. Σκ. 7.

²²¹ Αιτ. Σκ. 8.

²²² Αρ. 2 αριθμ. 2.

²²³ Ψυχομάνης Σ., Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2^η έκδ., 2016, σελ. 248.

²²⁴ Αιτ. Σκ. 5.

²²⁵ Αρ. 10 Ν.

²²⁶ Ιατράκης Γ., Το ηλεκτρονικό χρήμα (Εν όψει και της Οδηγίας 2009/110/EK), ΔΕΕ, τεύχος 7, 2010, σελ. 758-768, όπου γίνεται διάκριση σε: α) προπληρωμένα μέσα αποκλειστικού σκοπού, όπως κάρτες κινητής τηλεφωνίας, β) προπληρωμένα μέσα περιορισμένης κλίμακας, χρήσης και σκοπού, όπως κάρτες που εκδίδονται από επιχείρηση για το προσωπικό της και γ) προπληρωμένα μέσα περιορισμένου

Το ηλεκτρονικό χρήμα συναντάται σήμερα είτε με την μορφή του ηλεκτρονικού πορτοφολιού, είτε με αυτή του δικτυακού χρήματος, είτε τέλος με την μορφή του λογαριασμού ηλεκτρονικού χρήματος²²⁷. Ως προς το ηλεκτρονικό πορτοφόλι (electronic purse, e-purse) ή προπληρωμένη κάρτα (prepaid card) πρόκειται για έξυπνη κάρτα (smart card) με ενσωματωμένο μικροεπεξεργαστή, στην οποία έχει αποθηκευτεί νομισματική αξία και έχει κωδικοποιηθεί. Η κάρτα αυτή, η οποία είναι και η πιο διαδεδομένη μορφή ηλεκτρονικού χρήματος, μπορεί να ενσωματωθεί σε άλλη, πιστωτική ή χρεωστική, οπότε και θα πρόκειται για κάρτα πολλαπλών χρήσεων, ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις είναι δυνατή η χρήση της μέσω κινητού τηλεφώνου²²⁸. Απαραίτητη προϋπόθεση για την χρήση της κάρτας είναι η ύπαρξη κατάλληλης συσκευής ανάγνωσης (reader) από τον αντισυμβαλλόμενο του κατόχου. Ως προς τη διαδικασία πληρωμής, αυτή είναι παρόμοια με τις άλλες κατηγορίες καρτών, καθώς με κάθε συναλλαγή αφαιρείται το ποσό πληρωμής από την κάρτα του κατόχου και μεταφέρεται αυτό στον ηλεκτρονικό λογαριασμό του προμηθευτή, ο οποίος αργότερα θα το εμφανίσει στον εκδότη προκειμένου να μετατραπεί σε ρευστό ή λογιστικό χρήμα. Η τεχνολογία αυτή συναντάται και στις κάρτες SIM των κινητών τηλεφώνων, ενώ συνήθως είναι δυνατή η επαναφόρτιση της κάρτας.

Ως προς τη δεύτερη μορφή ηλεκτρονικού χρήματος, το δικτυακό χρήμα ή λογισμικό ηλεκτρονικό χρήμα (network money, software-based products), δεν έχει υλική υπόσταση και το χρηματικό ποσό αφού καταβληθεί από τον κάτοχο, συνήθως από κάποιο τραπεζικό λογαριασμό, αποθηκεύεται μέσω ειδικού λογισμικού σε διακομιστή που διαθέτει ο εκδότης. Ο δικαιούχος διαχειρίζεται τον διακομιστή στον οποίο έχουν πιστωθεί οι νομισματικές μονάδες, ενώ η πληρωμή προς τον εκάστοτε προμηθευτή γίνεται με τη διαβίβαση πληροφοριών μέσω του προγράμματος. Η μορφή αυτή χρήματος ενδείκνυται για πληρωμές σε συμβάσεις από απόσταση ή μέσω διαδικτύου ενώ πρόγραμμα αυτής της κατηγορίας ήταν το σύστημα DigiCash.

Η τελευταία κατηγορία ηλεκτρονικού χρήματος, οι λογαριασμοί ηλεκτρονικού χρήματος (account-based programs), είναι ιδιαίτερα πρόσφατη και σε αυτή δεν χρησιμοποιείται κάποια ιδιαίτερη τεχνολογία. Σε αυτή παρέχεται πρόσβαση σε ένα

δικτύου, όπως οι προπληρωμένες κάρτες που χρησιμοποιούνται σε συγκεκριμένο κατάστημα ή αλυσίδα καταστημάτων (gift cards από αλυσίδες, όπως τα ZARA κ.α.).

²²⁷ Ιγγλεζάκης Ι., ό.π., σελ. 252-253.

²²⁸ Ιατράκης Γ., ό.π.

σύστημα το οποίο λειτουργεί μέσω ηλεκτρονικής τραπεζικής και για την χρήση του απαιτείται η χρήση κωδικού PIN και κωδικού πρόσβασης²²⁹.

Δυνατότητα έκδοσης ηλεκτρονικού χρήματος αναγνωρίζεται στα πιστωτικά ιδρύματα, στα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος²³⁰, στα γραφεία ταχυδρομικών επιταγών, στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και στα κράτη μέλη ή στις περιφερειακές ή τοπικές αρχές όταν δεν ενεργούν υπό την ιδιότητά τους ως δημόσιων αρχών²³¹. Όπως προαναφέρθηκε, βασικό χαρακτηριστικό του ηλεκτρονικού χρήματος είναι ότι η έκδοση του γίνεται κατόπιν παραλαβής χρηματικού ποσού ίσης αξίας²³² και γι' αυτό χαρακτηρίζεται ως μέσο πρότερης πληρωμής²³³. Με την παραλαβή το ποσού από τον εκδότη, αυτός το ανταλλάσσει αμέσως και χωρίς καθυστέρηση με ηλεκτρονικό χρήμα²³⁴. Υπό προϋποθέσεις πάντως είναι δυνατή η απόκτηση ηλεκτρονικού χρήματος με χορήγηση πίστωσης²³⁵.

Η Οδηγία καθιστά σαφές ότι η έκδοση ηλεκτρονικού χρήματος διαφοροποιείται από άλλες δραστηριότητες, όπως η αποδοχή καταθέσεων. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι απαγορεύεται στα ιδρύματα ηλεκτρονικού χρήματος η κατ' επάγγελμα αποδοχή καταθέσεων, χρημάτων ή άλλων επιστρεπτέων κεφαλαίων από το κοινό²³⁶, ενώ απαγορεύεται και η χορήγηση τόκου ή οποιουδήποτε οφέλους που έχει σχέση με τη διάρκεια κατοχής του ηλεκτρονικού χρήματος²³⁷. Το χρηματικό ποσό, λοιπόν, που λαμβάνεται για να ανταλλαχθεί με ηλεκτρονικό χρήμα δεν εμπίπτει στην αποδοχή κατάθεσης, αλλά πρόκειται, σύμφωνα με το άρθρο 2, για απαίτηση έναντι του εκδότη. Τόσο ο κάτοχος όταν δεν χρησιμοποιήσει τις νομισματικές μονάδες ηλεκτρονικού χρήματος και η σχέση παραμένει διμερής (μεταξύ κατόχου και εκδότη), όσο και ο προμηθευτής όταν του μεταβιβαστούν οι νομισματικές μονάδες από τον κάτοχο και η σχέση γίνει τριμερής (μεταξύ εκδότη, κατόχου και προμηθευτή) έχουν απαίτηση έναντι

²²⁹ Ιγγλεζάκης Ι., ό.π.

²³⁰ Σύμφωνα με το άρθρο 10 αριθμ. 3 Ν., νοείται ως ίδρυμα ηλεκτρονικού χρήματος το νομικό πρόσωπο που έχει λάβει άδεια, δυνάμει των διατάξεων 12 έως 19, να εκδίδει ηλεκτρονικό χρήμα.

²³¹ Αρ. 1§1 Οδηγίας, Αρ. 10§1 Νόμου.

²³² Αρ. 11§1 Οδηγίας, Αρ. 21§1 Ν.

²³³ Χριστοδούλου Κ., ό.π.

²³⁴ Αρ. 6§3 Οδηγίας, Αρ. 16§3 Ν.

²³⁵ Ιατράκης Γ., ό.π., Βλ. και αρ. 6§1 περ. β. Νόμου, στο οποίο αναφέρεται ότι είναι δυνατή η χορήγηση πίστωσης σχετικά με την υπηρεσία της έκδοσης μέσων πληρωμής και/ή αποδοχή πράξεων πληρωμής. Ως προς τις προϋποθέσεις παροχής πίστωσης, βλ. αρ. 16§3 Οδηγίας 2007/64/EK και αρ. 18§4 Οδηγίας 2015/2366/EE.

²³⁶ Αρ. 6§2,3 Οδηγίας, Αρ. 16§2,3 Ν.

²³⁷ Αρ. 12 Οδηγίας, Αρ. 22 Ν.

του εκδότη για καταβολή της αξίας των νομισματικών μονάδων. Ο κομιστής, κάτοχος ή προμηθευτής, μπορεί να ζητήσει την εξαργύρωση του ηλεκτρονικού χρήματος κατά την διάρκεια ισχύος του στην ονομαστική του αξία²³⁸ και χωρίς δυνατότητα πρόβλεψης κάποιου ελάχιστου ορίου εξαργύρωσης²³⁹. Οι όροι εξαργύρωσης ηλεκτρονικού χρήματος προβλέπονται στη σύμβαση μεταξύ εκδότη και κατόχου ενώ δεν αποκλείεται η εξαργύρωση να υπόκειται σε κάποιο τέλος για συγκεκριμένους μόνο λόγους και εφόσον αυτοί έχουν προβλεφθεί συμβατικά και ο κάτοχος έχει πληροφορηθεί γι' αυτούς²⁴⁰.

Όπως αναφέρθηκε, ως χρήμα χαρακτηρίζεται το σύνολο των αγαθών που χρησιμεύουν ως μέσα πληρωμών και επικουρικά ως μέσα αποταμίευσης, μέτρα αξίας και από ορισμένους συγγραφείς ως μέτρο μελλοντικών παροχών. Ωστόσο, όπως προκύπτει, το ηλεκτρονικό χρήμα δεν μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά ως μέσο αποταμίευσης²⁴¹, ενώ αυτό μετά την πληρωμή δεν είναι άμεσα διαθέσιμο καθώς πρέπει να μεταφερθεί στο ηλεκτρονικό υπόθεμα του προμηθευτή και μετά να εμφανιστεί στον εκδότη για εξαργύρωση, η οποία θα γίνει είτε με τη μορφή μετρητών είτε με τη μορφή λογιστικού χρήματος μετά από πίστωση της αξίας των νομισματικών μονάδων στο λογαριασμό του κομιστή²⁴². Παρόλα αυτά, η Οδηγία 2015/2366/ΕΕ σχετικά με τις υπηρεσίες πληρωμών στην εσωτερική αγορά εξομοιώνει το ηλεκτρονικό χρήμα με τα μετρητά και το λογιστικό χρήμα²⁴³, τοποθετώντας τις μορφές αυτές σε μία ευρύτερη κατηγορία, ενώ και η αποδοχή του ως μέσο πληρωμής είναι, όπως και με το λογιστικό χρήμα, υποχρεωτική²⁴⁴.

Συνεπώς, κρίνουμε ότι και στην περίπτωση εκπλήρωσης με ηλεκτρονικό χρήμα η παροχή είναι προσήκουσα και επέρχεται απόσβεση της ενοχής. Πολύ περισσότερο, μάλιστα, καταλήγουμε στο ότι και επί καταβολής ηλεκτρονικού χρήματος, όπως και στην περίπτωση του λογιστικού χρήματος, η παροχή παραμένει η ίδια, το νόμιμο χρήμα, και αυτό που τελικά αλλάζει είναι ο τρόπος της εκπλήρωσης, όπου η χρηματική

²³⁸ Αρ. 11§6 Οδηγίας, Αρ. 21§2 Ν.

²³⁹ Αιτ. Σκ. 18 Οδηγίας.

²⁴⁰ Αρ. 11§3 Οδηγίας, Αρ. 21§3 Ν.

²⁴¹ Αρ. 6§2,3 Οδηγίας, Αρ. 16§2 Ν., Η αδυναμία αποτελεσματικής λειτουργίας του ηλεκτρονικού χρήματος ως μέσου αποταμίευσης προκύπτει από την πρόβλεψη ανώτατου ημερήσιου και ετήσιου ορίου φόρτισης του ηλεκτρονικού υποθέματος.

²⁴² Αρ. 11 Οδηγίας, Αρ. 21 Ν.

²⁴³ Αρ. 4 αριθμ. 25 Οδηγίας 2015/2366/ΕΕ.

²⁴⁴ Βλ. σελ. 37 επ. της παρούσας.

ενοχή εκπληρώνεται με μεταφορά του χρήματος από το ηλεκτρονικό υπόθεμα του κατόχου και όχι με φυσική παράδοση αυτού (ΑΚ 1034).

3.4. Τα κρυπτονομίσματα

Τα κρυπτονομίσματα, με γνωστότερο όλων το Bitcoin, οδήγησαν σε κλυδωνισμό των θεμελίων του χρηματοοικονομικού συστήματος και αποτέλεσαν εκδήλωση της αμφισβήτησης προς το κρατικό χρήμα και το τραπεζικό σύστημα. Συνιστούν μορφή ψηφιακού χρήματος, του οποίου η ιδέα είχε διαμορφωθεί πολύ πριν τη δημιουργία του Bitcoin²⁴⁵. Σήμερα υπάρχουν εκατοντάδες διαφορετικά κρυπτονομίσματα²⁴⁶ και δημιουργούνται συνεχώς νέα, το Bitcoin, όμως, ως αυτό με τη μεγαλύτερη αξία και διάδοση, είναι και αυτό που θα μας απασχολήσει περισσότερο²⁴⁷.

Τα κρυπτονομίσματα δεν μπορούν να ελεγχθούν από κάποιο κεντρικό κρατικό μηχανισμό και αυτό είναι ένα από τα κυριότερα στοιχεία που επέτρεψε την διάδοσή τους. Αποτελούν μορφή ιδιωτικού χρήματος, καθώς δεν εκδίδονται από το κράτος, ούτε επιβάλλονται ως υποχρεωτικό μέσο εξόφλησης χρηματικών ενοχών, όπως αναφέραμε ότι συμβαίνει με τα τραπεζογραμμάτια, το λογιστικό και το ηλεκτρονικό χρήμα, αλλά επιλέγονται αυτοβούλως από τα μέρη ως μέσο πληρωμής²⁴⁸. Το γεγονός ότι είναι ιδιωτικά-μη κρατικά επιτρέπει να μη καθορίζεται από κάποιο κρατικό όργανο η πολιτική διάθεσής τους, ενώ η τιμή τους καθορίζεται βάσει των κανόνων της ελεύθερης αγοράς (προσφοράς και ζήτησης).

Το πρώτο Bitcoin δημιουργήθηκε το 2008 από τον Satoshi Nakamoto²⁴⁹, ενώ η πρώτη συναλλαγή με Bitcoins πραγματοποιήθηκε το 2010²⁵⁰. Το σύστημα του Bitcoin στηρίζεται στη λειτουργία ενός λογισμικού ανοικτού κώδικα με P2P (peer to peer) οργάνωση, με το οποίο οι συναλλαγές δεν καταχωρούνται από κάποιο πιστωτικό

²⁴⁵ Μόλις το 1996 δημιουργήθηκε η πρώτη μορφή ψηφιακού νομίσματος, το e-gold, το οποίο έδινε τη δυνατότητα στους χρήστες να αγοράζουν χρυσό καθώς και άλλα πολύτιμα μέταλλα, να τα τοποθετούν στον e-gold λογαριασμό τους και να πραγματοποιούν μέσω αυτών συναλλαγές με άλλους χρήστες. Το 2009 όταν έπαψε η λειτουργία της πλατφόρμας λόγω νομικών ζητημάτων (συνδέονταν με κατηγορίες για απάτη και ξέπλυμα βρώμικου χρήματος) υπολογίζεται ότι υπήρχαν πέντε εκατομμύρια ενεργοί λογαριασμοί. (Πηγή: <https://en.wikipedia.org/wiki/E-gold>).

²⁴⁶ https://www.coinlore.com/all_coins, Σύμφωνα με το οποίο, σήμερα υπάρχουν περισσότερα από 2.600 διαφορετικά κρυπτονομίσματα.

²⁴⁷ Άλλα γνωστά κρυπτονομίσματα με μικρότερη, όμως, αξία, που δημιουργήθηκαν στη συνέχεια, είναι το Ethereum, το Litecoin, το Namecoin, το Ripple κ.α.

²⁴⁸ Ρίζος Ε., Τυπολογική προσέγγιση του μη κρατικού χρήματος, ΕφΑΔΠολΔ, τεύχος 3, 2017, σελ. 202-212.

²⁴⁹ Αποτελεί ψευδώνυμο και όχι το πραγματικό όνομα του δημιουργού ή δημιουργών του Bitcoin.

²⁵⁰ Συγκεκριμένα, καταβλήθηκαν 10.000 Bitcoins για την αγορά μίας πίτσας (Πηγή: <http://historyofbitcoin.org/>).

ίδρυμα²⁵¹, αλλά καταγράφονται σε ένα δημόσιο καθολικό (ledger), σε ένα σύνολο εγγράφων που ονομάζεται αλυσίδα μπλοκ (block chain)²⁵². Παρά το γεγονός ότι το σύστημα του βασίζεται σε ανοικτό κώδικα και συνεπώς όλοι οι χρήστες του Διαδικτύου έχουν πρόσβαση στην αλυσίδα μπλοκ, η ανωνυμία των χρηστών εξασφαλίζεται μέσω της ασύμμετρης κρυπτογράφησης και έτσι ενώ υπάρχει πρόσβαση σε όλες τις συναλλαγές, δεν υπάρχει πρόσβαση στα ονόματα των συναλλασσομένων, ούτε στο μέγεθος των λογαριασμών που αυτοί διαθέτουν^{253, 254}. Η κρυπτογράφηση γίνεται μέσω αλγόριθμου του συστήματος, ενώ η αποκρυπτογράφηση απαιτεί τεράστια επεξεργαστική ισχύ καθιστώντας αδύνατη τη διακρίβωση της ταυτότητας των χρηστών²⁵⁵.

Οι χρήστες για να αποκτήσουν πρόσβαση στο δίκτυο του Bitcoin πρέπει να εγκαταστήσουν στον υπολογιστή τους το ειδικό πρόγραμμα που απαιτείται και να δημιουργήσουν έναν λογαριασμό, ο οποίος καλείται ηλεκτρονικό πορτοφόλι²⁵⁶. Μετά τη δημιουργία του πορτοφολιού είναι δυνατή η απόκτηση bitcoin είτε με παράγωγο είτε με πρωτότυπο τρόπο. Ο παράγωγος τρόπος απόκτησης, ο οποίος είναι και πιο απλός, μπορεί να συνίσταται είτε στην αγορά από ανταλλακτήρια με συμβατικό νόμισμα (ευρώ, δολάριο κτλ.), είτε στην απόκτηση λόγω πώλησης αγαθών ή παροχής υπηρεσιών όπου η πληρωμή γίνεται με bitcoins, ενώ η τιμή τους διαμορφώνεται, όπως προαναφέρθηκε, ανάλογα με την προσφορά και τη ζήτηση²⁵⁷. Η μεταφορά πραγματοποιείται με τον έλεγχο του δημόσιου κλειδιού, τη σφράγιση του νομίσματος και την εγγραφή του νομίσματος στην αλυσίδα μπλοκ. Με τη σφράγιση καταγράφονται πέρα από άλλα στοιχεία και ο χρόνος πραγματοποίησης της μεταφοράς του νομίσματος προκειμένου να προληφθεί ο κίνδυνος της διπλής ανάλωσης (double spending).

Από την άλλη πλευρά, ο πρωτότυπος τρόπος απόκτησης διαφέρει ουσιωδώς από τον παράγωγο. Με τον πρωτότυπο τρόπο δημιουργούνται online καινούρια νομίσματα με

²⁵¹ Δεν χρησιμοποιείται κάποιος μεσάζοντας, όπως στην περίπτωση των τραπεζικών μεταφορών με λογιστικό χρήμα.

²⁵² Ιγγλεζάκης Ι., ό.π., σελ. 256-257.

²⁵³ Συγκεκριμένα, δημοσιοποιείται το δημόσιο κλειδί (public key), ενώ το ιδιωτικό (private key) διατηρείται μυστικό μέσω της κρυπτογράφησης καθιστώντας αδύνατη τη διακρίβωση της ταυτότητας των συναλλασσομένων.

²⁵⁴ Κόμνιος Κ., Bitcoin – Νομικές Προκλήσεις, Συλλογικό Έργο, Αίνος μνήμης καθηγητού Ηλία Κρίσπη, 2015, σελ. 555-561.

²⁵⁵ Simsive P., Αρχοντάκη Α., Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: Η περίπτωση του Bitcoin, ΕφΑΔ, 10-11/2014, σελ. 832-840.

²⁵⁶ <https://bitcoin.org/en/choose-your-wallet>

²⁵⁷ <https://bitcoin.org/el/faq#what-determines-bitcoins-price>

την χρήση εξειδικευμένου λογισμικού μέσω μίας διαδικασίας που ονομάζεται εξόρυξη (mining). Την διαδικασία αυτή, η οποία είναι σκοπίμως εξαιρετικά σύνθετη καθώς απαιτεί την επίλυση πολύπλοκων μαθηματικών τύπων και υπολογιστές με τεράστια επεξεργαστική ισχύ, αναλαμβάνουν οι εξορύκτες (miners). Συγκεκριμένα, εξόρυξη ονομάζεται η διαδικασία μέσω της οποίας καταγράφονται νέες συναλλαγές σε blocks, ενώ όταν δημιουργηθεί ένα block αυτό προστίθεται στα ήδη υπάρχοντα δημιουργώντας ένα σύνολο εγγράφων, το οποίο ονομάζεται Blockchain²⁵⁸. Με τη δημιουργία του block, ο miner αμείβεται με νέο χρήμα που δημιουργείται αυτόματα για τη συνεισφορά του²⁵⁹.

Η δημιουργία ενός block μπορεί -θεωρητικά- να αναληφθεί από οποιονδήποτε μπορεί να επιλύσει τους πολύπλοκους μαθηματικούς τύπους που απαιτούνται και διαθέτει υπολογιστή με το απαραίτητο λογισμικό. Ωστόσο, ένας μέσος υπολογιστής μετά από χρόνια συνεχούς λειτουργίας δεν έχει παρά ελάχιστες πιθανότητες να δημιουργήσει ένα block. Γι' αυτό το λόγο προτιμάται και η «ομαδική εξόρυξη» (pooled mining), όπου συνεισφέρουν περισσότεροι miners για να δημιουργήσουν ένα block²⁶⁰. Υπολογίζεται πάντως ότι η διαδικασία παραγωγής bitcoin θα σταματήσει το 2040 όταν και θα έχουν τεθεί στην αγορά περίπου 21.000.000 νομίσματα και θα είναι ασύμφορη η συμμετοχή στη δημιουργία νέων λόγω της συνεχώς αυξανόμενης δυσκολίας στην επίλυση των τύπων και της αντίστοιχα αυξανόμενης κατανάλωσης που θα απαιτείται.

Όπως αναφέρθηκε στην αρχή της παρούσας ενότητας τα κρυπτονομίσματα, συμπεριλαμβανομένου του Bitcoin, αποτελούν μορφή μη κρατικού χρήματος. Η ένταξη ή μη του Bitcoin στην έννοια του χρήματος δεν έχει μόνο θεωρητικό ενδιαφέρον, αλλά θα έχει ως αποτέλεσμα την εφαρμογή των ειδικών ρυθμίσεων για τις χρηματικές ενοχές σε συμβάσεις που συμφωνείται η καταβολή Bitcoin για την εξόφληση²⁶¹. Συγκεκριμένα δεν θα μπορούν να εφαρμοστούν οι διατάξεις για την υποκειμενική αδυναμία παροχής (ΑΚ 335 επ.) καθώς τεκμαίρεται ότι πάντα υπάρχει μέσο πληρωμής σε περίπτωση χρηματικής ενοχής²⁶², ο οφειλέτης θα έχει υποχρέωση

²⁵⁸ <https://el.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>

²⁵⁹ Simsive P., ό.π. Σήμερα ο ρυθμός δημιουργίας των blocks ανέρχεται σε έξι την ώρα ενώ η αμοιβή για κάθε επιτυχή προσπάθεια είναι 25 Bitcoins. Ανά 210.000 blocks η αμοιβή των miners μειώνεται κατά 50%.

²⁶⁰ Στην περίπτωση αυτή η αμοιβή μοιράζεται ανάλογα με την υπολογιστική δύναμη που θα διαθέσει ο κάθε miner.

²⁶¹ Simsive P., ό.π.

²⁶² Φίλιος Π., ό.π., σελ. 89-90, Εξαίρεση ισχύει όταν οφείλονται νομίσματα ατομικώς ορισμένα ή από κάποια συγκεκριμένη κατηγορία ως πράγματα και όχι ως φορείς νομισματικής αξίας.

καταβολής τόκων σε περίπτωση υπερημερίας (ΑΚ 345 εδ. α), όμως, δεν θα υποχρεούνται σε αποκατάσταση των διαφυγόντων κερδών (ΑΚ 345 εδ. β), η παροχή, σε περίπτωση αμφιβολίας, θα είναι κομίσιμη (ΑΚ 321), ενώ μόνο για την περίπτωση χρηματικών οφειλών υπόκειται σε αναγκαστική εκτέλεση η περιουσία του οφειλέτη (ΚΠολΔ 951§1)²⁶³ κ.α.

Νόμιμο χρήμα ή χρήμα σε νόμιμη κυκλοφορία (legal currency, legal tender)²⁶⁴ είναι αυτό που γίνεται, δυνάμει νόμου, υποχρεωτικά δεκτό για την εκπλήρωση χρηματικών ενοχών. Η προσφορά νόμιμου χρήματος υποχρεώνει τον δανειστή σε αποδοχή του, καθώς διαφορετικά αυτός καθίσταται υπερήμερος. Σύμφωνα, μάλιστα, με το άρθρο 128 ΣΛΕΕ «η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα έχει το αποκλειστικό δικαίωμα να επιτρέπει την έκδοση τραπεζογραμμάτων σε ευρώ μέσα στην Ένωση» ενώ τα τραπεζογραμμάτια σε ευρώ «είναι τα μόνα που αποτελούν νόμιμο χρήμα μέσα στην Ένωση». Όπως προκύπτει, λοιπόν, το Bitcoin, ως μορφή εναλλακτικού νομίσματος (alternative currency), δεν εμπίπτει στην έννοια του νόμιμου χρήματος καθώς ούτε γίνεται υποχρεωτικά δεκτό ως μέσο πληρωμών για την εξόφληση χρηματικών ενοχών, ούτε εκδίδεται από τα όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα οποία έχουν το εκδοτικό προνόμιο, ούτε εκφράζεται σε ευρώ. Όμως, η υποχρεωτικότητα αποδοχής νόμιμου χρήματος δεν απαγορεύει άνευ ετέρου τη δυνατότητα καταβολής του τιμήματος σε εναλλακτικό νόμισμα, όπως το Bitcoin· κάτι τέτοιο μπορεί να συμφωνηθεί, οπότε και θα τίθεται το ζήτημα της αξιολόγησης της χρήσης του εναλλακτικού νομίσματος²⁶⁵.

Το Bitcoin δεν εμπίπτει ούτε στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος κατά την έννοια της Οδηγίας 2009/110/EK²⁶⁶, καθώς αυτό συμπεριφέρεται αυτοτελώς ως νόμισμα, δεν ενσωματώνει δηλαδή κάποια συγκεκριμένη νομισματική αξία, όπως το ηλεκτρονικό χρήμα, ούτε εκδίδεται κατόπιν παραλαβής κάποιου ποσού, αλλά πωλείται βάσει της τιμής που έχει διαμορφωθεί στην αγορά. Ακόμη δεν δημιουργείται κάποια απαίτηση έναντι του εκδότη ενώ και η έννοια του εκδότη, είναι άγνωστη και δεν μπορεί να

²⁶³ Καζαζάκης Θ., Bitcoin: Νομική θεώρηση ενός αρρύθμιστου ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη 4/2015, σελ. 1024-1034.

²⁶⁴ Ταυτίζεται με τον όρο χρήμα υπό στενή έννοια.

²⁶⁵ Ρίζος Ε., ό.π.

²⁶⁶ Άρθρο 2 παρ. 2 της Οδηγίας 2009/110/EK: «ηλεκτρονικό χρήμα» νοείται οιαδήποτε αποθηκευμένη σε ηλεκτρονικό, μεταξύ άλλων και μαγνητικό υπόθεμα νομισματική αξία αντιπροσωπευόμενη από απαίτηση έναντι του εκδότη ηλεκτρονικού χρήματος, έχει εκδοθεί κατόπιν παραλαβής χρηματικού ποσού για τον σκοπό της πραγματοποίησης πράξεων πληρωμών όπως ορίζονται στο άρθρο 4 σημείο 5) της Οδηγίας 2007/64/EK και η οποία γίνεται δεκτή από άλλα φυσικά ή νομικά πρόσωπα πέραν του εκδότη».

ταυτιστεί με τον όρο «miner»²⁶⁷. Επιστέγασμα σε όποια αμφιβολία δημιουργήθηκε περί ένταξης ή μη του Bitcoin στην έννοια του ηλεκτρονικού χρήματος υπήρξε η απόφαση του ΔΕΕ στην υπόθεση Skatteverket κατά David Hedqvist²⁶⁸, σύμφωνα με την οποία το Bitcoin δεν μπορεί να ενταχθεί στο πεδίο εφαρμογής της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ «κατά το μέτρο που, στη περίπτωση του εικονικού νομίσματος και σε αντίθεση με το ηλεκτρονικό χρήμα, τα χρηματικά ποσά δεν εκφράζονται σε κάποια συμβατική μονάδα, όπως, παραδείγματος χάριν, το ευρώ, αλλά σε μία εικονική μονάδα, όπως είναι το “bitcoin”».

Χρήμα, όμως, δεν είναι μόνο το νόμιμο χρήμα· το λογιστικό και το ηλεκτρονικό χρήμα αποτελούν, όπως προαναφέρθηκε, μορφές χρήματος, οι οποίες μάλιστα σήμερα και παρά την όποια διχογνωμία έχουν εξομοιωθεί με το νόμιμο χρήμα, ενώ ο Αστικός Κώδικας προβλέπει ότι χρήμα είναι και το αλλοδαπό νόμισμα, κέρματα και τραπεζογραμμάτια (ΑΚ 291-292). Πότε ο νόμος αναφέρεται σε χρήμα νόμιμο ή μη δεν είναι πάντα ξεκάθαρο²⁶⁹. Αυτό που πρέπει να εντοπίσουμε στην περίπτωση του Bitcoin, είναι αν συγκεντρώνει τα χαρακτηριστικά που μπορούν να το εντάξουν ή όχι στην έννοια του νόμιμου χρήματος, η οποία αποκλείστηκε, σε μία ευρύτερη έννοια του χρήματος. Πρέπει, λοιπόν, να αναζητήσουμε, αν το Bitcoin συγκεντρώνει εκείνες τις λειτουργίες, τα τυπολογικά γνωρίσματα, που του επιτρέπουν να χαρακτηριστεί ως χρήμα.

Βασικά γνωρίσματα του χρήματος είναι η χρήση του ως μέσο πληρωμών, ως μέτρο αξίας και ως μέσο αποταμίευσης. Σύμφωνα με την κρατούσα γνώμη, η πρώτη και σημαντικότερη λειτουργία του χρήματος είναι η χρήση του ως μέσου πληρωμών²⁷⁰. Το Bitcoin, λοιπόν, θα πρέπει να λειτουργεί ως κοινό ανταλλακτικό μέσο²⁷¹. Είναι αναμφίβολο ότι το Bitcoin αποτελεί μέσο πληρωμών, καθώς απολαμβάνει ευρείας αποδοχής²⁷², μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την απόσβεση χρηματικών ενοχών ενώ ο

²⁶⁷ Στο σύστημα του Bitcoin δεν μπορούμε να μιλάμε για έκδοση χρήματος, αλλά για δημιουργία νέου χρήματος

²⁶⁸ ΔΕΕ 22.10.2015, C-264/14, Hedqvist, ECLI:EU:C:2015:718, σκ. 12.

²⁶⁹ Γεωργιάδης Α. Εμπράγματο Δίκαιο, 2^η εκδ., 2010, σελ. 112. Ο οποίος αναφέρει ότι μεταξύ άλλων ότι οι ΑΚ 321, 345, 346, 808, 1039 εφαρμόζονται και σε άλλες μορφές χρήματος πέρα του νόμιμου.

²⁷⁰ Ρίζος Ε., ό.π.

²⁷¹ Καλλιμόπουλος Γ. ό.π., σελ. 16. Σύμφωνα με τον οποίο, αγαθά με περιορισμένη διάδοση, όπως είναι τα διαμάντια και η πλατίνα, δεν φέρουν τον χαρακτήρα κοινού ανταλλακτικού μέσου, καθώς δεν υπάρχει δυνατότητα διάδοσής του ώστε να θεωρηθούν κοινά.

²⁷² Χρησιμοποιείται ευρέως ως μέσο πληρωμών από επιχειρήσεις, ενώ ακόμη και ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, όπως το Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, έχουν εντάξει το Bitcoin στους διαθέσιμους τρόπους πληρωμής (Βλ. <https://www.unic.ac.cy/el/kritiria-eisdochis/oikonomikes-pliروفories/tropoi-pliromis/>).

αριθμός των νομισμάτων που έχουν δημιουργηθεί, ειδικά αν ληφθούν υπόψιν οι υποδιαίρεσεις του, επιτρέπουν τη μεγάλη διασπορά του. Ακόμη και το ΔΕΕ πάντως, στην απόφαση που προαναφέρθηκε²⁷³, εστίασε στη χρήση του κρυπτονομίσματος ως μέσου πληρωμής. Συγκεκριμένα, θεώρησε ότι το Bitcoin αποτελεί χρήμα και γι' αυτό έκρινε ότι απαλλάσσεται από ΦΠΑ η ανταλλαγή χρηματικών ποσών με εικονικό νόμισμα, εξομοίωσε δηλαδή τη συναλλαγή αυτή με την αγοραπωλησία συναλλάγματος και όχι με αυτή της αγοραπωλησίας αγαθών.

Δεύτερη λειτουργία του χρήματος αποτελεί η χρήση του ως μέτρου αξίας των αγαθών. Το Bitcoin πάντως σπάνια χρησιμοποιείται αυτοτελώς ως μέτρο αξίας των αγαθών²⁷⁴. Η αξία κάποιου αγαθού σε Bitcoin διαμορφώνεται συνήθως βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας μεταξύ Bitcoin και συμβατικού νομίσματος. Πολύ συχνά, μάλιστα, οι προμηθευτές που δέχονται Bitcoin, δεν τα λαμβάνουν οι ίδιοι, αλλά αυτά μεταβιβάζονται αυτόματα σε διαδικτυακά ανταλλακτήρια, τα οποία τους αποδίδουν την αντίστοιχη αξία σε χρήμα νόμιμης κυκλοφορίας. Η περιορισμένη χρήση του Bitcoin ως μέτρου αξίας δικαιολογείται τόσο από τις μεταβολές στην αξία του, όσο από τον συντριπτικά μεγαλύτερο αριθμό συναλλαγών με νόμιμο χρήμα, το οποίο απολαμβάνει ευρύτερης αποδοχής. Αναφέρθηκε πάντως ότι η χρήση του χρήματος ως μέσου πληρωμής συνδέεται άρρηκτα με τη χρησιμοποίηση του ως μέτρου αξίας, όσο αυξάνονται, λοιπόν, οι συναλλαγές με Bitcoin τόσο θα αυξάνεται η χρήση του ως μέτρου αξίας.

Άλλη μία λειτουργία που συνδέεται με το χρήμα, δευτερεύουσα όμως²⁷⁵, είναι αυτή της χρήσης του ως μέσου αποταμίευσης. Η συγκεκριμένη λειτουργία συνδέεται με τη δυνατότητα διατήρησης του χρήματος ως στοιχείο του ενεργητικού της περιουσίας κάποιου προσώπου, δυνατότητα η οποία συνδέεται με τη λειτουργία του χρήματος ως μέσου πληρωμής. Έτσι, το χρήμα όσο βρίσκεται στην περιουσία κάποιου προσώπου δεν πρέπει να χάνει τη δυνατότητα να χρησιμεύσει ως μέσο απόκτησης αγαθών, ούτε τη δυνατότητα να ρευστοποιηθεί ανά πάσα στιγμή, καθώς διαφορετικά η αποταμίευση του θα ήταν άνευ αντικειμένου. Σήμερα, κάθε κάτοχος Bitcoin μπορεί να ρευστοποιήσει τα κρυπτονομίσματά του μέσω των περισσότερων από εκατό

²⁷³ ΔΕΕ 22.10.2015, C-264/14, Hedqvist, ECLI:EU:C:2015:718, σκ. 52.

²⁷⁴ Ρίζος Ε., ό.π. Υπέρ της άποψης ότι το Bitcoin λειτουργεί ως μέτρο αξίας οι Simsive P., Αρχοντάκης Α., ό.π.

²⁷⁵ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 755. Σημειώνει ότι αποτελούν λιγότερο σημαντικές λειτουργίες η χρήση του χρήματος ως μέσου αποταμίευσης και ως μέσου αναβολής πληρωμών (μέσο δανεισμού).

ανταλλακτηρίων²⁷⁶ ενώ μόνο ανασχετικός παράγοντας στη θεώρηση ότι το Bitcoin πληρεί την αποταμιευτική λειτουργία του χρήματος είναι το ευμετάβλητο της αξίας του, αν και τα τελευταία χρόνια η τιμή του παραμένει σταθερά σε υψηλά επίπεδα.

Είναι αναμφίβολο ότι το Bitcoin συγκεντρώνει τις κυριότερες λειτουργίες του χρήματος. Το ΔΕΕ, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, έκρινε ότι αποτελεί μορφή χρήματος, ενώ κάτι παρόμοιο συνέβη και στις ΗΠΑ με την απόφαση στην υπόθεση Securities and Exchange Commission v. Trendon T. Shavers and Bitcoin Savings and Trust, η οποία αποφάνθηκε ότι τα Bitcoins στις ΗΠΑ θα υπόκεινται στις ίδιες ρυθμίσεις με τα υπόλοιπα νομίσματα αναγκαστικής κυκλοφορίας, ενώ αναφέρει ότι το Bitcoin αποτελεί με κάθε σιγουριά κάποια μορφή χρήματος²⁷⁷. Στην ίδια κατεύθυνση κινείται και η απόφαση στην υπόθεση United States of America vs Robert M. Faiella and Charlie Shrem στην οποία υποστηρίζεται ότι το Bitcoin εμπίπτει στην έννοια του χρήματος, αφού ως χρήμα νοείται ένα μέσο συναλλαγής, ως μέτρο αξίας και ως μέσο πληρωμής²⁷⁸. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση της Γερμανίας, όπου έχει αναγνωριστεί από το 2013 ότι το Bitcoin αποτελεί νομισματική μονάδα που μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις ιδιωτικές συναλλαγές (private money)²⁷⁹, ενώ πολλές χώρες το έχουν αναγνωρίσει ως χρήμα²⁸⁰. Συνεπώς, ανταποκρινόμενοι στο ρεύμα της εποχής και δεδομένου ότι στο Bitcoin εντοπίζονται οι κυριότερες λειτουργίες του χρήματος, δεν μπορούμε παρά να το χαρακτηρίσουμε ως χρήμα. Ωστόσο, ο χαρακτηρισμός αυτός δεν πρέπει να καταλήγει στην εφαρμογή του συνόλου των διατάξεων για το χρήμα, σίγουρα όχι αυτών που αναφέρονται αποκλειστικά στο νόμιμο χρήμα^{281,282}, αλλά θα

²⁷⁶ <https://coin.market/markets/info>

²⁷⁷ Αναφέρεται χαρακτηριστικά: «It is clear that Bitcoin can be used as money.. Therefore, Bitcoin is a currency or form of money..»

²⁷⁸ Καζαζάκης Θ., ό.π.

²⁷⁹ <https://www.cnn.com/id/100971898>

²⁸⁰ Μεταξύ άλλων το Ηνωμένο Βασίλειο, η Ελβετία και η Γαλλία (βλ. https://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_bitcoin_by_country_or_territory)

²⁸¹ Σταθόπουλος Μ., ό.π., σελ. 759, Σύμφωνα με τον οποίο σε νόμιμο χρήμα αναφέρονται οι διατάξεις για την καταβολή αποζημίωσης, διατροφής κ.α. (ΑΚ 297, 932, 1391, 1443, 1496 κτλ.).

²⁸² Αντίθετα απ' ότι αναφέρθηκε στις περιπτώσεις προσφοράς λογιστικού και ηλεκτρονικού χρήματος, η άρνηση του δανειστή να δεχθεί Bitcoin για την απόσβεση χρηματικής ενοχής μπορεί πολύ δύσκολα να θεωρηθεί καταχρηστική, ενώ μάλιστα εδώ δεν θεσμοθετείται η υποχρεωτικότητα αποδοχής κρυπτονομισμάτων.

πρέπει να κρίνουμε ad hoc κάθε περίπτωση²⁸³, εν αναμονή της ρύθμισης του ζητήματος σε εθνικό ή ευρωπαϊκό επίπεδο²⁸⁴.

²⁸³ Ρίζος Ε., ό.π.

²⁸⁴ Η ανάγκη ρύθμισης του Bitcoin επιβάλλεται λόγω της έλλειψης θεσμικού πλαισίου για τις πλατφόρμες ανταλλαγής, των κινδύνων κλοπής, της αδυναμίας αντιλογισμού σε περίπτωση μη εξουσιοδοτημένων ή εσφαλμένων πληρωμών, της χρηματοδότησης παράνομων δραστηριοτήτων (βλ. «Silk Road») κ.α.

Γ) Συμπεράσματα

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορούμε να πούμε ότι το λογιστικό και το ηλεκτρονικό χρήμα έχουν εξομοιωθεί με τα μετρητά. Σήμερα η πληρωμή με αυτά οδηγεί στις περισσότερες περιπτώσεις σε εξόφληση της απαίτησης καθώς η προσφορά τους θεωρείται προσήκουσα και θα πρόκειται για καταβολή (ΑΚ 416). Κατ' εξαίρεση μόνο μπορεί να αναγνωριστεί δικαίωμα του δανειστή να αρνηθεί την εκπλήρωση με λογιστικό χρήμα· εφόσον σωρευτικά δεν επιβάλλεται η υποχρέωση αποδοχής του από νόμο (πχ. Ν. 3842/2010), από την ερμηνεία της σύμβασης (ΑΚ 173, 200) και από τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών (ΑΚ 281, 288). Ακόμη φαίνεται ορθότερο από τη στιγμή που τόσο το λογιστικό, όσο και φυσικό χρήμα αποτελούν νόμιμο χρήμα, ίδια δηλαδή παροχή, να θεωρήσουμε ότι αυτό που αλλάζει επί καταβολής λογιστικού χρήματος είναι ο τρόπος καταβολής και όχι αυτή καθ' αυτή η παροχή, η οποία καταβάλλεται μέσω τραπεζικής μεταφοράς και όχι με φυσική παράδοση, σύμφωνα δηλαδή με τις διατάξεις του Εμπραγμάτου Δικαίου.

Ως προς το χρόνο εκπλήρωσης, παρά το γεγονός ότι η κρατούσα σε θεωρία και νομολογία άποψη υποστηρίζει ότι η ενοχή αποσβήνεται με την εγγραφή της πίστωσης στο λογαριασμό του δικαιούχου, ορθότερο είναι να κρίνουμε ότι η ενοχή αποσβήνεται με την εγγραφή της πίστωσης στο λογαριασμό της τράπεζας του δικαιούχου, καθώς οι νέες Οδηγίες για τις υπηρεσίες πληρωμών, PSD I και PSD II, κατανέμουν διαφορετικά τους κινδύνους και προβλέπουν ότι μετά την εγγραφή της πίστωσης στο πιστωτικό ίδρυμα του δικαιούχου, ο δικαιούχος μπορεί να στραφεί μόνο κατά του δικού του πιστωτικού ιδρύματος για την εγγραφή της πίστωσης στον προσωπικό του λογαριασμό.

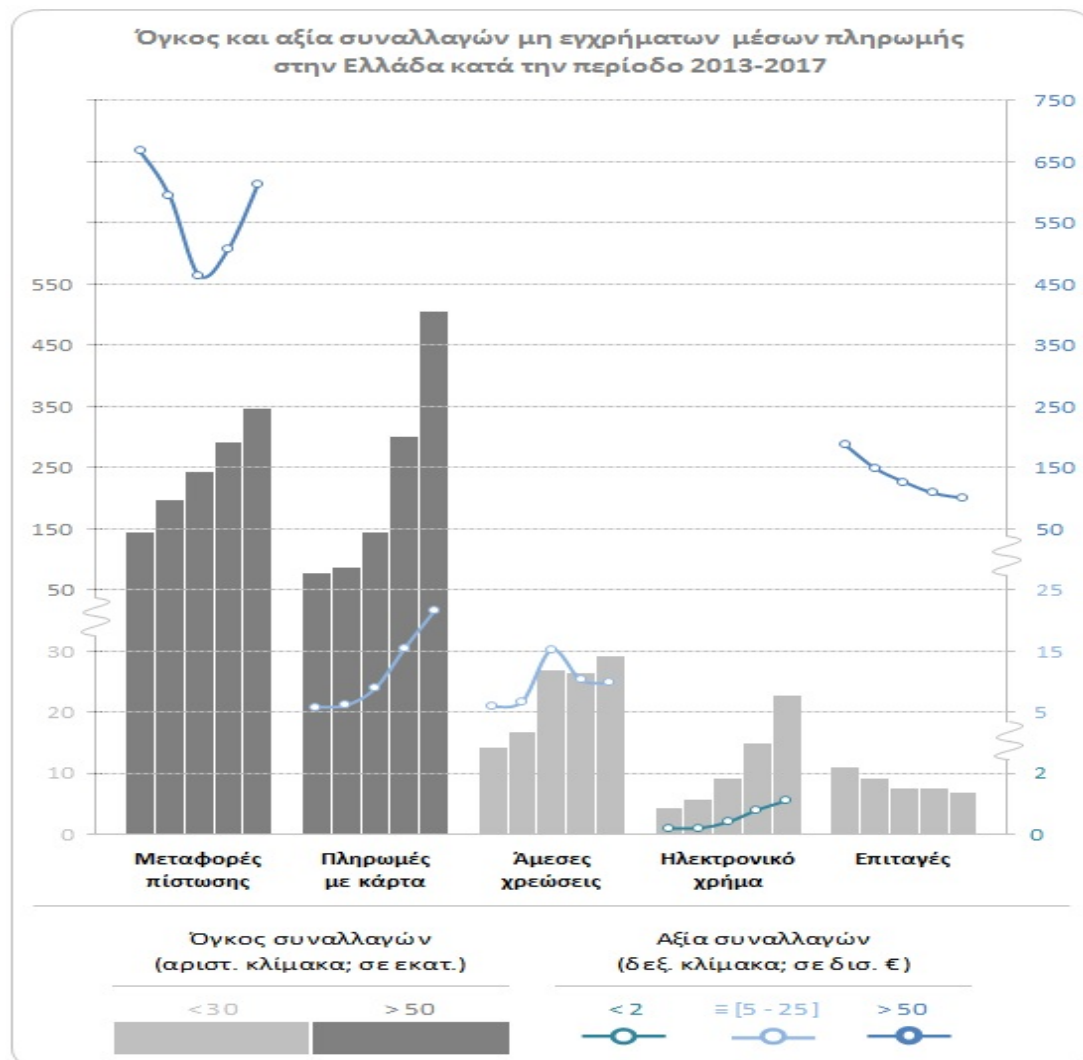
Τέλος, ως προς το Bitcoin, προκύπτει ότι συγκεντρώνει τις κυριότερες λειτουργίες του χρήματος. Το γεγονός ότι είναι αρρύθμιστο τόσο σε εθνικό, όσο και ευρωπαϊκό επίπεδο δεν πρέπει να μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτό δεν είναι χρήμα καθώς τόσο η διεθνής τάση, το ΔΕΕ, οι έννομες τάξεις πολλών χωρών, ανάμεσά τους η Γερμανία και οι ΗΠΑ, τείνουν να το χαρακτηρίζουν ως χρήμα. Το Bitcoin, λοιπόν, μπορεί να μην αποτελεί νόμιμο χρήμα και να γίνεται υποχρεωτικά δεκτό στις συναλλαγές, αλλά σίγουρα μπορεί να θεωρηθεί χρήμα υπό την ευρεία έννοια του όρου ενώ ως προς την εφαρμογή των διατάξεων για τις χρηματικές ενοχές, θα πρέπει να κρίνεται κάθε περίπτωση ξεχωριστά, βάσει των ιδιαίτερων περιστάσεων, αν μπορούν να εφαρμοστούν.

Είναι αδιαμφισβήτητο ότι το χρήμα εξελίσσεται. Με το πέρασμα των χρόνων αποσυνδέεται από τις κλασικές μορφές του, τα τραπεζογραμμάτια και τα κέρματα, ενώ

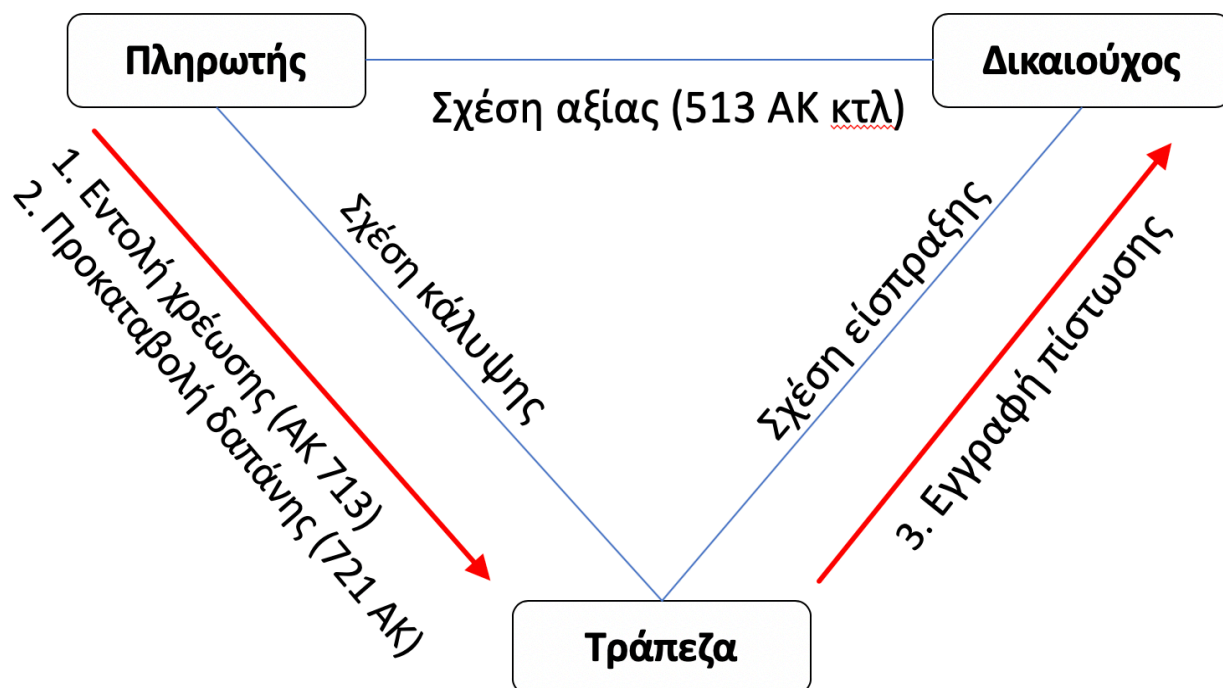
δεν αποκλείεται μέσα στις επόμενες δεκαετίες να διακοπεί η έκδοση χρήματος σε υλική μορφή. Το λογιστικό και ηλεκτρονικό χρήμα θεωρούνται σήμερα ισότιμες μορφές χρήματος με το φυσικό, ενώ βάσει και των απαγορεύσεων που έχουν επιβληθεί ως προς την χρήση μετρητών, θα μπορούσε να λεχθεί ότι το τελευταίο αποτελεί υποδεέστερη μορφή. Ωστόσο, η αξία του χρήματος, η υπεροχή της μίας ή της άλλης μορφής του μεταβάλλονται συνεχώς καθώς σε περιόδους μεγάλων ταραχών μπορεί ακόμη και να μηδενιστεί η αξία τους. Τροφή για σκέψη ως προς την αξία και τη δύναμη του χρήματος αντλούμε άλλωστε από το μυθιστόρημα του Ντάνιελ Ντεφόε, τον Ροβινσώνα Κρούσο, όπου παρουσιάζεται ο πρωταγωνιστής εγκατεστημένος σε ένα έρημο τροπικό νησί, εκεί όπου τα χρυσά νομίσματα που διαθέτει δεν έχουν καμία απολύτως αξία μακριά από την οργανωμένη κοινωνία και αμφιταλαντεύεται ακόμη και για να τα μαζέψει από το πάτωμα.

Παράρτημα

1.

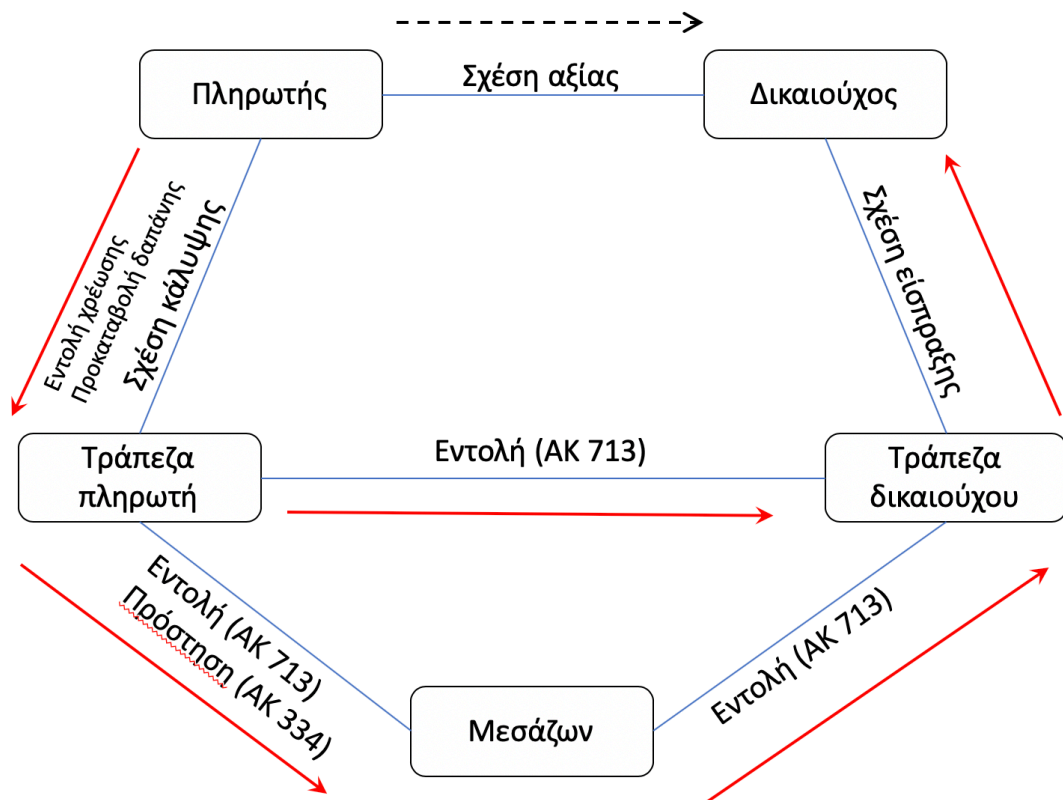


2. Ενδοτραπεζική πράξη πληρωμής



Στα σχεδιαγράμματα 2 και 3 παρουσιάζεται με μπλε γραμμή η σχέση που συνδέει τα μέρη μεταξύ τους ενώ με κόκκινο βέλος παρουσιάζεται η κίνηση του χρήματος.

3. Διαπραγματική πράξη πληρωμής



Βιβλιογραφία

- Αλεξανδρίδου Ε., Το δίκαιο του ηλεκτρονικού εμπορίου, 2^η έκδ., 2010
- Αργυρός Γ./Δεδούλη-Λαζαράκη Α., Ευρωπαϊκή Ένωση και το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Οικονομίας, 2018
- Βαθρακοκοίλης Β., Ερμηνεία Νομολογίας, Αστικού Κώδικα – Γενικές Αρχές (Άρθρα 1-286), τομ. 1, 2001
- Βαλτούδης Α., Αδικαιολόγητος Πλουτισμός στις τριμερείς σχέσεις, ιδίως του τραπεζικού δικαίου, 2018
- Γεωργιάδης Απ., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 2^η έκδ., 2015
- Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 1^{ος}, 5^η έκδ., 2007
- Γεωργιάδης Αστ., Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 2^{ος}, 5^η έκδ., 2007
- Δούβλης β., Μώλος Α., Δίκαιο Προστασίας Καταναλωτή, τομ. 2^{ος}, 2008
- Ζέπος Π., Ενοχικόν Δίκαιον, 1^η έκδ., 1955
- Θεοχαρόπουλος Γ., Παρατηρήσεις σε ΕφΛαρ 287/2002, ΕπισκΕΔ, τεύχος 3, 2003, σελ. 458-469
- Ιατράκης Γ., Το ηλεκτρονικό χρήμα (Εν όψει και της Οδηγίας 2009/110/ΕΚ), ΔΕΕ, 7/2010, σελ. 758-768
- Ιγγλεζάκης Ι., Δίκαιο Πληροφορικής, 3^η εκδ., 2018
- Καζαζάκης Θ., Bitcoin: Νομική θεώρηση ενός αρρυθμισμού ψηφιακού νομίσματος, ΕλλΔνη 4/2015, σελ. 1023-1034
- Καλλιμόπουλος Γ., Το Δίκαιο του Χρήματος, 1993
- Καρακώστας Κ., Αστικός Κώδικας, Ερμηνεία-Σχόλια-Νομολογία, τομ. 3, 2006
- Καραμπατζός Α. σε Απ. Γεωργιάδη, ΣΕΑΚ, 573, 2010
- Κατράς Ι., Αγωγές, Αιτήσεις και Ενστάσεις Γενικών Αρχών Αστικού Δικαίου, 2015
- Κιάντου-Παμπούκη Α., Δίκαιο Αξιογράφων, 7^η έκδοση, 2013
- Κινινή Ε., Υπηρεσίες Πληρωμών – Οι ιδιωτικού δικαίου πτυχές του Ν. 3862/2010, 2016
- Κόμνιος Κ., Bitcoin – Νομικές Προκλήσεις, Συλλογικό Έργο, Αίνος μνήμης καθηγητού Ηλία Κρίσπη, 2015
- Κορνηλάκης Α., Η αθέτηση της αμοτεροβαρούς σύμβασης, 2009
- Κορνηλάκης Π., Ειδικό Ενοχικό Δίκαιο, τομ. 1, 2^η έκδ., 2012
- Κουκιάδης Ι., Εργατικό Δίκαιο – Ατομικές εργασιακές σχέσεις και το δίκαιο της ευελιξίας της εργασίας, 8^η έκδ., 2017

- Κρητικός Α., παρατηρήσεις σε ΕφΔωδ 34/1997, ΕλλΔνη, 4/1998, σελ. 881-884
- Μπαλής Γ., Ενοχικόν Δίκαιον, 1961
- Μπάρμπας Ν., Κώδικας Φορολογίας Εισοδήματος (Ν. 4172/2013), 2^η έκδ., 2018
- Παμπούκης Κ., Έκδοση επιταγής προς εξόφληση χρηματικής οφειλής – Ένσταση καταβολής και αντένσταση ότι η καταβολή δεν αφορά την επίδικη οφειλή, ΕπισκΕΔ, 2003, σελ. 453-454
- Παπαδάκης Ι./ Αλεξάκης Π., Εισαγωγή στη νομισματική θεωρία, 2015
- Παπαστερίου Δ./ Κλαβανίδου Δ., Δίκαιο της δικαιοπραξίας, 2^η έκδ., 2008
- Περάκη Β., σε Απ. Γεωργιάδη, ΣΕΑΚ, 297, 2010
- Ρίζος Ε., Το χρήμα-απαίτηση και η απαγόρευση εξόφλησης με μετρητά, ΕλλΔνη, τεύχος 5, 2015, σελ. 1300-1322
- Ρίζος Ε., Τυπολογική προσέγγιση του μη κρατικού χρήματος, ΕφΑΔΠολΔ, τεύχος 3, 2017, σελ. 202-212
- Ρόκας Ν./ Γκόρτσος Χ./ Μικρουλέα Α./ Λιβαδά Χ., Στοιχεία Τραπεζικού Δικαίου, 3^η έκδοση, 2016
- Σιδηρόπουλος Θ., Το δίκαιο του διαδικτύου, 2^η έκδ., 2008
- Σπυριδάκης Ι., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 2^η έκδ., 2018
- Σταθόπουλος Μ., Γενικό Ενοχικό Δίκαιο, 5^η έκδ., 2018
- Φίλιος Π., Ενοχικό Δίκαιο – Γενικό Μέρος, 6^η έκδ., 2011
- Χριστοδούλου Κ., Επιτομή Ηλεκτρονικού Αστικού Δικαίου, 2013
- Χρυσάνθης Χ., Η ηλεκτρονική εξυπηρέτηση των σύγχρονων τραπεζικών συναλλαγών, 1997
- Ψυχομάνης Σ., Δίκαιο Τραπεζικών Συμβάσεων, τομ 3^{ος}, 2015
- Ψυχομάνης Σ., Εγχειρίδιο Τραπεζικού Δικαίου, 2^η έκδ., 2016
- Ψυχομάνης Σ., Εμπορικό Δίκαιο, 3^η έκδ., 2018
- Simsive P., Αρχοντάκη Α., Οι νέες μορφές του ψηφιακού χρήματος στην Ελλάδα: Η περίπτωση του Bitcoin, ΕφΑΔ, 10-11/2014, σελ. 832-840

Νομολογία

- ΠΠρΚω 91/1988, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΕφΛαρ 287/2002, ΤΝΠ, ΝΟΜΟΣ
- ΕφΘες 2261/2008, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 363/1993, ΕλλΔνη, 2/1994, σελ. 411-412

- ΑΠ 1739/2002, ΕλλΔνη, 6/2003, σελ. 1616
- ΑΠ 44/2004, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1122/2010, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 1523/2011, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 314/2013, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 20/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΑΠ 328/2018, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ
- ΔΕΕ 3.4.2008, C-306/06, 01051 Telecom GmbH, ECLI:EU:C:2008:187
- ΔΕΕ 22.10.2015, C-264/14, Hedqvist, ECLI:EU:C:2015:718
- ΔΕΕ 7.2.2018, C-643/16, American Express, ECLI:EU:C:2018:67
- ΔΕΕ 7.2.2018, C-304/16, American Express, ECLI:EU:UC:2018:66

Άλλες πηγές

- Banking of Bitcoin, Director Cristopher Cannucciari, 2016.
- <https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A7%CF%81%CE%AE%CE%BC%CE%B1>
- https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.el.html
- <https://www.kathimerini.gr/1026355/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/plh8wrismo-130000-anakoinwse-h-venezoyela>
- <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/13/venezuela-hyperinflation-bolivar-banknotes-dollars>
- <https://www.reader.gr/news/diethni/291884/i-soyidia-xemenei-apo-metrita>
- <https://www.nytimes.com/2018/11/21/business/sweden-cashless-society.html>
- <https://www.capital.gr/oikonomia/3375379/sta-763-6-dis-euro-oi-sunallages-xoris-metrita-to-2018>
- www.europeanpaymentscouncil.eu
- <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/Statistics/paymentsystems/general.aspx>
- <https://www.bankofgreece.gr/Pages/el/PaymentsSystems/default.aspx>
- <https://www.hba.gr/Media/Details/265>
- <https://en.wikipedia.org/wiki/E-gold>
- https://www.coinlore.com/all_coins
- <https://bitcoin.org/en>
- <https://el.wikipedia.org/wiki/Bitcoin>
- <https://coin.market/markets/info>

- <https://www.cnn.com/id/100971898>
- https://en.wikipedia.org/wiki/Legality_of_bitcoin_by_country_or_territory